Даний навчальний посібник ставить наступні завдання: сформувати основні уявлення про причини розриву відносин давньосхідних церков з іншими християнськими церквами; вивчити особливості їх історичного, богословського, літургійного і культурно-духовного розвитку до і після Халкідонського собору; розглянути їх взаємовідносини з католическою та православними церквами, а також з ісламським світом.

Нікольський Євген Володимирович, доктор філологічних наук, доктор богословських наук, професор, викладає історію церкви і теологію в Ужгородской української богословської академії.

978-620-0-47778-1

Східні церкви

Нікольський

Євген Нікольський

Східні церкви: історія та проблеми міжконфесійного діалогу

Курс лекцій

LAP LAMBERT Academic Publishing

FOR AUTHOR US

Євген Нікольський

Східні церкви: історія та проблеми міжконфесійного діалогу

FOR AUTHOR USE ONLY

FOR AUTHOR USE ONLY

Євген Нікольський

Східні церкви: історія та проблеми міжконфесійного діалогу

Курс лекцій

FOR AUTHOR USE ONLY

LAP LAMBERT Academic Publishing

Imprint
Any brand names and product names mentioned in this book are subject to trademark, brand or patent protection and are trademarks or registered trademarks of their respective holders. The use of brand names, product names, common names, trade names, product descriptions etc. even without a particular marking in this work is in no way to be construed to mean that such names may be regarded as unrestricted in respect of trademark and brand protection legislation and could thus be used by anyone.

Cover image: www.ingimage.com

Publisher:
LAP LAMBERT Academic Publishing
is a trademark of
International Book Market Service Ltd., member of OmniScriptum Publishing Group
17 Meldrum Street, Beau Bassin 71504, Mauritius

Printed at: see last page
ISBN: 978-620-0-47778-1

Copyright © Євген Нікольський
Copyright © 2019 International Book Market Service Ltd., member of OmniScriptum Publishing Group

FOR AUTHOR USE ONLY

Зміст

Тема 1. Введення в курс. Східне і західне християнство (основні поняття) 2

Тема 2. Історія розколу християнського Сходу. Христологічні суперечки V в..... 15

Тема 3. Історія Ассірійської (Несторіанської) Церкви Сходу 25

Тема 4. Середньовічна місія в Азії: розквіт та поразка 44

Тема 5. Східні міафізитські церкви. Історія Коптської, Ефіопської і Елетрейської Церков 58

Тема 6. Історія Сіро-Яковітської Церкви..... 91

Тема 7. Історія Малабарської Церкви та інших традиційних християнських церков Індії 99

Тема 8. Історія Вірменської Апостольської Церкви..... 105

Тема 9. Історія уній стародавніх церков з Католицькою Церквою ... 121

Тема 10. Історія відносин стародавніх східних церков з Православною Церквою. Спроби діалогу..... 151

Висновки. Узагальнення матеріалу..... 159

FOR AUTHOR USE ONLY

Тема 1. Введення в курс. Східне і західне християнство (основні поняття)

Поширення християнства на Близькому Сході від апостолів до Хлкидонского собору

Релігійні течії Заходу добре вивчені. З-за того, що Схід хронологічно раніше формувався, взаємодія етносів, язичництва різних релігій відбувалося там інакше, ніж на Заході, старе не забувалося, а переходило на якісно новий рівень.

Східне християнство — умовний узагальнюючий термін, який об'єднує Православні церкви візантійської традиції, Давньосхідні церкви іті спільноти, що від них відокремилися, які у богослужінні та обрядах зберегли традиції або давньосхідних церков, або візантійського православ'я (як, наприклад, старообрядництво та східно-католицькі церкви). Назва пов'язана з тим, що зазначені напрями християнства, що зберігають свої давні літургійні обряди та традиції, які історично виникли на території Східної Римської імперії, у Східній Європі та на Близькому і Середньому Сході.

FOR AUTHOR USE ONLY

Як правило, самі представники цих конфесій себе «східними християнами» не називають. Цей термін більш вживаємо серед прихильників західного християнства, а також релігієзнавців та фахівців, які вивчають історію християнства. У своїх офіційних документах Західна та Східна церкви називають себе Вселенськими.

Стародавні східні церкви — група древніх церков східного християнства, які визнають постанови і сповідують віроповчальні догмати тільки трьох Вселенських соборів. Терміни «орієнтальні

православні церкви», «давньосхідні православні церкви» та «стародавні православні церкви» використовуються для позначення шести східних церков, які не визнають Халкідонський та всі наступні Собори,відповідно до візантійської та латинської традицій у зв'язку з чим у науковій та богословській літературі також називаються міафизитськими та нехалкідонськими церквами.

Відділення близькосхідних християн, а також християн Єгипту та Ефіопії відбулося за одне століття. Формально поштовхом послужив IV Вселенський (Халкідонський) собор. Неформально — імперська політика Візантії, яка намагалася підпорядкувати собі Схід, не слухаючи його давніх традицій та апостольського походження багатьох церков. Зауважимо, що всі дохалкідонські Церкви (Церкви, які не прийняли визначення IV Вселенського Собору) - не Грецькі. Це говорить багато про що. Інша ситуація склалася в Ассірійської Церкви Сходу, що визнає тільки два Вселенських собору та не перебуває в євхаристійному спілкуванні з церквами Сходу, але також відноситься до групи давніх східних церков.

FOR AUTHOR USE ONLY

Прихований панеллінізм Константинополя ставив інші народності Візантії в підлегле становище, не звертаючи уваги на проблеми та біди співвітчизників. А проблеми були: вірмен-християн, сирійців, християн Персії, Аравії тіснила зороастрійська Персія, пізніше іслам, яким також обтяжувалися християни Єгипту та Ефіопії. Візантія у відповідь на благання про допомогу вимагала прийняття догмату Халкідонського Собору, з чим представники Східних Церков не погоджувалися. Сталося відділення: імперія не сприйняла периферію, прямо залишивши її.

Всяке імперське насильство над світоглядом своїх підданих призводить до відходу останніх. Так сталося, наприклад, на Русі зі

старообрядцями. Такі в загальних рисах історичні обставини, за якими дані церковні спільності відокремилися від візантійського Православ'я. Детально ми їх розкриємо в наступних тематичних блоках. А тепер наведемо перелік тих християнських церков, про які йдеться в даному посібнику:

Отже, до стародавніх східних церков відносяться:

Ассірійська Церква Сходу,

Вірменська апостольська церква,

Коптська Православна церква,

Ефіопська Православна церква,

Еритрейська Православна Церква,

Сирійська Православна церква,

Маланкарская Православна церква.

FOR AUTHOR USE ONLY

Термін «*православний*» в їх назвах є просто традиційним найменуванням і не означає їх повної идентичнности з Візантійською традицією. Оскільки діалог з дохалкідонітами передбачався через ВРЦ (Всесвітня Рада Церков), а на ВРЦ основна робоча мова англійська, виникла проблема, як їх називати. Англійською православні – «східні», ті теж «східні» – неминуча плутанина, вирішили використовувати різні терміни. У позначенні цей групи церков взяли принцип географічний: East – Схід - це наша (візантійська) група церков: Eastern Orthodox Churches.

До дохалкідонітів теж географічна назва: Oriental Orthodox Churches. Слово orthodox теж застосовується по відношенню до них, тому що ВРЦ тут нейтральна сторона, а дохалкідоніти вважають себе православними, тому цей термін їм теж засвоюється. Ми теж

змушені враховувати цю назву, хоча б в англійському варіанті: не "православні", а "ортодоксальні", щоб слух не різало.

Назву «дохалкідонські» деякі церкви отримали тому, що вони приймали рішення тільки перших трьох Вселенських Соборів. Термін "Орієнтальні Православні Церкви" зазвичай використовується для позначення шести стародавніх східних Церков. Хоча вони перебувають у спілкуванні між собою, кожна з них абсолютно незалежна та має характерні тільки для неї традиції.

В даний час представники стародавніх східних Церков проживають і на своїх історичних територіях, але значна частина віруючих перебуває в діаспорі. З економічних причин і через переслідуваннь з боку мусульман частина християнського населення вирушила на пошук кращої долі в країни Європи та Америки. Там вони зберегають свої мови, традиції та церковні громади. В діаспорі виникли нові єпархії. А тепер послідовно розглянемо історичні аспекти, пов'язані з усією групою Давньосхідних Церков.

FOR AUTHOR USE ONLY

Поширення християнства на Близькому Сході від апостолів до Халкидонського собору

Перша християнська місія **поза Палестиною** перебувала в римській провінції **Сирія**, в двомовній греко-арамейській Антіохії. Саме там учнів Ісуса стали вперше називати християнами (Діян. 11:19-26). Сирійцями були євангеліст Лука, апологет християнства Татіан (+ ок. 175), папа Римський Аникет (154-166).

У перші три століття християнська церква тільки частково проникала за межі Римської імперії. Коли ж християнство стало державною релігією Риму, воно отримало можливість широкого

поширення за його межами. Шляхи, якими нова релігія потрапляла в язичницькі країни, були різноманітними. Купці, які відвідували язичницькі країни з торгових справ, заносили туди і християнство. Бранці, що потрапили до язичників, просвіщали їх. Язичники, що потрапили в полон до християн, знайомилися з християнством та, повертаючись додому, ставали розповсюджувачами його серед своїх співвітчизників.

Сирія, незважаючи на, здавалося б, невелику територію, займає в історії християнства одне з найважливіших місць. Як оповідає книга Дій апостолів, що входить в Новий Заповіт, саме по дорозі в Дамаск найбільший з апостолів Павло перестав бути гонителем християн, старозавітним юдеєм Савлом, і прийняв віру, можна сказати, від Самого Христа, який звернувся до нього грізним голосом і засліпив його. А пізніше Павло оселився в сирійському місті Антіохія, яке було у той час четвертим за величиною містом Римської імперії після властне Рима, Ефеса та Олександрії. І, як повідомляється в тих же Діях апостолів, послідовники Христа вперше почали називатися християнами саме в Антіохії (Дії.11: 26).

FOR AUTHOR USE ONLY

Пізніше це місто стало справжньою колискою християнського богослов'я, оскільки тут була створена і успішно розвивалася, поряд з іншими, Антіохійська богословська школа. Одним з її засновників з'явився найбільший учитель Церкви святитель Іван Золотоустий, який народився в Антіохії та здійснював тут своє пресвітерське служіння до покликання на Константинопольську кафедру. Саме в рідному місті Антіохія він написав свої найкращі і головні богословські твори. Крім того, за деякими вказівками, що збереглися в працях стародавніх церковних письменників, в Антіохії народився і святий апостол Лука.

Тому не випадково саме в цьому місті знаходився центр однієї з чотирьох найдавніших Православних (тобто візантійських) автокефальних Церков – Антіохійської, яка після занепаду Антіохії була перенесена в Дамаск. Історично Антіохійська Помісна Православна Церква займає третє місце в диптисі автокефальних Помісних Церков. За сталим церковним переказом, вона була заснована близько 37 року апостолами Петром і Павлом. А з 451 року церква набула статусу Патріархату. З Антіохійської церкви вийшли, крім вже згаданих послідовників Христа, преподобний Іларіон Великий, засновник чернецтва в Палестині, преподобні Симеон Стовпник, авва Дорофей, письменник Іоанн Мосх, а також святі подвижники, чиї імена зберегли приналежність до сирійської культурі: преподобні Єфрем Сірін, Ісаак Сирин, Іван Дамаскин та багато інших. Без цих найбільших людей неможливо уявити і зрозуміти історію і духовний досвід всієї православної Вселенської Церкви.

FOR AUTHOR USE ONLY

Так що для кожного християнина сирійські міста, і перш за все саме збережене та розвинене з них Дамаск, - це місця осередку християнської історії, церковного духу. Цікаво, що, на думку деяких вчених-істориків, Дамаск є ще й найдавнішою з існуючих нині столиць світу. Це місто було відоме вже з XVI століття до Різдва Христового, коли перебувало під владою єгипетських фараонів. В 940 році до Різдва Христового воно було столицею Дамаського царства, заснованого арамейською племенами, до складу якого входила і Палестина (4 Цар. 8: 7-15).

Оскільки християнська громада була заснована в Дамаску святими апостолами Петром і Павлом, її єпископи мали великий авторитет в ієрархії Антіохійської Православної Церкви. А в епоху

перших Вселенських соборів деякі єпископи Дамаска брали участь у соборних засіданнях. У Дамаску досі збереглися пам'ятні місця, пов'язані з історією християнської Церкви. Наприклад, на місці, де стояв будинок, в якому апостол Павло був зцілений від сліпоти і хрещений священномучеником Ананією, пізніше був побудований храм на честь святого апостола Ананія. В даний час він розташований під землею, в старій частині Дамаска.

У IV–VII століттях в Дамаску побудували безліч храмів і каплиць, більшість з яких не збереглися до нашого часу. Тоді ж почалося будівництво християнських монастирів, які, як правило, являли собою скромні будівлі. Сирійське чернецтво вело успішну місіонерську проповідь серед язичників, активно займалася благодійністю. Багато монастирів стали центрами освітньої, богословської, літературної та художньої діяльності.

FOR AUTHOR USE ONLY

У I столітті нашої ери **в Єгипті** стало поширюватися християнство. Центром поширення нової релігії стала Олександрія. Завдяки діяльності виниклих тут перших християнських поселень місто опинилося серед п'яти перших християнських столиць-разом з Єрусалимом, Антіохією, Римом та Константинополем. Заснував єгипетську церкву сам св. євангеліст Марк. Він прибув до Африки в 47-48 рр. і проповідував в Олександрії, тодішній столиці Єгипту. В 69 році св. Марка замучили римляни.

Поширенню християнства в Єгипті сприяло в першу чергу його сусідство зі Святою Землею і наявністю святих місць, прямо пов'язаних зі святим Писанням: саме на берегах Нілу майже чотири роки ховався маленький Ісус Христос разом з Дівою Марією та святим Йосипом Обручником від переслідувань царя Ірода. І

сьогодні місця, де зупинялося Святе сімейство, є предметом паломництва християн з усього світу.

У 213 році при придушенні чергового повстання єгиптян римляни зруйнували навіть іригаційні канали, прирікаючи хліборобів на голод та муки. Імператор Деций в 250 році вирішив винищити християнство, змусивши всіх християн здійснити при спеціальній комісії язичницькі обряди. Тих, хто відмовлявся, відправляли в темницю, морили голодом та відрубували голову, спалювали на багатті, або кидали на поживу диким звірам. Жінок-мучениць стратили моторошним чином: прив'язували до верхівок двох пригнутися до землі фінікових пальм і, різко відпускаючи, розривали навпіл. В 258 році імператор Валеріан видав указ про страту всіх християнських священиків, а знатних християн за відмову від жертвопринесення позбавляли майна та перетворювали в рабів.

FOR AUTHOR USE ONLY

Страшні муки залишилися в пам'яті єгипетського народу, і пізніше вони почали вести рахунок часу по "ері мучеників" - з 28 серпня 284 року, дати сходження на престол імператора Діоклетіана.

Багато єгиптяни-копти перебували на римській службі і не без успіху поширювали християнство на теренах великої імперії. З легіоном з єгипетських Фів у 285 році прийшов в Гельвецію (Швейцарію) Святий Маврикій (Моріс); його останки спочивають в однойменному абатстві в швейцарському кантоні Вале. Його співвітчизники Фелікс та Регула обезголовлені за наказом римського чиновника в місцях, де розташовується швейцарський кантон Гларус, були поховані в Цюріху. Ці місіонери стали символом Цюріха, і їм знайшлося місце на гербі міста.

У перші століття християнської історії проповідники спеціально вирушали до варварів і влаштовували там місії для

звернення язичників, умовляючи їх прийняти християнство. Першими приймали християнство жителі країн, що примикали до кордонів імперії. В Африці християнство почало поширюватися в середовищі абіссінців (ефіопів). Абіссінська церква підпорядковувалася Олександрійському патріарху.

Сирійцям **Месопотамії**, що входила до складу Парфянської (пізніше Перської) імперії, християнство, крім апостола Петра проповідували апостоли Фома з числа дванадцятьох та Аддай (Фадей) та Марій з числа сімдесяти. До третього століття нашої ери практично все сирійське населення Персії та значна частина сирійців Римської імперії сповідували християнство. Християнство стало ідеологією сирійської національної консолідації проти гноблення з боку зороастрійської Персії та язичницького Риму. Оскільки Персія постійно воювала з Римом, зв'язок християн Месопотамії із західними одновірцями був утруднений.

FOR AUTHOR USE ONLY

Зрозуміло, чому представники Ассірійської Церкви вважають, що ще засновник вогнепоклонства Зороастр (Персія, нинішній Іран) нібито проповідував про швидке пришестя Месії. У їхніх переказах, священних книгах м. б. що то і не збереглося, але натяку на це у них немає. Нібито Зороастр передбачив своїм учням, що Боговтілення буде відзначено явищем яскравої зірки, і ті три волхви були саме зороастрійські мудреці, які прийшли з Персії на Захід (в Палестину) та досягли Віфлеєму. Є ще переказ, що Діва Марія подарувала їм пелену Христа. Вони принесли цю пелену на батьківщину у Персію, і там сталося диво зцілення від пелени.

Незафіксовані письмові свідоцтва про відвідування волхвами Віфлеєму поєднуються з іншими незафіксованими письмово свідченнями, що апостоли Фома та Фаддей проповідували в Персії.

Коли імператор Траян здійснював походи в Парфію (держава, яка теж свого часу було на території Персії) на парфян, римляни звернули увагу на те, що серед місцевих жителів є християни (поч. II століття).

Коли християнські громади множилися, то в законному відношенні вони підпорядковувалися Антіохійській кафедрі. Священики отримували висвячення в Антіохії. Сирійські християни залежали від Антіохії досить короткий час. Географічно вони знаходилися досить далеко, особливо на ті часи. В кінці II століття вони отримали свою власну ієрархію та припинили поїздки в Антіохію за священством, а священики стали висвячуватися своїми власними єпископами. Але не було розриву відносин, вони зберігали єдність з Антіохійської Церквою, особливо в богословському відношенні. Це тривало до IV століття.

FOR AUTHOR USE ONLY

Згідно з церковним переказом благу звістку **в Індію** приніс апостол Фома. Він висадився на Малабарском узбережжі (сучасний штат Керала) в південно-західній частині півострова Індостан; близько 52 роки н. е. Фома проповідував Євангеліє в різних провінціях Індії, а в 72 році прийняв мученицьку смерть у місті Мелипура (суч. Ченнаї, раніше Мадрас) - був проткнутий кілками.

Традиція говорить про будівництво апостолом семи церков в містах Керали — Кодунгалооре, Ниранаме, Колламе, Чайале, Коттакаву, Коккамангаламе і Палайюре. У цих містах ще до християнської ери існували єврейські колонії, і спочатку, склад перших християнських громад в цих містах було змішаним, в них входили звернені іудеї та місцеві жителі.

Згідно з давніми переказами, християнство на територію **Вірменії** почало проникати вже в I столітті по Р. Х.. Існує давнє

благочестивий переказ, що ще під час земного життя Господа вірменський цар по імені Авгар, будучи хворим, дізнався про чудеса, скоєних Спасителем в Палестині і направив до Нього запрошення в свою столицю, Едессу. Спаситель у відповідь передав цареві свій Нерукотворний Образ та обіцянку надіслати одного зі своїх учнів для лікування хвороб - не тільки тілесних, а й духовних. Двоє учнів Христа, Варфоломій та Іуда-Фадей, прийшли до Вірменії з Ассирії і Кападовкії і почали проповідувати християнство (60-68 рр. н. е.). Вони хрестили княжі сім'ї, звичайних людей і стали відомі як «Просвітителі вірменського світу».

Протягом перших 2-х століть християни у Вірменії були змушені таємно проповідувати свою релігію, так як державною релігією було язичництво і язичники становили більшість. Гоніння на християн, вжиті Трдатом III, за часом збігаються з подібними гоніннями в Римі при імператорі Діоклетіані (в 302-303 рр.) і навіть, як можна зрозуміти з повідомлення вірменського історика V ст. Агатангехоса, були взаємопов'язані. Обидва монарха розглядали християн як перешкоду на шляху зміцнення і об'єднання своїх держав і намагалися усунути їх. Однак політика переслідування християн вже зживала себе та імператор Костянтин Великий своїм відомим Міланським едиктом 313 року узаконив християнство і оголосив його рівноправним з іншими релігіями Римської імперії.

Трдат ж пішов ще далі: він повністю порвав з язичництвом, заборонив його, прийняв християнство і проголосив його офіційною релігією держави. У 287 році Трдат прибув до Вірменії в супроводі римських легіонів, щоб повернути батьківський престол. У маєтку Єриза він здійснює обряд жертвоприношення в капищі язичницької богині Анаїт. Один із сподвижників царя, Григорій, будучи

FOR AUTHOR USE ONLY

християнином, відмовляється принести жертву ідолу. Тоді ж Трдат дізнається, що Григорій є сином вбивці його батька. За ці "злочини" Григорія кидають в "Хор Вірап" (яма смертників), звідки ніхто не виходив живим. Всіма забутий Св. Григорій прожив у ямі зі зміями і скорпіонами 13 років. У той же рік цар видає два укази: в першому з них велиться заарештовувати всіх, що знаходилися в межах Вірменії християн, з конфіскацією їхнього майна, а в другому - зраджувати страти тим, що вкривають християн. Ці укази показують, наскільки небезпечним вважалося християнство для держави і державної релігії - язичництва.

Прийняття християнства Вірменією найтіснішим чином пов'язується з мученицькою смертю святих дів. Згідно з переказами, група дівчат-християнок родом з Риму, ховаючись від переслідувань імператора Діоклетіана, бігла на Схід. Відвідавши Єрусалим і поклонившись святим місцям, діви, пройшовши Едессу, досягли меж Вірменії та влаштувалися в виноградних давильнях. Трдат, зачарований красою діви Ріпсіме, побажав взяти її себе в дружини, але зустрів відчайдушний опір. За непокору він наказав всіх дівчат стратити. Це сталося у 300/301 році. Страта викликала у царя сильне душевне потрясіння, яке призвело до важкого нервового захворювання. Сестра царя Хосровадухт неодноразово бачила сон, в якому їй повідомлялося, що Трдата може зцілити тільки ув'язнений в темницю Григорій. Григорій, дивом залишився в живих, був звільнений з ув'язнення і урочисто прийнятий. Він відразу ж зібрав і зрадив землі мощі дів-великомучениць, а потім, після 66-денної проповіді християнства, зцілив царя. Трдат разом з усім двором прийняв хрещення і проголосив християнство державною релігією Вірменії.

FOR AUTHOR USE ONLY

Доленосним для всього християнського світу стало п'яте століття, коли після Халкедонського собору, коли відбувся поділ між ортодоксальним (візантійським) християнством і давньосхідними (які отримали назву дохалкедонські) церквами.

FOR AUTHOR USE ONLY

Тема 2. Історія розколу християнського Сходу. Христологічні суперечки V в

На ранніх етапах християнства сформувалося дві східні богословські школи: Олександрійська та Антіохійська. Антіохійська школа більше уваги приділяла людській природі Спасителя Ісуса Христа, а Олександрійська – Його Божественній природі. Антіохійці, головним чином, керувалися Євангелієм від Матвія (там наводиться родовід Спасителя). Олександрійці воліли використовувати Євангеліє від Івана. В цілому, ці школи залишалися в рамках східного віровчення. В цілому ці школи залишалися в рамках православ'я. Все це називається **"дифізітство"**. Самі себе дохалкідонські Церкви називають **"міафізитами"**: тими, хто сповідує не просто одну природу Ісуса Христа, а Його єдину Боголюдську природу.

FOR AUTHOR USE ONLY

Христологічні суперечки почалися після закінчення суперечок тринітарних та догматизації вчення про Божественність Христа. Однак різні уявлення про те, як Божество Христове поєднується з Його людством, склалися вже в епоху уточнення тринітарного догмату. Коли ж були переможені антитринітарні єресі, з'явився і привід говорити більш конкретно про образ Боговтілення. Ортодоксальна христологія не народилася в один день, а тому те, що згодом було оголошено єрессю, досить довго співіснувало в єдиній Церкві з тими уявленнями, які і тепер вважаються правильними.

Те, яким чином єдиний Господь з'явився світу як Бог та людина є таїнством віри та представляє для богослов'я серйозну проблему. Як пояснити Боговтілення, щоб, визнаючи у Христі Бога та людину, не визнати двох істот? Або як, визнаючи одну істоту Христа,

визнавати в Ньому не тільки Предвічного Бога, але і Людину? У пошуку відповідей на ці питання богослови Вселенської Церкви розділилися в думках, що і призвело до оформлення двох партій, умовно званих Олександрійською та Антіохійською школами. Для перших пріоритетом було відстоювання єдності Христової, метою других-захист істинності та досконалості людства Господа Ісуса.

Говорячи про Олександрійську та Антіохійську богословські школи, важливо пояснити, що назви ці умовні. Школи мають відношення до Олександрії, або Антіохії лише в тому сенсі, що ці міста стали центрами протистояння між прихильниками двох христологічних систем. Богослов, який представляє ту, чи іншу школу, міг жити де завгодно, і ставився до числа олександрійців, або антіохійців, виключно в силу свого богословського бачення. Тобто богословська школа-це не якась корпорація, а скоріше релігійний світогляд і принцип богословської думки.

FOR AUTHOR USE ONLY

Виділимо деякі тенденції врозвитку богословської думки. **Антропомонофізитство** – це не просто школа, а тенденція. Якщо рухатися далі в цьому напрямку, то ми потрапимо в **несторіанство** – Богородиця народила не Бога, а Людину-Христа.

Ассірійська Церква єдина з давніх Східних Церков ухилилася в цей напрямок, інші ж пішли в інший бік. І на цьому тонкому рубежі йде дискусія: ліберальні богослови говорять, що Ассирійська Церква не зробила ще крок в несторіанство, а богослови консервативного напряму кажуть, що вона вже цей крок зробила, а її представники вже давно стали єретиками. Слова «консервативні» і «ліберальні» вживаються в нейтральному сенсі без оцінного характеру, у кожного може бути своя думка.

Олександрія являє собою цілу епоху у світовій культурі. Вона стала одним з найважливіших центрів, де сталося зіткнення світу античності і світу Християнства, що призвело до виникнення нової світоглядної парадигми, визначило вектор розвитку європейської філософії на багато століть вперед. Молода християнська релігія для того, щоб пояснити свої істини для освіченої частини язичницького суспільства потребувала раціональних аргументів, які вона змогла почерпнути з кращих зразків античної філософії. З іншого боку, що почалася було затухати філософська думка пізнього еллінізму, яка отримала абсолютно новий сенс в результаті проникнення християнського вчення в культурно-соціальне життя тогочасного суспільства. В Олександрійській школі панував умоглядний напрямок з домінуванням алегоричного методу в тлумаченні Святого Письма, націленого на прояснення його вищого таємничого сенсу.

Антіохійська школа трималася розумового спрямування, і її екзегети переважно з'ясовували буквальний, історичний сенс священного тексту та невисоко цінували алегорію.

Однак розвиток названих шкіл допускало можливість переходу їх в таку крайність, яка з поборників віри перетворювала богословів цих напрямків в розряд єретиків. Умоглядний напрямок Олександрійської школи міг перейти в містицизм, що і виразилося в монофізитстві; розумовий же напрямок Антіохійської школи міг вирішитися раціоналізмом, що і виявлялося в аріанської і несторіанської єресях.

Як особливі течії богословської думки Олександрійська та Антіохійська школи існували до Халкідонського собору (451 р.), у догматичному визначенні якого були засуджені крайності того й

FOR AUTHOR USE ONLY

іншого напрямку. Після Халкідона ці напрямки злилися, і богословська наука в християнській церкві увійшла в одне русло.

Будучи носіями та виразниками релігійного християнського світогляду, представники обох богословських шкіл, вище тимчасового земного життя ставили життя райське, небесне вічне життя людини. Але шлях до небесного царства кожна школа трактовала по-різному.

Олександрійці вважали, що Ісус Христос як Боголюдина, Своєю смертю на хресті спокутував минулі та майбутні гріхи кожної людини, яка глибоко повірила у Нього, правильно сповідує догматам християнства, - то для порятунку своєї души залишається тільки вірити всьому написаному в Біблії. Це вчення отримало назву сотеріологічного максималізму.

FOR AUTHOR USE ONLY

Антіохійці відкидали таке вчення про спасіння. Вони вважали, що людині, перш за все, необхідно точно дізнатися, що в процесі порятунок дає християнину Христос та Його викупна смерть, але і що потрібно від самого християнина. Осягати християнську істину та неухильно слідувати їй було твердим переконанням і правилом поведінки антіохійця.

Саме тому для дохалкідонських богословів, як для олександрійців, так і для антіохійців, кількість визнаних у Христі природ прямо співвідносилося з кількістю сповідуваних у Ньому іпостасей. Так само як і кількість іпостасей для них прямо передбачала кількість природ. Ось і виходило, що бажання антіохійців сповідувати у Христі дві досконалі природи, що не змішуються у з'єднанні, тобто природи Бога та людини, підводило їх до неминучого сповідання і двох іпостасей Бога і людини. Так само бажання олександрійців сповідувати Єдиного в Своїй іпостасі, а не

розділеного на двох Христа, приводило їх до сповідання єдності природи Бога як Слова втіленого.

Цікаво і те, що богословам дохалкідонської епохи настільки було мало важливо, про що саме говорити – про природу, про іпостасі, що вони часом говорили «іпостась» там, де було би більш доречно сказати «природа», і навпаки. В деяких випадках вони будували фрази так, що можна було б подумати, ніби ці два поняття взагалі не розрізняються.

У будь-якому випадку, за дохалкідонським уявленням можна було говорити або про одну іпостась та одну природу, або про дві природи та дві іпостасі. Нікому не приходило у голову, що можна якось поєднати сповідання двох природ в одній іпостасі, щоб це всіх влаштувало, тоді було би покладено край конфронтації, а Церкви Божої дани мир та єдність. До «неймовірну за своєю несподіванкою» думки про гібридне сповідання двох природ при одній іпостасі дійшли тільки засновники халкидонизму, але те, як вони до цього дійшли, і що під цим мається на увазі – розмова окрема.

FOR AUTHOR USE ONLY

Корінь проблеми-христологічні вчення

Ефесский собор 431 р. схвалив виклад віри св. Кирила Олександрійського про те, що «Божество та людство склали єдину іпостась Господа Ісуса Христа через невимовне з'єднання цих різних природ в одній».

Поняття **іпостасне з'єднання** було введено Кирилом Олександрійським та догматично оформилося на Халкидонському вселенському соборі в 451 році. Вказівки на нього містяться у всіх трьох основних символах віри: Апостольському, Афанасіївському і

Нікео-Цареградському. Іпостасне з'єднання пояснює, зокрема, і про Спокуту Христом гріхів людства і подальше Його Воскресіння. На трьох вселенських соборах: третьому (Ефеському, проти Несторія), четвертому (Халкидонському, проти Євтихія) і шостому (Константинопольському, проти монофелітів), – Церква розкрила догмат про Єдину іпостась Господа Ісуса Христа, при двох єствах, Божеському і людському, і при двох волях, Божеської і цілком підпорядкованій їй людської.

Ипостасное з'єднання означає:

1) з'єднання в одній іпостасі двох, або більше, природ (сутностей, природ), а прикладом такого з'єднання є з'єднання в одній людській іпостасі душі і тіла (плоті);

2) термін, який використовується в православному богослов'ї для позначення образу з'єднаннядвох природ Божеської та людської, в Боголюдині Ісусі Христі.

FOR AUTHOR USE ONLY

Суть іпостасного з'єднання двох природ в Ісусі Христі полягає у тому, що Божественна та людська природи з'єднані у Божественній Іпостасі Сина Божого. Образ іпостасного з'єднання природ у Христі чудово висловив св. Григорій Богослов: «Син Божий благоволить стати та іменуватися і сином людським, не змінюючи того, чим був (бо це неизмінне), але, прийнявши те, чим не був (бо Він людинолюбний, щоб Невмістному зробитися вмістним, вступивши у спілкування з нами)».

На Халкідонському соборі було обговорене актуальне богословське питання: якою мірою Ісус Христос був Богом, а в якійсь- людиною, тобто питання про Іпостасне з'єднання. Більшість учасників собору наполягли на тому, що у Христі «нероздільно і неслиянно» з'єдналися дві природи. В єдиній Іпостасі Сина Божого

Божественна та людська природи з'єднані **незлитно, незмінно, нероздільно, нерозлучно**.

Незлитно (грец. ἀσυγχύτως). У результаті з'єднання природи не злилися між собою так, щоб склалася з них нова природа, відмінна від вихідних. Обидві перебувають в Особі Спасителя як дві різні природи.

Незмінно, або **непорушно** (грец. ἀτρέπτως). У результаті з'єднання ні Божественна природа не змінилася на людську, ні людська не преложилась в Божеську, але і та і інша залишилися цілими в Особі Спасителя. Кожна з природ зберегла тотожність своїх якісних визначень.

Нероздільно (грец. ἀδιαιρέτως). Хоча дві природи у Христі перебувають абсолютно цілими та різними за своїм властивостям, вони тим не менш не існують окремо, не утворюють двох особливих осіб, сполучених тільки морально, а поєднані в Єдиній Іпостасі Бога-Слова.

FOR AUTHOR USE ONLY

Нерозлучно (грец. ἀχωρίστως). З'єднавшись в єдину Іпостась з моменту зачаття Спасителя в утробі Пресвятої Діви, два єства ніколи не розлучалися та не розлучаться, тобто має місце безперервне з'єднання.

Незважаючи на тонкість цього питання і неочевидність різниці для далекої від релігії людини, суперечка призвела до справжнього розколу. Церкви, що не визнали рішення більшості, пізніше отримали назву нехалкидонських, або стародавніх східних церков (зараз це Вірменська, Коптська, Сирійська, Маланкарська, Ефіопська та Еритрейська).

Опоненти традиційно називають їх монофізитськими (С грец. - "одна природа"), але самі нехалкідонські християни не приймають цього терміна і називають себе просто православними. Кожна з цих

церков унікальна: їх храми, ікони, вбрання священиків і багато традицій, на перший погляд, не мають нічого спільного, але найголовніше — основа віровчення — у них спільне.

Сьогодні багато богословів та церковних лідерів з обох сторін визнають, що християнські відмінності між Східними Церквами та тими, хто прийняв Халкідон, були всього лише словесними, і що обидві сторони фактично сповідують одну віру в Христа, використовуючи різні формули.

Розглянемо основні терміни. **Монофізитство** – це християнський вчення, сутність якого полягає в тому, що в Господі Ісусі Христі ***тільки одна Божественна природа***, а не дві, як вчить Православна Церква. Історично воно з'явилося як крайня реакція на єресь несторіанства і мало не тільки догматичні, а й політичні причини. Систематично монофізитська християнська доктрина сформувалася в VI ст., завдяки перш за все працям Севіра Антіохійського († 538 р.).

FOR AUTHOR USE ONLY

Православна Церква сповідує у Христі одне обличчя (іпостась) та дві природи, Божественну та людську. **Несторіанство** вчить за дві іпостасі та дві природи. Монофізити ж впали в протилежну крайність: у Христі вони визнають одну особу, одну іпостась і одну природу. З канонічної точки зору відмінність між Православною Церквою і монофізитсвом полягає в тому, що останні не визнають Вселенські Собори, починаючи з IV-го Халкідонського, який прийняв орос про дві природи у Христі, які сходяться в одну особу та в одну іпостась.

Загальним для всіх шести Церков є заперечення християнського визначення Халкідонського Собору 451 року, згідно з яким Христос є одна особистість у двох природах, нероздільних і незливаних. Для них сказати, що Христос "у двох природах", значить надмірно

акцентувати у Христі подвійність на шкоду єдності особистості. Тим не менш, вони заперечують класичне монофізитство Євтихія, який вважав, що людство в Христі було поглинуто Його єдиною Божественною природою, і воліють формулу Святителя Кирила Олександрійського, який говорив про "одну природу Бога Слова втілену" (mia physis tou theou logou sesarkomeni).

Варто суто відмтити, що дохалкідонські православні церкви відкидають таку думку халкідонітів як породження некоректної конфесійної апології та не називають себе монофізитами. Тому що вважають таку назву корекректною.

Фактично, саме тому термін «міафизитство» і був введений з метою уникнути негативних конотацій, які зазвичай супроводжують слово «монофізитство» при його використанні проти давньосхідних церков деякими представниками церков, що дотримуються діофизитської халкідонської христології, сповідуваної Римської Католицької та Східними Православними церквами.

FOR AUTHOR USE ONLY

Міафізитство (від грец. μία — «єдина» + φύσις — «природа, єство») — христологічна доктрина, яка стверджує єдність природи Бога Слова втіленого, тобто єдність природи Боголюдини Ісуса Христа. Міафизитське богослов'я визнає Ісуса Христа істинним Богом та істинною людиною, тобто визнає дві вчинені сполучені природи — божественну і людську, але на відміну від діофизитства, бачить їх в реальної, а не умовної єдності. На відміну від монофізитського вчення Євтихія, міафізитство не вчить про змішання двох природ у Христі, або про поглинання однієї в іншу, але говорить лише про їх нерозривну єдность з повним збереженням своїх властивостей.

Доктрина сформована в V столітті працями святого Кирила Олександрійського внаслідок його богословської полеміки проти Несторія Константинопольського, який згідно Антіохійського богослов'я проповідував природний поділ в єдиному Христі. А богослов'я Кирила Олександрійського, як ми вже відзначили вище, виражається формулою «μία φύσις τοῦ θεοῦ λόγου σεσαρκωμένη», звідки і з'являється і сам термін «міафізитство». З допомогою цієї формули Кирило спростовував діофізитство Несторія (дві природи, дві іпостасі), стверджуючи, що для визнання особи Єдиного Втіленого Сина Божого необхідно сповідувати і єдину іпостась, що згідно з богословським уявленням тієї епохи за замовчуванням вказувало і на єдність природи.

Ця доктрина з часів Ефеського собору і понині сповідується Давньосхідними церквами (Вірменської, Сирійської, Коптської, ефіопської та ін.), відкидають діофізитство Халкідонського собору (дві природи, одна іпостась). Згідно з думкою давньосхідних церков, міафізитство є христологічною доктриною єдиної Вселенської церкви до Халкідонського собору, освяченої в працях великих Отців Церкви та Ефеським собором.

FOR AUTHOR USE ONLY

Тема 3. Історія Ассирійської (Несторіанської) Церкви Сходу

Ассирійська Церква Сходу (АЦС), або сіро-перська Церква (офіційна назва свята Апостольська Соборна (Кафолічна) Ассирійська Церква Сходу; Holy Apostolic Catholic Assyrian Church of the East), також в літературі зустрічаються назви: Несторіанська Церква, Перська Церква.

При тому, що етнічним ядром церкви Персії завжди були **східні сирійці (асирійці)**[1], у давнину ця церква сповідувала своєрідну

FOR AUTHOR USE ONLY

[1] Назва «Сирія» з часів Римської імперії відноситься до регіону Сирія. Мається на увазі так звана Велика Сирія, включає в себе території таких сучасних держав як Сирійська Арабська Республіка, Ліван, Йорданія та Ізраїль. Цей регіон більш відомий як Левант (або Шам в ісламській традиції. Слово Сирія - це латинська форма індо-анатолійського, а потім і грецького слова Συρία (Сурія). В історичному та етимологічному плані сучасний науковий мейнстрім визнає походження цього слова від слів Ασσυρία, Assuria/Assyria (Ассу/і/рія), в свою чергу висхідних до аккадскому Aššur (Ашшур) або Aššūrāyu (Ашшурайю), тобто до назви країни Ассирія, що розташовувалася у Верхній Месопотамії (сучасні Північний Ірак, південно – східна Туреччина і північно – східна частина Сирійської Арабської Республіки). Назва Сирія в його індо – анатолійської формі Сурія вперше фіксується в часи Новоассирійського царства (935 – 605 роки до н. е..) та відноситься до власне історичної Ассирії, а не до Леванту, відомого в ті часи як Арам (Арамея), Ебер – Нарі і Фінікія. «Батько історії» Геродот, який жив у V столітті до н. е., стверджував, що ті, кого греки називали сирійцями, самі себе (а також їхні сусіди на Близькому Сході) іменували ассирійцями. Однак для Геродота сирійцями були, перш за все, жителі Леванту. Взагалі, у греків терміни Сирія та Ассирія були взаємозамінними і синонімічними стосовно території колишньої Ассирійської імперії. В часи імперії Селевкідів (312 – 150 роки до н. е.) назва Сирія вживалося не тільки стосовно до месопотамської Ассирії, але й до земель Леванту, раніше називалися Арамея і Ебер – Нарі. Це призвело до того, що і ассирійців північній Месопотамії, і арамеїв і фінікійців в елліністичному світі знали під збірною назвою «сирійці». Але на Сході месопотамська Ассирія як і раніше була відома як Атура / Ассирія / Асуристан. З часів Римської імперії «Сирія» та «Ассирія» придбали набагато більш певні географічні обриси. Сирією іменували область, розташовану між Малою Азією (Asia Minor) і Єгиптом, тобто Західний Левант, в той час як месопотамська Ассирія входила до складу Перської імперії і була відома як Атура. Перейшовши на короткий період під владу Риму Атура стала називатися провінція Ассирія (Provincia Assyria). Сучасне наукове співтовариство в загальному і цілому підтримує завжди домінувала (і в минулому і в теперішньому часі) точку зору про походження терміна Сирія від Ассирія. Отже, західними сирійцями умовно іменується населення сучасної Сирії, а східними (або ассирійцями) родинний їм найдавніший ассирійський народ. Найбільше ассірійців проживає в Іраку, найменше число налічують Грузія і Україна. Ассірійців багато в США і Сирії, а також Швеції. Причиною масового розселення людей стало повалення Саддама Хусейна. І навіть в наші дні ассірійцям доводиться ховатися, так як ІДІЛ представляє для них загрозу. Варто відзначити, що масове розселення народу почалося ще в XX столітті. Асирійську мову відносять до новоарамейской мови. Лінгвісти

еклезіологію, що розділяє весь світ на дві частини (по межі між Римською та Персидською імперіями), і вважала своєю канонічною територією весь Схід. Такий поділ відображено як у назві церкви - "Церква Сходу", так і в титулі першоієрарха - "католікос Сходу", який був прийнятий в 310 році єпископом Селевкії-Ктесифона.

Ця доктрина офіційно закріплена та підтверджена представниками Римсько-візантійської церкви в 410 році, на соборі, що проходив під головуванням католікоса Мар Ісхака, скликаному для прийняття рішень Першого вселенського собору. На цьому соборі, зі схвалення візантійського посла Марути, католікос Церкви Сходу був названий "Католикосом та главою єпископів всього Сходу". Відповідно, на титул "Патріарха заходу" претендували єпископи Риму, що і було включено до переліку їхніх титулів. Однак такий поділ було усунуто подальшою історією, коли АЦС, що охопила своїми єпархіями весь Схід, аж до Японії, втратила всі ці території, знову обмеживши практично одним тільки східно-сирійським етносом Месопотамії, а Римська церква, навпаки, посилилася і поширила свій вплив на весь світ. Варто звернути увагу те факт, що і Римсько-католицька церква і Ассірійська Церква Сходу сходять за переказами до апостола Петра. Але в XXI столітті через зміни в історичних обставин обидві церкви відмовилися від титулатури Патріарх сходу і патріарх Заходу відповідно.

FOR AUTHOR USE ONLY

Ассирійська Церква Сходу виникла серед арамео-мовного населення Месопотамії після того, як послідовники Константинопольського Патріарха Несторія, засудженого за єресь

вважають новоарамейска мова є частиною сирійської, що увійшла до її складу в якості діалекту. Використання цієї мови почалося з 5 століття до нашої ери.

Третім Вселенським собором у 431 р., відмовилися визнати це рішення і відділилися від Православної Церкви.

Історично Ассирійська Церква Сходу- це Церква Вавилона, як називали євреї Межиріччя Тигра і Євфрату. Саме з Вавилонії, що входила до складу Парфянської імперії, написав своє Перше Послання апостол Петро, засновник та перший предстоятель Ассірійської Церкви Сходу.

Апостол Петро своє перше послання завершує привітанням від "Церкви Вавилона" (1 Пет 5:13), що дозволяє думати, що вже в його час в "Вавілоні" (так в середовищі іудеїв було тоді прийнято називати Месопотамію), де склалася християнська громада. Громади Церкви Сходу виникли в Месопотамії також і в результаті проповіді апостола Фоми, який проповідував по шляху в Індію. Потім тут проповідували Аддай (Фадей) і Марій, шановані як апостоли Сходу. Апостол Марій прибув до парфянської столиці Селевкію-Ктесифон ок. 80 р. I століття. Селевкія-Ктесифон стала традиційним центром Церкви Сходу[2].

FOR AUTHOR USE ONLY

[2] На нашій планеті існували легендарні міста, слава яких значно перевищує славу Рима, або Афін. Але, на жаль, вони зникли з лиця Землі і залишилися тільки в легендах. Ктесифон був одним з найбільших міст в світі та одним з великих міст стародавньої Месопотамії, він перебував на берегах річки Тигр на території сучасного Іраку. Місто Ктесифоні було побудоване ще в глибоку давнину, коли в III столітті до нашої ери парфяни завоювали Ірак. Під час своїх нескінченних воєн з Римом парфянські владики використовували це місто-фортецю як зручну стратегічну базу. Отже, з 3 ст. до н. е. Ктесифон був опорним воєним пунктом Парфії, а потім зимовою резиденцією парфянської династії Аршакідів. Пізніше Ктесифон став столицею і одним з найважливіших міст Парфії. У 116 н. е. місто взяв імператор Траян, але вже в 117 р. імператор Адріан був змушений повернути його Парфії. У 164 при Марку Аврелії полководець Авідій Кассій знову захопив місто і зруйнував царський палац, але потім залишив місто за умовами мирного договору. У 198-199 рр армія імп. Септимія Севера розорила Ктесифон, тоді були захоплені і скарби парфянських царів та 100 тис. полонених. Перемога останнього парфянського царя Артабана V (213-227) над римлянами в 218 р. повернула Аршакидам Ктесифон, але в 226 в нього вдерлися Сасаніди. Засновник імперії Сасанідів Ардашир I зробив місто столицею своєї імперії. При Сасанидах Ктесифон – одне з найбільших та найбагатших міст на Близькому Сході. Ктесифон на Лівому березі та Селевкію на правому березі Тигра часто називали загальним ім'ям Селевкія-Ктесіфон, це подвійне місто вважалося найбільшим мегаполісом Сходу. Торговці, художники і ремісники з Селевкії працювали для Ктесифона, який протягом декількох століть залишався резиденцією спочатку парфянських, потім сасанідських царів. У Селевкії-Ктесіфоні знаходилася кафедра католікоса Ассірійської Церкви Сходу. В 637 Ктесифон був завойований арабами. Поступово

Листування Авгаря з Ісусом Христом дозволила деяким дослідникам вважати Осроєну (частина історичної Сирії) першою країною, яка прийняла християнство. Прагнення надати давнину своїй церкві призвело, наприклад, до того, що несторіанський Патріарх Тимофій I, що жив в кінці VIII століття, заявляв, що християнство у них було засноване приблизно за 500 років до Несторія і через двадцять років після вознесіння Спасителя.

Наступником апостола Петра та, відповідно, первоверховним єпископом християнської Церкви, є єпископ столиці стародавньої Парфії, Селевкії-Ктесифона, католікос Ассірійської Церкви Сходу. Домагання Римо-Католицької Церкви, що під назвою "Вавилон" в першому посланні Петра мається на увазі Рим, Церква Сходу вважає необгрунтованим. Апостол Петро був апостолом євреїв і, як і всі євреї Палестини I століття н. е., говорив арамейською мовою (діалектами якої є класичний сирійський та сучасна асирійська мови). Тому природно, що Петро пішов проповідувати вчення Христа на територію, де жила більшість євреїв розсіювання, що говорили також по-арамейськи - в Вавилонію. Іудео-християнські риси досі збереглися в Церкві Сходу. Це і святкування суботи поряд з неділею, і шанування імені Бога «Ягве», та позначення Божественної благодаті словом «Шекіна», і непопулярність ікон, замість яких на стінах церков висять цитати з Біблії.

FOR AUTHOR USE ONLY

Згадка Ассірійської Церкви відноситься також до часу правління імператора Траяна (II століття). Дана Церква перебувала в підпорядкуванні Антіохії, від якої була недалеко розташована. На

втратив своє значення, особливо після заснування Багдада в 762 році. На руїнах Ктесифона в листопаді 1915 року відбулася битва між турецькою та британської арміями. Британці, рухаючись до Багдаду, зазнали поразки, були відкинуті більш ніж на 60 км назад, після чого потрапили в оточення та здалися в полон.

відміну від Римської імперії, де до 313 року християнство піддавалося гонінням, царі Парфії п роявляли до християн терпимість. Після воцаріння з другої чверті III століття зороастрійської династії Сасанідів Церква Сходу жорстоко страждала від гонінь. Перські мученики Церкви Сходу та її ранні вчителі, Афраат та Єфрем Сирин, відомі всьому християнству.

Розглянемо основні моменти, що стосуються віровчення АСХ. Отже, **антропомонофізитство** – це ідея Антіохійської школи. Якщо її розвинути далі, то можна дійти до **несторіанства**. Це єретичне вчення свідчить, що Діва Марія народила не Бога, а людину-Христа. Таким чином, вона не Богородиця, а Христородиця. Основною догматичною відзнакою несторианства від інших гілок християнства є його вчення про те, що Христос не був Сином Божим, а був людиною, в якої жив Бог, і що Його Божественна та людська природи від'ємні одна від другої.

FOR AUTHOR USE ONLY

Ассирійська Церква стала, за традиційним уявленням, єдиною з давніх східних Церков, яка прийняла це вчення. З цього приводу розгорається дискусія: більш ліберальні теологи стверджують, що Ассірійська Церква все ж не піддалася несторіанству, а богослови-консерватори вважають ассірійців єретиками. Але більшість сучасних сиріологів, а також офіційні представники Церкви Сходу заперечують проти визначення теології Церкви як несторіанської. Несторій не знав сирійської мови, а Церква Сходу грецької. Сама Церква Сходу не брала ніякої участі в христологічному конфлікті між Несторієм та Кирилом. Роблячи акцент на двох природах (двох kyana – к'янах), східно-сирійські богослови говорили також і про двох qnome (кнома) в Ісусі Христі. ***Кнома*** – це чисто сирійський термін, який не має грецького еквіваленту та означає конкретну індивідуалізовану

природу, але не особистість. Термін ***кнома*** використовувався для перекладу грецького слова hypostasis (іпостась), але не збігався з ним. IV Вселенський Халкідонський Собор прийняв формулу "одна іпостась в двох природах", після чого східносирійське поняття "дві кноми" стало сприйматися як прямий виклик Халкідону. Христологічна формула, яку прийняла Церква Сходу "дві к'яні (природи), дві кноми (конкретні реалізації цих природ), в одній особистості і одній волі Христа", - була сформульована в VII ст. Баввaєм Великим.

Розглянемо далі історичні аспекти. Церква перенесла гоніння на християнство в персидської імперії Сасанідів. Репресії ослабли тільки після того, як у Візантії були засуджені Несторій та його прихильники. Тоді в Ірані рятувалися біженці-несторіани, і Сасаніди перестали бачити у послідовниках церкви Сходу агентів Візантії. У V столітті за рішенням церковного собору було визнано необов'язковим безшлюбність духовенства, включаючи єпископів. Однак з початку VI століття в єпископи стало можливим присвячувати тільки тих, хто дав обітницю безшлюбності. Священики ж і зараз можуть одружуватися, не тільки до прийняття сану, як у православ'ї, але і після висвячення.

FOR AUTHOR USE ONLY

Персія (у склад якої входили ассирійські землі) пережила кілька падінь і відроджень. Серед завойовників були турки, монголи і, що особливо важливо, араби, натхнені новою релігією – ісламом. Їм-то і вдалося в VII столітті остаточно втихомирити Персію, яка стала частиною Арабського халіфату. З тих пір спадкоємці персидської імперії докладають всіх зусиль, щоб зберегти свій національний характер, свою самобутність. Серця і дух цих людей не так-то просто змінити. При будь-якому вторгнення перси та асирійці примудрялися

залишатися собою, передаючи традиції завойовникам. Незважаючи на те, що араби частково завоювали Персію, тим не менш, сирійські несторіани залишилися без насильства, оскільки араби, ставилися лояльно до християн. Свого часу Персія була більш великою, ніж нинішній Іран; частина території Іраку також входила до складу Персії, і потім араби і прихопили цю частину у Персії. Отже, несторіанство було в розквіті і мало надзвичайно широкий вплив. Те, що при арабах їм жилося добре, доводиться тим, що в 780 році каталокос Тимофій, голова Ассирійської Церкви, оселився в Багдаді, нової мусульманської столиці країни. У період свого розквіту несторіанська Церква перевершувала і католицьку, і православну Церкви.

FOR AUTHOR USE ONLY

У каталікоса в своєму підпорядкуванні було до 30 церковних провінцій та 200 єпархій. Кількість ассірійців, що знаходилися в його підпорядкуванні, обчислювалося мільйонами. Ассірійці не мали своєї державності в силу того, що жили на території, де мали свої держави сильніші нації, і ассірійці завжди жили вкрапленнями – невеликі острівці в морі иноверия. Щоб зберегти єдність, каталікос мав не тільки духовну, а й світську владу – він був політичним вождем ассірійського народу; всі судові справи вершилися каталікосом і місцевими єпископами та священиками, щоб «не виносити сміття з хати», щоб всі справи вирішувати в своїх громадах та не давати оточуючим мусульманам можливості для критики.

З XI століття починається поступовий занепад ассірійської Церкви. І перси, і араби прихильно ставилися до ассірійської Церкви, але коли почалося турецьке нашестя, турки почали жорстоко переслідувати ассірійців, і перший удар по несторіанству був завданий в 1055 році (цікаво, що в 1054 році стався розкол церков

Сходу та Заходу). Турки захопили Багдад, підпорядкували своєму впливу арабське населення, яке там жило, і ассірійців теж. В 1144 році, ще через кілька десятиліть, турки оволоділи містом Едессой, і він став називатися Урфа, (або Шанлі-Урфа). Тим не менш, вплив турків був не абсолютним, оскільки ассірійські християни розраховували на допомогу із Заходу. В силу того, що вони відокремилися від Візантії, вони не могли до неї звертатися за допомогої, і вони зверталися до папи Римського, навіть змушені були обіцяти, що укладуть унію з Римською Церквою.

Ці спроби, які мали місце в 1236 році, реального результату не принесли: і унія не була укладена, і допомоги не було надано, занадто були далекі відстані, і все було проблематично. Хоча на Близькому та середньому (тобто Ірану і далі) Сході в Ассірійської Церкви почався занепад, проте, в Китаї та Монголії вони продовжували зберігати свої позиції. Так, один з католицьких монахів-місіонерів, посланець папи Римського Гійом де Рубрук[3], в середині XIII століття відвідав ставку монгольських ханів у Каракорумі (на території Північно-Східного Китаю недалеко від монгольської кордону).

FOR AUTHOR USE ONLY

Частина монголів тоді також прийняло християнство в несторіанській формі, і коли було татаро-монгольське нашестя на Русь-Україну, там були не тільки мусульмани, буддисти та язичники,

[3] Віллем Рубрук, Гійом де Рубрук або Вільгельм де Рубрук (Guillaume de Rubrouck, букв. «Гийом з Рубрука» † 1270) — фламандський монах чину францисканців. Після Джованні Да Плано Карпіні один з перших європейців вивчав та описав культуру монгольської імперії. Залишив цінні відомості про Русь, а також про життя фіно-угорських племен, які населяли територію європейської частини сучасної Росії в межиріччі Дону та Оки і Волги (так звані Ростово-Суздальські землі) — меря, мурома, мещера, весь, чудь і ін., входили до складу Золотої Орди і в подальшому стали основою Московського князівства в його складі. У 1253—1255 роках за дорученням французького короля Луї IX здійснив подорож до монголів у Каракорум через Крим та країни Азії. Автор книги «Звіт брата Вільгельма Рубрука про його поїздку на схід в роках 1253 до 1255». Складений латинською мовою твір було вперше опубліковано в 1589. Праця Рубрука була високо оцінена сучасниками і нащадками. Відомий німецький географ кінця XIX століття О. Пешель назвав його «найбільшим географічним шедевром Середньовіччя». Рубрук повідомив цікаві відомості про Китай, киргизів (Хакасія), урянхайців (тувинців) та інші народи.

а й певне число несторіан. Коли при хані Биркаї вони взяли в масовому порядку іслам, тоді Київська Русь зрозуміла, що це вже не просто язичники, або нейтральні буддисти, а жорсткий іслам з його агресивною місіонерською спрямованістю, і тоді Русь-Україна і стала збиратися на боротьбу з татаро-монголами, а релігійний фактор допоміг скинути татаро-монгольське ярмо.

Татаро-монголи дісталися Середнього Сходу і не тільки напали на Київську Русь, а в 1258 році захопили Багдад. У Багдаді були несторіани, і серед монголів, які брали Багдад, теж були несторіани, і тут було свого роду братання. Оскільки несторіані знову посилили свої позиції, то несторіанська церква почала відроджуватися.

FOR AUTHOR USE ONLY

У XIV столітті Ассірійська Церква багато зазнала від навали Тамерлана (Тимура). За своєю жорстокостю він перевершив все те, що раніше жителі Середнього Сходу випробували від арабів, турків та інших завойовників. Недарма Тамерлана називають «залізний старець». Під час навали військ Тамерлана церква була майже знищена, збереглося лише невелике число християн в горах Східної Анатолії. В Ассірійської Церкви настпил занепад, який тривав весь період правління Тамерлана; коли Тамерлан помер, для місцевих ассірійців були деякі послаблення.

З середини XV століття виник звичай, за яким сан патріарха став наслідуваним в одній родині (від дядька до племінника). Звичай зберігався до 1970-х років.

У XX столітті налічувалося близько мільйона чоловік, які називали себе ассірійцями, велика частина була тоді підданими османів. У Першу Світову багатьох чоловіків відправляли на фронт.

Росія на перших порах вела успішний наступ на цьому напрямку. Але Росія вийшла з цієї війни з відомих причин. І в 1918 році росіяни покинули територію, після чого почалося знищення ассірійців, значна частина загинула від хвороб.

Війська царської армії опинилися в Закавказзі в дуже двозначному становищі. У Москві та Петрограді повним ходом йшла революція, а війська не знали, що робити. Будь-яка армія повинна мати конкретну мету. Цієї конкретної мети не було, з постачанням були проблеми, і російські війська отримали наказ відійти від цих земель, тому що це були не російські землі. Увійшли вони туди на початку світової війни заради того, щоб захистити ассирійців від погромів. Перси, турки та курди тоді могли вирізати всіх ассірійців, і козаки захищали ассірійців. Коли вони отримали наказ про відступ, вийшла якась драма. Армія пішла геть та не попередила місцевих жителів. В якійсь мірі це було трагічно для ассірійців. В останній момент частина ассірійців кинулася в догонку за російськими військами і пішла в Росію, а частина піддалася геноциду.

FOR AUTHOR USE ONLY

Османи знищували навіть еліту, після чого взялися за масову депортацію жінок і дітей. Гоніння поширювалися і на літніх осіб, мусульманські османи не шкодували людей в дорозі, тому деякі просто не зуміли вижити в ході депортації. В Ірані частина ассірійців намагалася відбиватися від курдського населення та персів. Деякі змогли сховатися на територіях, підконтрольних Британії. Іншими словами, частина ассірійців змушена була бігти на південь в Мосул під захист англійських військ, тому що англійці в ході Першої

світової війни там мали великий вплив. Там ассірійці були непрошеними гостями. Конфіскація земель британцями у арабського і курдського населення викликала невдоволення, тому ассірійці знову опинилися під ударом.

Однак саме завдяки зближенню з Росією значна частка ассірійців в перській Урмії возз'єдналися з Православною Церквою в кінці XIX століття і склала Урмийскую єпархію Російської Православної Церкви. Пішла також міграція в Росію ассірійців з Османських земель. Успішна діяльність Урмийской духовної місії поступово вела до повернення всієї Ассірійської церкви Сходу в лоно Православ'я. Однак катаклізми початку XX століття призвели до величезних руйнувань, розсіяння та розладу релігійного життя. Погроми та переслідування з боку турків у роки Першої світової війни змусила ассірійців бігти в інші країни. Жорстоке гоніння на Російську Православну Церкву після 1917 року обірвало колишню тісне спілкування з нею та знову посилило відособленість Ассірійської церкви Сходу.

FOR AUTHOR USE ONLY

В результаті Першої світової понад 100 тисяч людей рятувалися втечею, ховаючись в Радянському Союзі. Тоді багато хто приймав православ'я, що сприймалося негативно самими ассірійцями. Ситуація для них посилювалася і масовою висилкою в Сибір і на Закавказзя. Зараз спостерігається часткова асиміляція ассірійців — значна частина з них не знає рідної мови і культури. Проте в Москві існує ассірійська церква, в якій ведуться богослужіння.

Після Першої Світової війни припинила своє існування і російська місія. Багато ассірійці поїхали в США, де зараз розташовується їх дочірня Церква. Існують і стародавні кафедри, які

були у них до гонінь. В даний час прихильників Ассірійської Церкви налічується понад 160 тис. у всьому світі.

У 1933 році, після закінчення англійського управління в Іраку, конфлікт між ассірійцями та іракськими військами закінчився новою різаниною і подальшим розсіюванням громади. Іракська влада, позбавивши ассірійського патріарха Мар Шимуна XXIII громадянства, вислала його з країни. Резиденцією патріарха стало місто Сан-Франциско (США).

У 1964 р. частина духовенства Ассірійської церкви Сходу висловилася проти прийняття Григоріанського календаря. Також викликали несхвалення звичай спадкування патріаршества та розташування Патріаршої резиденції за кордонами Іраку, в Сан-Франциско. Главою опозиції став ассірійський митрополит Індії Мар Фома Дармо. У 1968 р. він прибув з Індії в Багдад та висвятив трьох єпископів, після чого вони обрали його новим патріархом, у той час як главою Ассірійської Церкви Сходу залишився Мар Шимун XXI Ішая. Нова церква отримала назву: Стародавня Ассірійська Церква Сходу.

FOR AUTHOR USE ONLY

11 листопада 1994 глава ассірійської церкви Сходу Мар Динха IV та папа Іоанн Павло II підписали у Ватикані "спільну Христологічну декларацію", де говорилося, що католики і ассірійці «об'єднані нині в загальному сповіданні Сина Божого». Була заснована двостороння комісія з богословського діалогу, яка збирається щорічно. Внаслідок цього покращилися відносини Ассірійської церкви Сходу і з Халдейської Католицької Церквою, яка раніше відкололася від неї. У листопаді 1996 року Мар Динха IV та халдейський Патріарх Рафаїл I Бідавід зустрілися в Саутфілді, штат Мічиган, і підписали «Спільну Патріаршу заяву».

22 травня 2014 року в Чикаго в приміщенні парафії св. Андрія Ассірійської Церкви Сходу відбулася зустріч між делегаціями Ассірійської Церкви Сходу та Стародавньої Церкви Сходу, метою якої було оголошено створення Об'єднаної Церкви Сходу. Представники обох гілок несторіанської традиції виявили намір досягти повного об'єднання Церкви Сходу після майже п'ятдесяти років поділу.

Будучи ізольованою від географічно та політично від решти християнського світу та постійно перебуваючи під владою спочатку зороастрійського Ірану, а потім ісламських держав, ця Церква не тільки розвивала своє власне богослов'я, обряд та правила церковного життя, але і завжди прагнула бути невід'ємною частиною Христової Церкви в усьому, що стосується сутності віри, канонів і настанов прийнятих у християнському світі.

FOR AUTHOR USE ONLY

В основі віровчення Ассирийскорой Церкви Сходу лежить вчення константинопольського патріарха Несторія. Але ще в 410 році на соборі католікоса Мар Ісхака було прийнято Символ віри і канони Нікейського, 325 р., та Константинопольського, в 381 р., вселенських соборів та цілого ряду помісних соборів. Символ віри був ще раз схвалено на наступному соборі католікоса Мар Явалахи в 420 році й донині є коротким викладом основ віровчення Ассірійської Церкви Сходу. Ось його максимально адекватний переклад на церковнослов'янську з урахуванням фразеологічних і лексичних особливостей сирійського тексту:

"Веруем во единого Бога, Отца Вседержителя, Творца видимым же всем и невидимым. И во единаго Господа Иисуса Христа, Сына Божия, Единороднаго, Перворожденна всея твари, Иже от Отца рожденнаго прежде всех век ; Бога истинна от Бога истинна,

единоприродна Отцу, Имже устроены миры и вся быша. Нас ради человек и нашего ради спасения сшедшаго с небес, и воплотившагося от Духа Свята и вочеловечшася, и зачата и рожденна от Марии Девы. И страдавша, и распята при Понтийстем Пилате. И погребенна и воскресшаго в третий день по Писанием. И возшедшаго на небеса и седяща одесную Отца. И паки грядущего судити мертвым и живым. И (веруем) во единаго Духа Святаго, Духа Истинна, Иже от Отца исходящего, Духа Животворящего. И во едину Святую, Соборную и Апостольскую Церковь. И исповедуем едино крещение во оставление грехов. И воскресение тел наших. И жизнь вечную. Аминь"

Згідно утвердився в Ассірійській Церкві Сходу думку, налічується сім церковних таїнств. Серед них:

1. Хрещення
2. Євхаристія
3. Миропомазання
4. Священство
5. Покаяння ("Хусая")
6. Закваска («Хміра каддіша»)
7. Хрест

FOR AUTHOR USE ONLY

Впритул до цих семи таїнств примикає велике священнодійство браковенчання, єлеопомазання хворих та помазання маслом вівтарів і храмів при їх освяченні.

Таїнство покаяння входить в чинопослідування літургії. Перед літургією від віруючого потрібно примирення з людьми, яким він заподіяв образу. Саме таїнство покаяння відбувається без перерахування гріхів вголос та виражається в особистому каяття людини перед Богом, а зовні – в уклінному стоянні під час молитви священика. Священик молитовно звертається до Бога з проханням про

милість до упокореним і при цьому не робить покладання рук на голову віруючого, осенения віруючих хрестом або читання дозвільної молитви, тобто не робить будь-яких дій, які могли б сприйматися як відпущення гріхів саме священиком. Моментом власне відпущення гріхів християнам, що щиро каються, вважається Євхаристія. Таким чином, в Церкві Сходу вважається, що гріхи відпускають ті люди, проти яких кається згрішив, і Бог, але не священик.

Наступні два таїнства є особливостями традиції Церкви Сходу. Це таїнство закваски та таїнство знамення хреста. Спочатку, про таїнство закваски. Кожен священик при висвяченні отримує від єпископа частку, що складається з борошна, дуже малої кількості води, солі і елея, яка називається "малька" (сир.: "цар"). Від цієї частки мала частина вкладається в тісто, яку готують для літургії, а раз на рік, у Великий Четвер, відбувається чинопослідування відновлення "малька". Крім того, при приготуванні тіста для літургійного хліба в нього вкладається частка тіста, спеціально залишена від тіста попередньої літургії, і такий ланцюжок зв'язків йде вглиб століть. За переказами, це спадкоємство сходить до апостола Івана, у якого залишилася частка від Таємної Вечері, і на Схід послідовна передача часток прийшла завдяки апостолам Фомі, Аддаю (Фадею) і Марію. Кожен священик Церкви Сходу при рукоположення отримує від єпископа так звану «закваску», що складається з борошна, олії, солі і невеликої кількості води. Перед літургією священик сам замішує тісто і пече євхаристійний хліб, при цьому обов'язково кладе в тісто частку «закваски», а також спеціально залишений шматок тіста від попередньої літургії. Раз на рік, у Великий Четвер, священик готує нову «закваску», додаючи в неї залишки старої. За переказами це постійне розведення тесту і «закваски» спадкоємно сходить до

FOR AUTHOR USE ONLY

апостолів, що зберегли частку від Таємної Вечері. Вперше св. закваску згадує патріарх Юханнан бар Авгаре († 905) . Ймовірно, обряд з'явився в епоху активного місіонерства, коли треба було скріпити єдність митрополії з віддаленими парафіями.

Таїнство Хреста полягає в тому, що всякому зображенню Хреста (жестом або з матеріалу) властива рятівна сила, що додається згори. Божественній присутності при знаменні Хреста присвячено окреме слово Ісаака Сіріна. Хрест в Церкві Сходу шанується як символ воскресіння та прославлення Христа, тому на ньому ніколи не зображується розп'яття.

Згідно з давньою традицією, обряди покаяння і закваски розглядаються як частина чинопослідження таїнства Євхаристії, а таїнство Миропомазання як частина чинопослідження таїнства хрещення. Традиції єлеосвячення в Церкві Сходу немає.

FOR AUTHOR USE ONLY

Чоловіче чернецтво зникло в Церкві Сходу в XIX столітті. Тих, хто відчуває покликання повністю присвятити себе Церкві, церковне керівництво зараз спонукає прийняти на себе священиче служіння. Мала жіноча чернеча громада донедавна була під опікою митрополита Церкви Сходу в Багдаді, але про її стан зараз, у зв'язку з військовим становищем в Іраку, навряд чи можна сказати щось певне.

Основні свята в Церкві Сходу такі ж, як і в православ'ї: Великдень, Різдво, Хрещення, Вознесіння, П'ятидесятниця, Преображення, Успіння Діви Марії і набуття Хреста. Немає Благовіщення, Різдва Діви Марії, Введення в Храм Діви Марії. У порівнянні з Католицизмом і Православ'ям Церква Сходу має більш м'які канони. Ухвалою собору 485 р. ченцям, які не могли витримати аскетичний спосіб життя, було дозволено вступати в шлюб. Священик ассірійської Церкви може одружуватися Як до, так і після посвяти, а

овдовівши, має право одружуватися повторно, при цьому не втрачаючи сану. Але єпископів вибирають з неодружених священиків. Єпископи, митрополити, і Католикос-Патріарх залишаються неодруженими після єпископського сану. Різдвяний піст у Церкві Сходу коротший, ніж у православ'ї, і триває 24 дні замість 40, немає Петрова і Успенського постів.

Зараз ця колись вельми поширена Церква налічує близько півмільйона послідовників, які проживають в Іраку, Ірані, Сирії, Лівані, Індії, Західній Європі, США, Канаді, Австралії, Нової Зеландії, Росії, Вірменії, Грузії та Україні. Католикос-патріарх Ассірійської Церкви Сходу живе у вигнанні в США (Мортон Грув, штат Іллінойс).

У Церкві Сходу прийнятий сирійський переклад Біблії, відомий як Пешитта. Новий Завіт у прийнятій у Церкві Сходу версії складається з 22-х книг: 4-х Євангелій (від Матвія, Марка, Луки та Іоанна), Діяння апостолів, 14 Послань Павла, Послання Якова, 1-е послання Петра і 1-е послання Іоанна. Тільки з цих книг відбуваються читання за богослужінням. Західні видання Нового Завіту, в тому числі і східно-сирійським шрифтом, включають в себе також 2 послання Петра, Послання Юди, 2-е і 3-е послання Іоанна і Апокаліпсис, але потрібно мати на увазі, що ці книги в традиції Церкви Сходу не вважаються канонічними.

FOR AUTHOR USE ONLY

У давнину в Церкві Сходу читався Діатессарон-узгоджене євангельське оповідання, складене Татіаном Ассірійцем ок. 170 року. Татіан об'єднав 4 Євангелія в єдиний текст. Діатесарон цитували і коментували, зокрема, Афраат і Єфрем Сірін, але з V ст. він вийшов з ужитку, будучи заміненим 4-ма окремими Євангеліями.

У Церкві Сходу немає іконопочитання, шанується тільки зображення хреста. Але те, що у Церкві Сходу немає і іконоборства

(тобто, що вона не виступає за знищення ікон) видно з того, що в прикордонних з Римською імперією областях (Едесса і прилеглі райони) засвідчено шанування копій Нерукотворного образу. Його згадки містяться в чинопослідуваннях прийнятих в Едесі богослужінь, які стали відбуватися в Церкві Сходу за рішенням Собору 410 року.

Крім того, Церква Сходу знаходить можливим здійснювати свої богослужіння в храмах тих Церков, де прийнято іконошанування. Але у власній традиції Церкви Сходу іконопочитання не було. Відомо, що однією з характерних рис арамейської культури є перевага, що віддається слову перед зображенням, швидше чуттю, ніж баченню. Тут завжди підкреслювалася таємниця духу, його потаємність і невимовність. Вплив елліністичної культури, в якій зрештою утвердилося іконопочитання, існувало, але воно не стало вирішальним для практики Церкви Сходу.

FOR AUTHOR USE ONLY

Особливості Ассирійської Церкви Сходу:

- Іконошанування не розвинене через поширеного навколо ісламу;
- Євангеліє перекладено на місцеву мову;
- Служіння Літургії проводилося асирійською мовою в середу, п'ятницю, неділю і у свята;
- Два види Літургії, що не містять єресі: "Літургія Несторія" та "Літургія Федора Мопсуетського";
- Головне богослужіння відбувається на квасному хлібі, шматочок якого передається з попереднього богослужіння. За переказами, традиція йде від Іоанна Богослова та Іоанна Хрестителя, які окропили хліб, відповідно, кров'ю Христа і

водою, зібраної з тіла Христа під час хрещення.

FOR AUTHOR USE ONLY

Тема 4. Середньовічна місія в Азії: розквіт та поразка

Шлях християнства несторіанського спрямування на схід почався з Персії. Гнані у Візантії, несторіани і розселилися головним чином в Ірані. З приходом арабів багато християн з Персії бігли на Схід.

Одним з перших місць Середньої Азії, куди проникає християнство, було місто Мерв в Південному Туркменістані. За свідченням Біруні, через 200 років після смерті Христа сюди приніс нову віру священик-місіонер Барахія. Не пізніше 334 р. в Мерві вже існувала єпархія, а близько 420 р.- митрополія, що проіснувала, згідно згадки в "Короткому зібранні соборних правил" Авдішо бар Бріха (+ 1318 р.), до XIV ст. при розкопках стародавнього Мерва Південно-Туркменістанської археологічної комплексної експедиції в 1950-60-ті рр. були виявлені християнські поховання III-V ст. в. та предмети з зображенням хреста, а в 15 км. на північ від міста знайдені залишки несторіанської церкви.

FOR AUTHOR USE ONLY

Вже в середині III століття християнство згадується в Кушанському царстві (Афганістан та південь Середньої Азії), а не пізніше IV ст. потрапляє в Согдіану (територія сучасних Узбекистану і Таджикистану). Деякі согдійські правителі IV-VI ст. зображували християнську символіку на своїх монетах, а в VIII ст. несторіанський хрест з'являється на загальнодержавному карбуванні Хорезму. Численні християнські поховання, руїни церков і предмети культу, а також згадки в середньовічній східній літературі дозволяють допустити, що ассірійська форма християнства була широко

поширена серед іраномовного населення Середньої Азії аж до XIV століття.

Так, у VI столітті в центральному місті Согда, Самарканді, була заснована єпархія Церкви Сходу, яку католикос Мар Ішояб II (628-643) перетворює в митрополію. Візантійський історик Феофілакт Сімокатта повідомляє, що тюрки, захоплені в полон в 561 р., мали на лобах татуювання у вигляді хреста, зроблені за порадою християн, що жили в їх середовищі, щоб уникнути чуми. Католикос Мар Тіматеус (780-819 р. р.) направляв в Середню Азію місіонера Субхальєшу. З сирійських джерел відомо, що Мар Тіматеус листувався з тюркським каганом, зверненим в християнство.

Після розгрому центральноазіатського держави Уйгурія в 841-847 р. р., яким фактично правила маніхейська релігійна громада, значна частина уйгурів приєднується до Церкви Сходу. Примітно, що католикос Мар Ябалахі III (1281-1317 р. р.) за національністю був уйгуром і мав прізвисько бар-Туркая, тобто тюрка.

Наприкінці XIX-початку XX ст. ст. на території сучасного Киргизстану було знайдено понад 500 кайраків (надгробків у вигляді великої річкової гальки) з хрестами та епітафіями християнського змісту сирійською та тюркською мовами, написані несторіанським шрифтом.

На початку XIII століття Семиріччя та Східний Туркестан підкорили монголи, що призвело до руйнування багатьох міст. Частина монголів була язичниками, частина несторіанами і прихильниками інших вірувань. Тому вони з однаковою повагою ставилися до мусульманства, буддизму та християнства. Духовенство всіх цих сповідань було звільнено навіть від усяких податків. Іслам в

FOR AUTHOR USE ONLY

той час не був релігією більшості, крім того, і в мусульманських областях було значне число іновірців, в тому числі і в Семиріччі.

Відомий завойовник Чингісхан підкорив караїтів, причому відомо, що багато жінок-християнок з вищого класу цього народу були звернені в дружини Чингісхана та його синів. В ханській ставці були споруджені несторіанські церкви, несторіани дістали доступ до державних посад. Такі дії правителя були пов'язані, ймовірно, з політичними подіями, які змінювалися і змушували приймати або відкидати ті чи інші вірування, що були в ті часи "опорою трону".

Найближчий наступник Чингісхана, його син Джагатай, володар над середнім і східним Туркестаном, протегував християнам і, як говорить легенда, передана італійським мандрівником XIV століття Марко Поло, сповідував християнство. Брат його Октай також протегував християнам, а по смерті його близько половини XIII століття монгольською державою керувала протягом декількох років його вдова, яка сповідувала християнську віру. Син її Гаюк-хан, будучи сам християнином, наблизив до двору християн та мав священнослужителів, яким він давав гроші. Перед його шатром споруджена була християнська каплиця, в якій відбувалися богослужіння. За історичними джерелами XIII століття відомо, що несторіанському патріарху тоді підкорялися вже сімдесят провінцій, які мали безліч церков, з великим числом християн на сході.

Багатьма цікавими подробицями про християнство у Великій степу ми зобов'язані саме отцю Рубруку. Збереглося його докладне донесення про те, як він зробив цю довгу та важку подорож. В Каракорумі він, на свій подив, зустрівся з руськими (українськими) православними християнами, які були викрадені з Київської Русі та перебували в полоні. Протягом багатьох років вони не мали

FOR AUTHOR USE ONLY

можливості провести богослужіння навіть на Великдень, у них не було духовенства, і вони просили католицького ченця-священика зробити для них богослужіння – це в силу необхідності (що краще: бути взагалі без причастя або отримати причастя від католиків? Саме життя ставить такі проблеми). Рубрук їм у цьому не відмовив, але у нього не було ніякого храму. Несторіанска громада, де жили ассірійські купці, мали свій храм; швидше за все у несторіан був тільки храм. але теж не було священика. І тоді руські православні та чернець-католик звернулися до несторіан, щоб ті надали їм свій храм для здійснення супер-екуменічної служби (православна меса), та ті надали їм свій храм.

Але такий стан речей довго не тривав. Так, вже в 1257 році зійшов на престол в Золотій Орді хан Берке, який влаштував в Самарканді побиття несторіан. Разом з тим, за відомостями Рубрука, більшість цариць і придворних Мунке-хана відкрито сповідували несторіанство. У половині XIII століття правнук Джагатая, Мурабек-шах з 1266 року, а за ним і інші хани стали приймати іслам. За ханами стали приймати магометанство і всі монголи. Ставлення до християнства стало поступово змінюватися. Колишні заступництво та віротерпимість змінилися мусульманським фанатизмом, і в наступні століття іслам як державна релігія витісняє всі інші, в тому числі і християнство.

FOR AUTHOR USE ONLY

В той жк час Церква Сходу потрапляє в Україну в 1240 р. разом з переможною армією хана Батия. Розлогі аннали церкви в Шефтларне на Изаре (Баварія) повідомляють про 1240 р. (рік взяття Києва), що серед татар, які завоювали Русь та Угорщину, було багато «помилкових християн», тобто «єретиків». Зразок християнського монарха являє нам хан-мученик Сартак. Володіючи величезною

владою та військовою силою в Східній Європі і Середній Азії, він ні разу не спробував застосувати цю владу і силу для нав'язування Церкви Сходу своїм підданим мусульманам, язичникам та християнам інших напрямків. Більш того, Сартак сам став мучеником за християнську віру від рук свого дядька мусульманина Берке. Хан Сартак показав справжній дух Церкви Сходу, яка ніколи не застосовувала насильства для звернення в свою віру.

В результаті гонінь Узбека частина віруючих Церкви Сходу із Золотої Орди переселилася в Московську Русь і перейшла в православ'я, частина оселилася в прикордонній степовій зоні між Ордою, Руссю-Україної та Великим Князівством Литовським (пізніше Річчю Посполитою), де з часом також асимілювалася серед православних вихідців з України і вплинула на утворення козацтва. Характерною рисою козацтва є типово ассірійський християнський рівносторонній хрест з розширюються від центру кінцями. Кам'яні ассірійські християнські хрести досі стоять на старих козацьких могилах. Тоді як в України, в Росії і в Білорусії ассірійська християнська форма хреста не поширена. Все це говорить про певний вплив Ассирійської Церкви Сходу на процес християнізації народів Євразійського степу.

Водночас, особливо на початку XIV століття успішно поширювали свою діяльність католицькі місіонери. Так домініканець Фома Макгацола був призначений папою Іоанном XXII в Самарканд єпископом. Тут він і загинув у 1339 році разом з ним постраждало безліч християн. Немає сумніву, що від фанатизму мусульман постраждали також всі семіріченські християни, багато з яких займали важливі державні посади.

FOR AUTHOR USE ONLY

З цього часу про християн Середньої Азії більше не згадується. Немає сумніву, що, за Божим допустом, все, що було насаджено багатьма працями в минулі століття, загинуло під нещадною рукою мусульманства. Особливо при Тамерлані несторіані піддалися винищувальному гонінню. Залишки християн були винищені Тамерланом, що підтверджується письмовими джерелами.

Таким чином, з цього короткого огляду видно, що християнство в Середній Азії та Казахстані серед тюрків набуло поширення з найперших століть, набагато раніше, ніж в Київській Русі серед слов'ян і проіснувало майже до половини XIV століття, тобто більше тисячі років. Християни займали неозорий простір - майже весь Азіатський континент і, здавалося б, що за минулі століття їх вчення зміцнилося тут назавжди. Але треба констатувати, що в більшій мірі, можливо - переважною, сповідали християнство несторіанського толку.

FOR AUTHOR USE ONLY

Це попущення Боже тривало до середини XVIII століття, поки Росія не завоювала азіатські рубежі. Поширення християнства йшло поступово, по мірі адміністративного та господарсько-економічного освоєння Степового краю, де поряд з військовими форпостами поступово утворювалися козачі станиці та селянські поселення. У прикордонних фортецях і новостворених поселеннях стали засновуватися і нові парафії, складатися парафіяльні прічти, зводитися храми.

Дещо по-іншому склалися **доля християнства в Китаї.** Несторіані вели з Персії активну місіонерську діяльність і подорожували в самі віддалені куточки світу, поширюючи своє вчення в Аравії, Індії, Середньої та Центральної Азії. Їх діяльність в Китаї залишила для нащадків хоча й нечисленні, але надзвичайно

важливі спроби культурної адаптації християнського віровчення та церковної практики до реалій китайської цивілізації.

Свідчень існування несторіанства в Китаї в дотанський (династія Тан правила з 618 по 907) період не існує. Династія Тан увійшла в історію як період процвітання Китаю. Зарубіжні контакти імперії охоплювали нинішні Корею, Японію, Індію, Пакистан, Афганістан, Іран і Аравію. Життя в столиці імперії характеризувалося небувалими раніше в історії Китаю культурними контактами. Крім несторіанства, в 7 столітті в Китай проникли з Персії також зороастризм та маніхейство, з Аравії - іслам.

Початком християнізації Китаю прийнято вважати 635 р., коли в Чан'ань прибув перший несторіанський місіонер на ім'я **Алобень** (Аврахам), хоча власне несторіанська традиція зводить себе до проповіді апостола Фоми.

FOR AUTHOR USE ONLY

Прибувши в 635 році в Чанган, столицю імперії Тан, Алобень (Абрахам) отримав аудієнцію у імператора Тайцзуна, який дозволив йому «поширювати свою релігію і будувати храми хреста» в Китаї. Імператор наказав проповідникам перевести їх писання на китайську мову. В результаті цього між 635 і 638 рр. з'являється «Сюйтин Мишисо цзин» («Канон Ісуса Месії»), своєрідний перший катехизм для китайців, що має, на думку фахівців, досить недосконалий характер: так, поняття «Бог» передавалося буддійським терміном «будда» (фо); взагалі, текст носить на собі помітний вплив буддійської термінології.

В 745 році танський імператор Сюань-цзун наказав побудувати в кварталі Інін в Чан'ані храм для прибульців з Дацинь (тобто Персії). У 781 р. несторіані спорудили стелу (найбільш відомий з несторіанських пам'ятників), виявлену в Сіані в 1625 р. католицькими

місіонерами. На ній був вибитий текст: «Кам'яна стела про поширення сяючою релігії з Дацинь».

Стела була виявлена в часи активної діяльності в Китаї католицьких місій і первинне дослідження та опис її було проведено місіонерами. З цієї причини в скептично налаштованій Європі поширилася думка, що пам'ятник є місіонерською підробкою, покликаної обгрунтувати наявність у китайського християнства глибоких історичних коренів. Наступні знахідки не підтвердили цю версію.Існують не тільки ктитайські джерела; так, в соборній постанові католікоса Мар Теодосіса (850-852 рр) серед інших чотирнадцяти митрополитів назван митрополит Китаю. У першій половині XX століття були виявлені і опубліковані вісім несторіанських текстів. У 1908 році П. Пельо знайшов два тексти в печерах Дуньхуана - "Сань вей мен ду цзан" ("Гімн Святої Трійці"), що датується приблизно 800 роком н. е. і "Цзунь цзін" ("Канон шанування"), що містив перелік імен святих та несторіанських перекладів священних текстів.

FOR AUTHOR USE ONLY

Пагода Дацинь в китайській провінції Шеньсі - найдавніша християнська церква на Далекому Сході. Споруджена християнами-несторіанами приблизно в 640 році. Спочатку входила до складу монастиря. На стінах пам'ятника донині можна розгледіти зображення Різдва Христового та Іони під стінами Ніневії. Також збереглися окремі написи на ассирійською мовою.

Протягом наступних двох століть несторіанське християнство, відоме як «Цзин Цзяо» («блискуча релігія») китайською мовою, поширювалося по території імперії, причому церкви були побудовані навіть в таких віддалених місцях як Лінгву (нині — Нінся), Ченду і Гуанчжоу. Є навіть записи імператора Сюаньцзуна, правнука

імператора Тайцзуна, з приводу релігійних дискусій з несторіанськими священнослужителями та участі в християнських ритуалах.

Катастрофа сталася під час правління імператора Узунга (840-846 рр.), відомого своєю прихильністю даосизму, який відчував загрозу з боку багатого і впливового буддистського духовенства в Китаї. Буддизм був найбільшою іноземною релігією в Китаї.

Протягом свого короткого царювання імператор Узун почав систематичне викорінення буддизму, переслідування віруючих, руйнування храмів і монастирів, а також примушування ченців до відмови від своїх обітниць. На жаль, несторианское християнство, заодно з зороастризмом та маніхейством, іншими іноземними релігіями, що існували в Китаї в епоху династії Тан, також стала невинною жертвою цієї релігійної чищення.

FOR AUTHOR USE ONLY

Несторіанське християнство так і не оговталося, навіть після того, як заходи імператора Узунга були скасовані його дядьком, взошедшим на трон після смерті імператора в 846 році. З цього моменту починаються переслідування несторіанства, а також інших іноземних релігій.

Протягом двох періодів, епохи 5-ти династій (907-959) та династії Сун (960-1279), несторіанство практично не проявляє себе. Серед причин швидкого занепаду несторіанського християнства в Китаї, незважаючи на той факт, що воно проіснувало в країні 200 років, була його надмірна залежність від заступництва з боку імператора та аристократії, завдяки яким ця релігія продовжувала існувати та просувати свої ідеї. Інша причина, можливо, полягала в тому, що більшість новонавернених в християнство належали до некитайських центрально-азіатських народів, що жили в Китаї за часів

династії Тан. Важливо відзначити і ще один фактор: несторіанські місіонери використовували буддійську термінологію для передачі християнських богословських понять, а також упор в проповіді робили на етику, практично повністю ігнорували містику; і все це поступово призвело до розчинення християнства в буддизмі. Адже їх послідовники перестали розглядати християнство як щось унікальне.

Поєднання цих факторів свідчить про те, що християнська релігія в епоху Тан спиралася в основному на еліту та іноземців в Китаї. Вона навряд чи вплинула на переважну більшість населення. А без міцного фундаменту весь будинок впав, як тільки почалися зливи та паводки.

Минуло чотири століття, перш ніж відбулося короткострокове відродження несторіанського вчення в Китаї. Це сталося за часів монгольської династії Юань (1280-1367). Несторіанство повернулося на спинах численних мігрантів з Центральної Азії, які перебралися до Китаю та процвітали там під владою монголів. Тоді з'являється можливість для вільного відправлення обрядів (так, одна з написів на надгробному камені, виявлена недалеко від Цюаньчжоу, згадує преподобного єпископа Мар-Соломона і Тимофія Савму і датується 1313 р.).

FOR AUTHOR USE ONLY

Більшу частину християнської громади в Цюаньчжоу в той час становили іммігранти з Середньої Азії, яких монгольські хани запрошували на чиновницькі посади, так як місто Цюаньчжоу було одним з найбільших і найважливіших портів в Піднебесній. Більшість написів виконано з використанням монгольського квадратного письма, яке було єдиним для всіх народів, що підкоряються юаньській династії. Також безліч написів було виконано з використанням

сирійського листа, яке представляло собою суміш сирійського та давньотюркського.

Марко Поло, опинившись в Китаї, виявив несторіанські храми і монастирі в містах Ганьчжоу та Ганьсу, а також у Внутрішній Монголії, Пекіні, провінції Юньнань. У період з 1289 по 1320 в Китаї налічувалося 72 несторіанських храма. Так монголи все більше зміцнювали свій вплив в Персії та намагалися налагодити дипломатичні контакти із західними країнами. В рамках дипломатичної місії в Європу, в Єрусалим вирушили два несторіанських ченця Rabban Sauma і Markos. Їх подорож з Пекіна пройшла через Ганьсу, Кашгар, Іран і закінчилася в Азербайджані, де в той час розташовувався несторіанський патріарх. Прибувши в 1279 році, вони дізналися, що дорога до Єрусалиму небезпечна та вирішили залишитися під протекцією монголів. Після, Marcos був призначений митрополитом в Китай.

FOR AUTHOR USE ONLY

Ці дані можна вважати останніми свідченнями несторіанства в Китаї. Період правління династії Мін (1368-1644) з його підозрами до чужинців та іноземних релігій, боязню змов та появи таємних товариств змушує фахівців вважати, що саме XIV ст. датується закінчення несторіанської місії в Китаї. Проте, саме в цей період на китайську землю ступили перші католицькі місіонери, і в кінцевому підсумку вони витіснили християн-несторіанців на сході країни.

За відсутності у носіїв китайської традиції поняття про особистісне абсолютне божество і до того, як була знайдена адекватна термінологія для перекладів християнських понять на китайську мову, в епоху Тан зрозуміло роз'яснити китайцям відносини двох природ Христа було неможливо.

Розмірковуючи гіпотетично (і це міркування знайде собі підтвердження на матеріалі більш пізніх етапів розвитку християнства в Китаї), можна припустити, що носій традиційної китайської культури, який зміг би розібратися в цих відмінностях, швидше за все, став би на бік несторіан. Причиною тому є більш "проконфуціанська" орієнтація несторіанської христології. На термінологічному рівні прагнення іменувати Богоматір "людинородицею" також властиво традиційної антропоцентричної орієнтації китайської думки. Хоча несторіанське богослов'я зазнало зміни за два сторіччя, що пройшли між Ефеським собором та прибуттям несторіан в Китай, збереження "людського" акценту в їх христології могло б послужити додатковим, хоча і незначним фактором, що сприяв би зближенню несторіанської віровчення з місцевою традицією.

FOR AUTHOR USE ONLY

У VIII столітті з Китаю східне християнство під іменем «кейкіото» проникає **в Японію**, де нову релігію приймає впливовий рід Хата, що володів поселенням Узумаса (від сирійського «Ше Мшиха», «Ісус Христос»). У храмі Каіко-но-Яшіро, який клан Хада (Хата) побудував в Кіото, можна побачити предмет, схожий на триніжок в ставку. Він-символ троїчності: Бог-Отець, Бог-Син і Бог-Святий Дух. У храмі Мацуодайд-зі в Кіото шанують зображення предків Хата (як духів-покровителів), а один з представників групи Хата — учасник будівництва храму Корюдзі - Хатавакацу познайомив японців з методами ведення землеробства, шовківництва і виготовлення горілки.

Невелика група несторіан, прийнявши ряд місцевих традицій, можливо, проіснувала на околицях Японської імперії аж до XVII століття. Відповідно до пам'ятника російської старообрядницької

літератури "Мандрівник, сиріч маршрут в Опоньське царство", група старообрядців в кінці XVII століття втекла від переслідування царським урядом на Японські острови та знайшла притулок у місцевих християн "ассірського язика".

Багато степових народи Сибіру прийняли несторіанство, в тому числі і вожді племінних союзів. Як вважав історик Лев Гумільов, поширення цієї течії послужило появі легенди про християнське царство пресвітера Іоанна, яка користувалася великою популярністю в Європі в середні століття.

Руські середньовічні князівства також були дуже добре знайомі з несторіанством. Їх сусіди половці, особливо знати і купецтво, сповідували саме несторіанство. У різні періоди російське православ'я ставилося то лояльно, то вороже до цієї течії. Однак є історичні свідчення, що половецьких ханш-несторіанок, що виходили заміж за руських князів-православних, не перехрещували. Більш того, один з руських княжих родів Чернігівський (які були в тісній спорідненості з половцями) явно симпатизував несторіанству, хоча розриву з православ'ям ніколи не було.

FOR AUTHOR USE ONLY

Почавши завоювання народів Середньої Азії і Сибіру, імперія Чингісхана поглинула багато племена, що сповідували несторіанство. За деякими даними, військо Великого хана складалося на одну третину з степовиків-несторіан.

Деякі нащадки великого хана, що симпатизували цієї течії завдяки своїм матерям-несторіанкам, надавали заступництво священиками та сприяли поширенню Церкви Сходу на нових територіях. Як стверджує Лев Гумільов, правителі Золотої Орди до прийняття ісламу найбільш прихильно ставилися до несторіанства, особливо хани Гаюк і Бату.

Проте вже в Середньовіччі переважно під тиском ісламу несторіанство стало витіснятися з країн Близького Сходу і Центральної Азії. Багато християн-несторіан було вбито з-за відмови прийняти іслам. У ряді регіонів Церква Сходу злилася з іншими течіями християнства. На сьогоднішній день несторіанство представлено Ассірійської церквою Сходу, чиї послідовники проживають в Іраку, Ірані, Індії та Сирії.

FOR AUTHOR USE ONLY

Тема 5. Східні міафізитські церкви. Історія Коптської, Ефіопської і Елетрейської Церков

5.1 Коптська Церква

Коптами прийнято називати нащадків стародавніх єгиптян, які прийняли християнство. Саме слово "копт" походить від грецького "айгюптос" і означає просто "єгиптянин". Але сьогодні коптами називають тільки особливі групи християнського населення Північної Африки-в основному Єгипту та Ефіопії. В 332 році до нашої ери Олександр Македонський завоював Єгипет та заснував Олександрію. Через цей порт в країну стали проникати широким потоком греки та македоняни. Олександрія на початку нашої ери була одним з центрів Середземномор'я, місцем, де зустрічалися єгипетська та грецька, римська та єврейська культури.

FOR AUTHOR USE ONLY

З цього часу тільки греки могли обіймати чиновницькі посади. Офіційною мовою стала грецька, якої єгиптяни не знали. Долею корінних жителів, хліборобів і ремісників, залишалися лише важка праця, податки та побори. Римляни завоювали Єгипет в 30-му році до нашої ери. Обмеження для єгиптян ще більш посилилися. Для нових господарів Єгипет був житницею. Вони прагнули вивезти якомога більше зерна. Кількість податків і поборів, не тільки грошових, але і хлібом, вином, олією, деревом та іншими натуральними продуктами, доходило до 450 %. Не будучи в силах винести це, єгиптяни піднімали повстання в 165, 181-184 роках вже нашої ери. З повсталими по-звірячому розправлялися.

За церковним переказом, першим проповідником нової віри в країні фараонів став автор одного з Євангелій, апостол Марко. До початку IV століття значна частина корінного населення Єгипту сповідувала християнство та вела боротьбу з язичниками: руйнували єгипетські храми, розбивали статуї богів, глумилися над стародавніми звичаями. В одній з історій,що дійшли до нас, розповідається, як якийсь чернець заночував у труні, а замість подушки поклав собі під голову мумію.

Однак нова християнська культура не тільки глумилася над спадщиною предків, а й творчо її переробляла. Символ цього синтезу — образ християнського святого Христофора — кінокефала (псоголового). Згідно з однією з версій легенди, юнак-християнин Христофор був настільки красивий, що жінки, поглинені спогляданням його зовнішності, не чули ні слова з його проповіді. Тоді Христофор попросив Бога позбавити його краси, в результаті чого і став псоголовим. Мистецтвознавці вважають, що на іконографію цього святого вплинув образ бога Анубіса з головою шакала. А зображення Ісіди — богині родючості, символу жіночності та материнства, що тримає на руках сина, вплинули на іконографію Богоматері з немовлям Ісусом. Деякі давньоєгипетські символи отримали нову інтерпретацію: знак життя анх був переосмислений як хрест; зображення риб - як символ Ісуса Христа.

FOR AUTHOR USE ONLY

Здавна вважалося, що копти є прямими нащадками давніх єгиптян, але на сьогодні, після жорстокої ісламізації Північної Африки, проведеної арабами в середні століття, коптами називаються лише особливі групи християнського населення — в основному в Єгипті та Ефіопії. Коптська Церква (територія сучасного Єгипту) зберігає свою богословську традицію. Акцент ставиться на

Божественній природі Ісуса Христа, а це теомонофізитська тенденція. Згідно з історичними даними, християнство стало релігією для більшості коптів вже до 3 сторіччя. На богослов'я Коптської Церкви вплинула Олександрійська школа.

Саме єгиптяни відкрили християнському світу феномен чернецтва. Перший в історії християнства монастир був заснований преподобним Антонієм Великим на початку IV століття, в єгипетській Східної пустелі, де він існує і понині. Майже одночасно з ним у тій самій «єгипетській Фіваїді» виник монастир преподобного Павла Фівейського. На берегах Нілу народилися і жили безліч подвижників віри, серед них такі великі святі Православної Церкви, як св. великомучениця Катерина, преподобний Макарій Єгипетський, преподобна Марія Єгипетська. Єгиптяни дали християнському світу чернецтво-традицію, що стала невід'ємною частиною і української православної культури.

FOR AUTHOR USE ONLY

В даний час відбувається явне відродження чернецтва, і чимало молодих ченців, які займаються сільським господарством та видавничою діяльністю, знову заселяють стародавні монастирі. У Церкві є дванадцять чоловічих монастирів з 600 ченцями і шість жіночих монастирів з 300 черницями. Найбільше монастирів зосереджено в Ваді-ен-Натрун, в 60 милях на північний захід від Каїра. Режим в монастирях дуже суворий: ченці харчуються головним чином хлібом і водою, багато моляться.

У XV-XVI століттях осередки пустинножительства на півночі Русі, незліченні монастирі, скити і пустелі, успадковуючи духовні традиції ранньохристиянського відлюдництва, стали називатися "Північною Фіваїдою" за аналогією зі згаданою єгипетською пустелею.

Копти, у нашому традиційному розумінні, успадкованому від греків, монофізитів. Сьогодні очевидним чином прийшов час уважно розібратися в самому суть наших відмінностей і не упереджено «відокремити зерна від плевел». У тих першопричинах давньої розбіжності греків з коптами було багато "культурного" та "етнічного". Політичне та ідеологічне пригнічення з боку імперської церкви Візантії породило стійку неприязнь коптів до греків і до всього грецького.

Але все ж головна причина лежала в сфері духовної та богословської. Халкідонський Собор був скликаний проти єресі монофізитства. Крім того, можливо, у єгиптян тут проявилося деяка відмінність від греків в психологічному характері віри, в іншому релігійному ідеалі. Це установка на «антропологічний мінімалізм» (прот. Георгій Флоровський), тобто погляд на людину як на істоту ницу та хибну.

FOR AUTHOR USE ONLY

Догмати своєї христології ці церкви, черпають в богослов'ї Олександрійської школи, і, зокрема, у вченні святителя Кирила Олександрійського. Давньосхідні церкви зберігають вірність христологической формулою взятої Кирилом у іншого відомого у давнину богослова святителя Афанасія Великого: «μία φύσις τοῦ θεοῦ λόγου σεσαρκωμένη» — «Єдина природа Бога Слова втіленого». Таким чином, христологія «дохалкидонитів» не вчить про змішанні двох природ, або поглинання, «розчинення» одного в інший, але говорить лише про їх нерозривну єдність. Тому на сьогодні христологічний догмат давньосхідних Церков необхідно позначати іншим словом-міафізитство.

Ісус Христос для них "Бог і людина"; вони дотримуються до слів олександрійських отців, які свідчать що зі з'єднання двох природ

в результаті виходить єдина Боголюдська природа, воля, і дії: це **нерозлучно**, але **злито.**

На П'ятому Вселенському Соборі, зібраному в VI столітті, щоб доповнити і розвинути Халкідонські рішення, була вимовлена анафема всякому, хто відкидає православне розуміння природ у Христі. При самоназві «Православна», Коптська церква (як і всі інші давньосхідні церкви), визнаючи рішення тільки перших трьох Вселенських соборів, не входить до сім'ї помісних православних церков (візантійської традиції); рівним чином вона не перебуває в євхаристійному спілкуванні з католицькою церквою. Має євхаристійне спілкування з Вірменською Апостольською церквою, Сирійською церквою та іншими орієнтальними церквами.

Розглянемо основні моменти з історії Коптської Церкви. Офіційна дата появи Коптської церкви - 451 рік - рік розколу, що стався на Халкидонському Соборі. Тоді вохзникла і самостійна Коптська християнська Церква. Христологічне вчення греків, затверджене на Халкидонському соборі 451 року, було відкинуто більшістю єгипетської ієрархії та вірних. Цьому сприяли не цілком ясні формулювання, прийняті на Соборі щодо Особи Ісуса Христа та співвідношення в Ньому двох природ: Божественної та людської. Так само мало місце і проявилося таким чином протистояння пануванню Візантійської імперії. Спроби насильно нав'язати рішення Собору тільки посилили опір. Зрештою виникла особлива Коптська церква зі своєю Літургійною та богословською традицією.

Копти після 451 року, якийсь час мали спільну ієрархію, але в 576 році у коптів вже був перший патріарх, копт за національністю – Петро IV, т. о. виникла паралельна ієрархія – паралельно правили

FOR AUTHOR USE ONLY

Олександрійською Православною Церквою – греки, а коптами – патріархи коптського походження.

Тобто з 576 року починається подвійний ряд патріархів по Олександрійській кафедрі. Від теомонофізитства в рамках Православ'я копти ухилилися в чисте міафізитство. У Константинополі були греки, також в Антіохії, Єрусалимі, Олександрії, і для греків ніякого поділу не було між кафедрами, у них була загально-грецька церковна структура та загальногрецьке богослов'я. Спочатку дві кафедри знаходилися в Олександрії, але як тільки коптам випала можливість, вони перенесли кафедру в Каїр, який в перші століття християнства не існував, а був заснований лише арабськими завойовниками в X столітті. Як тільки Каїр був заснований як нова столиця, так копти перенесли свою патріаршу кафедру в Каїр. Це свідчило про те, що в перші століття арабської навали відносини між мусульманами та коптами-християнами були хороші, інакше вони не стали б переносити свою кафедру.

FOR AUTHOR'S USE ONLY

Коптські християни хоча і відділилися від Константинополя та Православної Церкви Візантії, якісь періоди часу вони хотіли відновити втрачену єдність, але вони не могли зробити це з греками, оскільки відчуженість була великою; іноді вони зі своїми проханнями про зближення зверталися до Римської Церкви. Це нас не повинно дивувати, тому що і Вірменська церква, і Ассирійська церква Сходу неодноразово зверталися за допомогою до Римської Церкви. Це було типово для церковної політики також і коптської Церкви.

Після арабського вторгнення в 641 році копти повільно зменшувалися в числі і до середини IX століття опинилися в Єгипті меншістю. Спочатку ісламського вторгнення в Єгипет там були дві Церкви – Олександрійська, грецька і Коптська, «тубільна». Саме

тубільна Коптська Церква зустріла мусульман як визволителів від грецького захоплення. Про це так писав історик XII ст. Михайло Сирієць: «Бог помстив, бачачи злість греків, які скрізь, де панували жорстоко грабували наші церкви й монастирі, а до нас ставилися безжально, привів із східних земель синів Ізмаїла, щоб звільнити нас».

Араби в 680 ті роки заборонили християнську символіку поза стінами храмів, особливо арабам були ненависні хрести, тому що, згідно з ученням ісламу, Ісус Христос був лише пророком, і вважалося, що він не був розп'ятий, не воскрес, а був похований як звичайна людина, тому хрест для арабів був символом певного відступу від ісламу, і вони переслідували зображення хреста.

На початку VIII століття посилилися обмеження на традиції коптської Церкви. Араби тоді побоювалися будь-якої протидії з боку коптів, а коптські монастирі були хорошим притулком для повстанців. Щоб убезпечити себе від такого роду неприємностей, мусульманська влада наказала ченцям не залишати своїх обителей, і на поясі ченці повинні були носити залізні кайдани. На цих кайданах мало бути вибито ім'я ченця та назву його монастиря. Якщо якихось людей заставали в келіях без кайданів, то їх вважали за повстанців. Якщо монах знаходився далеко від монастиря, то теж підлягав покаранню.

FOR AUTHOR USE ONLY

Ісламське панування супроводжувалося нерідкими переслідуваннями коптів, але бували й періоди відносної свободи, і тоді Церква знову розквітала і створювала визначні богословські та духовні твори на арабській мові.

Згодом в Єгипті склалася сильна держава. Коли на чолі арабських військ став Салах-Аддин, він правив з 1171 року і був засновником династії Айюбідів, яка правила до 1250 року включно (європейці його називають Саладін). При Салах-Аддине гоніння на

коптських християн посилилися, оскільки це була вже епоха хрестових походів, і хоча копти ніякого відношення до хрестових походів не мали, а в Палестину вторглися західно-європейські лицарі, звільняючи християнські святині з під влади мусульман. Проте, араби побічно проявляли свою ненависть і до коптів, тому що копти теж були християнами. Для арабів-мусульман не було особливої різниці між християнством коптів та християнством католиків. Вони вважали, що ті й інші-християни, і свою лють проти хрестоносців вони часто зривали на коптів. При Салах-Аддині коптам було заборонено займати громадські посади. Заборнялося звершувати богослужіння поза стінами храму. Коли Салах-Аддин після кількох битв здобув перемогу над хрестоносцями, і в 1187 році араби знову захопили Єрусалим, то вони відчули себе переможцями, і як переможці вони стали більш поблажливо ставитися до коптів.

FOR AUTHOR USE ONLY

З 1250 року почалося правління династії мамлюків в Єгипті ("мамлюк" в перекладі означає "раб"). Походження цієї династії таке. У часи правління династії Айюбідів, вони свою охорону формували з турків, не довіряли власним арабам, і їх гвардія була з турків. Це загальний принцип для багатьох диктаторів, бо прийшлі турки не пов'язані родовими відносинами з місцевим населенням, і вони особисто віддані тій людині, яку вони охороняють, що завжди використовували різні диктатори (наприклад, латиські стрілки, соратники Леніна).

Мамлюки правили з 1250 року по 1517 рік. Мамлюки теж були мусульманами. За мамлюків постійно відбувалися гоніння на коптів. Стихійні лиха приписувалися коптам, відбувалося масове руйнування храмів, монастирів та знищення коптів. Багато коптів насильно звертали в іслам. Але як тільки гоніння слабшали, копти виходили

на вулиці та демонстрували своє каяття, бажаючи знову повернутися в християнство. Тут же озлоблені мусульмани хапали таких людей і тут же стратили, бо в їх очах вони були вже відступниками від ісламу.

За часів династії мамлюків копти також терпіли гоніння. В результаті цих гонінь, в XIV-XV століттях копти чисельно зменшилися і становили 1/12 частину населення країни, решту становили араби-мусульмани. При таких інтенсивних гоніння навала військ Тимура була навіть деяким благом для коптів, тому що це як би "свіжі" окупанти, які дивилися на коптів з деякою поблажливістю. Основними їх ворогами були араби, тому коптів вони як би "не помічали". В кінці XIV – нач. XV століть гоніння ослабли саме тому, що там опинилися війська Тимура та взяли Єгипет під свою владу. Нашестя Тимура було короткочасним, незабаром династія мамлюків знову відновила свій вплив.

FOR AUTHOR USE ONLY

В 1517 році Єгипет потрапив під владу турків, які вторглися в Єгипет безпосередньо з Туреччини. Турецька династія мамлюків змінилася турецькою ж династією, яка підпорядкувала Єгипет Туреччині. Це турки-османи, які правили до приходу Наполеона (1796 рік). Оскільки гоніння були дуже сильними, то кількість коптів весь час зменшувалася, і, за висловом одного католицького історика, "у день Суду Божого на терезах правосуддя страждання коптів переважать їх богословські помилки", бо вони своєю кров'ю визнавали вірність Христу.

У коптів є дуже цікава традиція, яка народилася саме за переслідування. Кожен копт внутрішньо зберігає вірність Христу, але по своїй людській слабкості він не може бути впевнений, що не відречеться від Христа в часи гонінь, тому вони здавна ввели традицію, яка їм відсікає шлях до відступництва. В даний час у

коптів чоловіки, або жінки, ще в підлітковому віці на зап'ясті правої руки робиться татуювання-хрестик. Коли починаються якісь гоніння, то й араби-мусульмани, і копти-християни знають, що дуже легко визначити, мусульманин, чи копт людина. Копти під час гонінь готуються до смерті, тому що татуювання легко визначити, навіть якщо вони знищені. Тому вони вже йдуть на смерть, роблячи такі татуювання.

У 1796 році Наполеон задумав свою експедицію до Єгипту. Він тоді ще тільки набирав сили. На гребені французької революції він йшов до влади, посилюючи свої позиції як воєначальник, і потім влада природним шляхом перейшла до нього.

Наполеон з таким розмахом організував цю експедицію, що в тилу його армії прямували і вчені-сходознавці, які в міру просування французів по Єгипту займалися дослідженням давньоєгипетських пам'ятників, з'явилася мода на Єгипет. Тоді отримала великий розвиток європейська єгиптологія. До цього вчені майже не могли працювати в Єгипті, тому що це забороняли влади, і був великий ризик для життя. Влада Наполеона в Єгипті була порівняно недовга, оскільки в 1801 році англійці вигнали французів з Єгипту та повернули його туркам.

FOR AUTHOR USE ONLY

З 1805 року встановилося правління т. зв. "хедивів "("хедів" – "віце-король"). Ці віце-королі підкорялися британській короні, тобто це була васальна держава, залежна від Великобританії, але з широкою самостійністю. Так що англійці закріпили свій вплив у Єгипті та правили там через хедивів. При англійцях почала встановлюватися якась віротерпимість. Оскільки англійці припиняли дикий фанатизм, ворожнечу між арабами та коптами, копти змогли відродити свою Церкву. Особливо широко вони змогли це зробити

при правлінні патріарха Кирила IV (+ 1861). Відкривалися нові школи, нові храми, відроджувався церковний друк, з'являлися газети. Число єпархій зросло з 10 до 20 за рахунок збільшення числа храмів.

Коли починається зростання будь-якої системи та ознаки процвітання, в цьому таїться небезпека внутрішніх проблем. Так сталося і з коптськими ієрархами. У 1874 році черговим патріархом Коптської Церкви був обраний Кирило V. Він відрізнявся прихильністю до церковних традицій та правил. До цього часу вже існувала церковна національна рада, до якої входили найвпливовіші шановні копти. Патріарх відмовився від співпраці з Радою і противився подальшим реформам.

Справа скінчилася тим, що патріарх вступив в конфлікт з впливовими мирянами, і незадоволені миряни в 1892 го-ду зробили досить негарний вчинок: за допомогою віце-короля єгипетського Аббаса, мусульманина, вони домоглися скинення патріарха, і він був засланий в один з коптських монастирів в Нітрійської пустелі. Образно висловлюючись, вони "винесли сміття з хати" та вдалися за допомогою до мусульманських володарів. Зараз в Нітрійської пустелі знаходяться 3 діючих монастиря. Їх розташування завжди визначалося наявністю джерела води. Монастир, в яке був засланий патріарх, називається Ваді Найтрун. "Ваді" – пересохле русло, по-арабськи; "найтрун" – "нитрийский". У монастирі патріарх був радо зустрінутий ченцями, які поділяли його погляди. Оскільки патріарх був помітною фігурою, то ореол мученика навколо його голови поступово привів мирян до раскаянню, і багато з них почали шкодувати, що їхні представники зробили з патріархом – миряни відправили в заслання свого патріарха.

FOR AUTHOR USE ONLY

Тому через 5 місяців в результаті загального народного обурення патріарха довелося повернути з ув'язнення, і його авторитет зріс ще більше. Патріарх Кирило V, незважаючи на такі випробування, продовжив розвиток освіти в коптській Церкві. Кирило V відрізнявся довголіттям, помер він у віці 105 років в 1927 році. Після його смерті почалися деякі проблеми, пов'язані зі взаєминами коптів з Ефіопською Церквою. Історія взаємин коптів та ефіопів досить драматична і сходить до глибокої давнини.

Зростання мусульманського фундаменталізму в Єгипті створює для Коптської Церкви нові проблеми. Слідом за антикоптськими виступами фундаменталістів в кінці 1970-х років президент Садат в 1981 році уклав папу-патріарха Шенуду III під домашній арешт в одному з монастирів і не випускав до 1985 року. Вважається, що уряд пішов на це, щоб продемонструвати свою неупередженість по відношенню до конфліктуючих сторін. Проте, такого роду втручання в справи Коптсьткої Церкви стурбувало багатьох християн в Єгипті. У 1997 році почастішали напади ісламських озброєних груп на коптів.

FOR AUTHOR USE ONLY

Гонениня на коптів загострилися після повалення режиму Кадафі в 2014 році. Найбільший суспільний резонанс отримала історія коптських мучеників у Лівії. 15 січня 2015 року радикальні ісламісти жорстоко стратили 21 єгипетського християнина, які раніше були викрадені в Лівії, ї м було запропоновано свобода в омен на прийняття ісламу. Єгипетські робітники відмовилися. Через кілька днів в мережі з'явилося відео їх страти: людей в помаранчевих робах і наручниках виводять на узбережжі лівійської столиці Тріполі, а потім ставлять на коліна і страчують.

На ролику видно, що єгиптяни вмирали з ім'ям Христовим на вустах. Коментар ІДІЛ в цей момент говорить: «вони поминають ім'я

об'єкта свого поклоніння, вмираючи в багатобожжі». Відеоряд закінчується закликом ката ("ми завоюємо Рим, якщо того забажає Аллах!") та видом пофарбованого кров'ю мучеників моря. Також вони додали, що про безпеку "хрестоносцям залишається тільки мріяти".

Єгипетські християни загинули як мученики: з гідністю вони прийняли смерть, вимовляючи ім'я Господнє. Це говорить нам про те, що екстремісти своїх цілей не досягли. Вони не змогли посіяти паніку серед християн, навпаки, скорботу Коптської церкви розділив весь єгипетський народ і весь християнський світ. З одного боку, ця страшна кара — безумовно, скорботна подія. Але з іншого-мученики своєю кров'ю знову і знову засвідчили світу про Христа, бо "кров мучеників-насіння християнства", як говорив Тертуліан.

Коптська Церква канонізувала 21 лютого 2015 року своїх чад, убитих бойовиками «Ісламської держави» в Лівії. Вже написана перша ікона коптських новомучеників. На іконі зображені заручники в помаранчевих одязі (саме так одягають ісламісти своїх жертв перед стратою), що стоять на колінах на березі моря зі пов'язаними за спиною руками. У лівій верхній частині ікони зображений Христос, що благословляє мучеників, а над їх головами написані два ангела, що посилають їм золоті мученицькі вінці. Коптський патріарх Феодор II звелів, що пам'ять 21 новомученика буде відбуватися 15 лютого – в той день, коли вони зазнали смерть за віру в Христа. Їх імена вписані в церковний синаксар.

FOR AUTHOR USE ONLY

*****

Після того, як влада в Єгипті перейшла в руки турків, гоніння та утиски призвели до того, що в XVII столітті коптська мова перестала бути розмовною... До нас дійшла коптська література, в якій велике місце займають розповіді про мучеників (мартирії) та життєписи перших діячів коптської церкви. Ця література — важливе джерело для вивчення ранньої історії християнства.

Вчені-копти, побоюючись за долю коптської мови, видавали граматичні підручники, але і це не допомогло. Богослужіння в коптській Церкві ведеться коптською мовою, але люди дуже часто вже не розуміють того, що чують.

В Єгипті нині є чимало коптських шкіл, шириться рух недільних шкіл. Головна духовна семінарія Коптської Церкви розташована в Каїрі неподалік від собору Св. Марка. Майже половина священиків закінчило цю семінарію. Багато мирян вивчають тут на вечірніх курсах Святе Письмо та богослов'я. Заснований в 1954 році Коптський інститут вищих досліджень розташований на території патріархату і є важливим екуменічним центром по вивченню коптської християнської традиції.

FOR AUTHOR USE ONLY

*****

Коптська літургія походить від грецького олександрійського чину і вже в IV столітті почала набувати свої характерні риси. Цей процес відбувався, в основному, в монастирях, і коптська літургія досі має чимало особливостей монастирської служби. Її служать коптською та арабською мовами.

Коптські церкви прибрані просто. Наприклад, у Патріаршому соборі св. Марка в Каїрі, закладеному в 1969 році, до 1900-річчя загибелі засновника коптської церкви, - білені, без фресок, стіни. Основна частина іконостасу-просто різьблені дерев'яні панелі, інкрустовані перламутром, і лише верхній його ряд- власне ікони. Іноді вивішують ікони і на стінах храмів. Фрески зустрічаються лише зрідка. Іконопис особливий. Фігури людей зображуються плоскими, пропорції не дотримуються, деталі не прописуються, як на малюнках дітей.

Мабуть, найістотніша внутрішня відмінність-в більшості храмів є лавки. Нетрадиційну для нас форму мають і хрести - вони орієнтовані в двох напрямках, так що з якого боку не подивися - видно Хрест. Моляться сім разів на добу, звернувшись на схід, обов'язково в головних уборах. Постять більшу частину року. У році сім великих та п'ять малих свят, а постів - п'ять. Але в цілому коптські храми схожі на всі православні храми, особливо всередині - вівтар, орієнтований на схід, солея, іконостас, розписи, свічки, начиння.

FOR AUTHOR USE ONLY

У старих церквах нечисленні ікони поміщаються іноді нагорі вівтарної різьблений перегородки, що замінює іконостас і іноді храми абсолютно позбавлені ікон. З старовинних храмів особливо примітні церкви Старого Каїра, наприклад Аль-Моаллака (6 ст.), Св. Сергія та храм муч. Меркурія.

Чоловіки в храмі відокремлені від жінок перегородкою; жертовника у вівтарі немає; раки з мощами іноді поміщаються на клиросах. Облачення схожі з православними, але для буденних служб спрощені; на голову і плечі покладається плат «ефод». Служби ті ж, що і в православній церкві; особливістю є чин ранкового і вечірнього

кожений, що здійснюються перед літургією і вечірньої недільних та святкових днів.

Більшість коптських храмів мають форму базиліки і зазвичай увінчані куполом, або рядами однакових куполів. При вході в храм покладається знімати взуття. Ймовірно, ця традиція виникла під впливом мусульманського оточення: в мечеті також прийнято заходити без взуття. Один з найпопулярніших святих у коптів -Святий великомученик Георгій Переможець, престол на його честь, або ікона є в кожному коптському храмі.

Літургійну однаковість введено в XII ст. реформою Патріарха Гавриїла Ібн-Турейка; до цього часу чини були ще ближчі до грецьких. Загальєгипетською богослужбовою мовою є північний (бохейрський) діалект; раніше на півдні вживався і сахідський, а ще раніше - грецька мова, на якої і досі вимовляється кілька вигуків на літургії та співаються деякі піснеспіви.

FOR AUTHOR USE ONLY

До XVII століття коптська була не тільки богослужбовою, але і буденною мовою, але зараз він повністю витіснена арабською. Вплив арабів та ісламу проявилося і в обрядності. З численних літургій утрималися три, приписувані Василю Великому, Кирилу Олександрійському та Григорію Богослову. Головна їх відмінність від православних - відсутність Херувимської пісні та наявність 4 новозавітних читання (Послань Павла, Соборних Послань, Діянь, Євангелії).

Літургія відбувається на одній з трьох принесених квасних просфор. Забуття коптської мови змусило дати місце арабській. Читання Св. Писання відбувається на двох мовах; деякі пісні - на арабській; усі богослужбові книги друкуються на двох мовах паралельними текстами, ритуальна частина - арабською.

Панівний тип співів - т. зв. псалії, рід коротких строф або славослів'я, розташованих за грецьким алфавітом. Деякі піснеспіви та молитви запозичені з православної церкви вже після поділу. Церковний спів засновано на осмогласії. Вживаються систри та тимпани.

Церковний рік починається 29 серпня та укладає в собі 7 великих свят (Благовіщення, Різдво Христове, Богоявлення, Вхід в Єрусалим, Великдень, Вознесіння, П'ятидесятниця), 7 менших та 5 постів (крім 4 наших ще «ніневійський»- на тижні, що відповідає нашій митаря та фарисея).

На утрені Вербної неділі буває освячення ваій та хресний хід; у перші три дні страсної седмиці та великий п'яток не буває літургії, а у великий четверток відбувається обмивання ніг. В П'ятидесятницю звершується чин колінопреклоніння з тими ж молитвами, що і у нас. Схоже з нашим і велике водосвяття в день Богоявлення. Сім таїнств догматично та літургійно схожі з православними.

FOR AUTHOR USE ONLY

Звичаєм є хрестити хлопчиків на 40-й, дівчаток - на 80-й день; хрещенню може передувати обрізання, скоріше як пережиток єгипетського язичництва, ніж як релігійний обряд. Коптська православна церква зберегла деякі запозичені з іудаїзму, ранньохристиянські обряди, а також і давньоєгипетські обряди, наприклад, не тільки обрізання чоловіків (хоча церква зараз дистанціюється від цього), навіть такі, як жіноче обрізання, успадковане від стародавнього Єгипту. Це формально заборонене в Єгипті жіноче обрізання в даний час здійснюється без благословення Церкви. Обрізання жінок у коптів запозичили у мусульмани Єгипту.

Визнається молитва за покійних (поминання в 3-й, 7-й, 30-й і 40-й дні) і шанування святих, особливо Божої Матері.

Чин їх Літургії- більш древній, ніж наш, миряни причащаються як і священнослужителі, беручи Св. Дари (Тіло Христове) в руки і відпиваючи зі Св. Чаші (з рук священика). Перед причастям знімають взуття. Сповідь обов'язкова. Коптські священики ходять з хрестами, зробленими, як правило, зі шкіри, і в шапочках-тюрбанах, до них так само підходять під благословення.

Коптський Олександрійський патріарх мав (і має) титул папи з набагато більш ранніх часів, ніж римський єпископ. Копти обирають свого патріарха, який разом з синодом знаходиться в Каїрі. Папа-патріарх обирається довічно на помісному соборі з найвідоміших монастирських духівників, багато років прожили в пустелі. Після цього, він стає лідером нації та користується незаперечним авторитетом. Глава коптської церкви є єдиним духовним лідером всього народу. Його титул: папа Олександрійський, Патріарх Престолу св. Марка. Папа доступний, особливо для людей, які приїхали здалеку. Щотижня він у супроводі єпископату проводить зустрічі з народом у соборі Св. Марка. Величезний храм заповнюється народом, папа сідає за стіл на солеї, вимовляє духовне слово хвилин на 40, а потім близько години без підготовки відповідає на записки, заздалегідь опущені в спеціальний посуд, що стоїть у храмі.

Коптське кладовище сильно відрізняється від нашого. Могили-склепи являють собою невеликі, іноді витончено прикрашені будиночки-каплиці без даху (вона не потрібна, так дощ буває 3-4 рази на рік). Сюди приходять на цілий день, щоб побути зі своїми покійними родичами. Тут моляться, готують їжу. Тут навіть можна жити (у роки воєн вони заселялися біженцями).

FOR AUTHOR USE ONLY

Єгипет живе активним духовним життям. Безліч чудес і знамень відбувається і в наші дні. Так, в передмісті єгипетської столиці Каїра з квітня 1968 року можна було спостерігати над дахами двох коптських церков дивне явище, що немало спантеличило як віруючих, так і скептиків. Сяюче бачення Діви Марії, постійно з'являється в ранні ранкові години, виникло в перший раз над коптської церквою Святої Марії в м. Зейтуні. Протягом трьох років тисячі людей прагнули побачити цей феномен. Зафіксовані численні зцілення болящих, в тому числі і мусульман. Останній раз, з'явившись в 1971 році, бачення знову матеріалізувалося в 1986-му над церквою Святої Деміани, коптським храмом за міською рисою Каїра.

Очевидці розповідали, що воно часто супроводжувалося димами ладану та купол церкви ніби спалахував світлом, коли бачення знаходилося над ним. Людей перед церквою збиралося безліч, що поліції довелося вжити заходів, щоб запобігти безладам.

FOR AUTHOR USE ONLY

Про коптський іконопис варто сказати особливо. Він зовсім не такий, як наш. Коптське мистецтво являє собою суміш давньоєгипетського та елліністичного впливу. Тематика та символіка запозичувалися з античної та єгипетської міфологій, іноді пристосованих до християнських вірувань. Також на цей стиль впливали Персія та Сирія, правда — з меншим успіхом, але все одно залишивши таку спадщину, як наприклад, павичі і грифони в числі улюблених мотивів.

Арабське завоювання Єгипту призвело до того, що коптські майстри як самі випробували вплив ісламського мистецтва, так і справили на нього певний вплив. Вплив коптів на арабську архітектуру і використання деяких коптських мотивів в ісламських будівлях починається з VII століття.

Водночас, Олександрійська Церква коптів, як найстаріша в Африці, вплинула на суданську та ефіопську. Приміром, деякі форми коптського хреста тепер відомі як ефіопський хрест, вже не кажучи про ефіопських храмах, де видно вплив коптського мистецтва.

Починаючи з IV століття Церква починає прикрашати стіни храмів фресками та іконами. В коптському мистецтві починають проявлятися ознаки специфічного коптського стилю: очі і вуха стають більшими порівняно з пропорціями всього обличчя, рот зменшується, а розмір голови в порівнянні з тілом збільшується — що є знаком спиритуальных відносин з Богом і відданості молитві. Особи мучеників зазвичай сповнені умиротворення.

Більшість коптських іконописців не підписувалися. Традиція називає імена євангеліста Луки (першого іконописця) і двох коптських патріархів — Макарія I та Гавриїла III Олександрійських. Єгипетські християни вважають, що мистецтво іконопису народилося в Єгипті люблять порівнювати давньоєгипетський живопис з іконами, перераховуючи риси подібності.

FOR AUTHOR USE ONLY

Сучасне коптське мистецтво також відоме як неокоптська школа. В деякі епохи коптської історії ікони були головним засобом вираження. Вони зберегли більшість традиційних аспектів. Основні принципи- велика заклопотаність релігійною істинністю та красою, ніж реалізмом, або ж зображенням глибини і перспективи. Як у Візантії і примикають традиціях ікони пишуться фронтально, що дивляться прямо на глядача.

Школа сформувалася в 1960-х роках, грунтуючись на стилях і традиціях, характерних ікон III—VII століть. Майстри цієї ранньої школи іконопису особливо ретельно виписували очі святих, які звернені не на тих, що моляться, а в лише їм ведену даль. При цьому

вони всіляко уникали зайвих деталей та прикрас, являючи віруючим лише ті деталі, які необхідні для розуміння образу.

Фігури людей зображуються плоскими, пропорції часто не дотримані, деталі не прописані. Таке враження, що це малюнки дітей. Але емоційний вплив коптських ікон дуже сильний. Може, якраз тому, що в них немає нічого зайвого.

Приклад впливу елліністичного та єгипетського мистецтва періоду пізньої античності т. зв. фаюмські портрети. Особи людей з Ель Фаюма — приклад коптського мистецтва II століття, показує грецьке та римський вплив на коптське мистецтво, але з деякими важливими відмінностями від власне єгипетського мистецтва. Але різниця між файюмскими образами та іконописними є у сенсі та напрямку. Файюмський портрет створювався для того, щоб при похованні накладати його на обличчя покійного, а тому він завжди позбавлений радості. В очах людей, зображених на файюмському портреті, протягає скорботу від розставання із земним життям. А ось ікона завжди світиться зсередини радісним сяйвом, знанням, що душа святого і праведного безсмертна. Ось чому, дивлячись на файюмський портрет, ми сумуємо, думаємо про поховання, тління, зникнення, а дивлячись на ікону – про воскресіння і вічне життя.

FOR AUTHOR USE ONLY

Щастям і умиротворенням сповнені Різдвяні та Стрітенські образи. Особливо гарні у коптів ікони, що зображують хрещення Господнє. Христос світиться, тіло Його уособлює досконалу чистоту. Іоанн Хреститель скуйовджений, волосся його майорить від надзвичайної наснаги. Ангели несуть покривала, щоб обтерти та одягнути Господа. З небес спускається Дух Святий у вигляді голуба, такого ж , як ворон, що приносить хлібець Павлу Фівейському, тільки ворон черен, а голуб – білосніжний. І навіть риб в Йордані

неодмінно зобразить художник-копт. Як і у всьому ранньохристиянському світі, в Єгипті риба довгий час уособлювала собою Христа, замінюючи до пори до часу хрест. Немає несамовитої скорботи на коптських іконах, що зображують розп'яття. Пози сумні, а обличчя все ж світлі, в очах вже промениться прийдешнє Воскресіння. І особливо урочисті ікони, що зображують головний мить Євангелія – повстання Христа з мертвих.

Коптські ікони різноманітні. Є серед них і більш вправні, що наближаються до північних шкіл іконопису. Але в основному це все ж зображення, подібні дитячим малюнкам. І ця подоба не в примітивності, а в зворушливій дитячій безпосередності сприйняття віри. Ця безпосередність позначається і в зображенні тварин. На коптських іконах крім коней часто можна побачити верблюдів, кіз, овець. Друге, піше, зображення святого Міни – з двома верблюдами, що схиляються до його ніг зліва і справа. А якщо коптський художник змалює лева, то замість левової голови у нього буде голова веселого та добродушного дядьки, причому вусатого і бородатого. А якщо зображується вівця, то вона неодмінно буде посміхатися.

FOR AUTHOR USE ONLY

В основному копти відрізняються миролюбністю та гостеприимством. Це видно не тільки з їх живопису. Християни кажуть: «Якщо ви заблукали в Єгипті, або вам потрібна допомога - знайдіть копта. Він вам обов'язково допоможе».

Єгипет був однією з перших країн, де засяло світло християнства. Діяльність апостола Марка, який в Єгипті прийняв мученицьку кончину, принесла багаті плоди: церкви швидко виростали по всій країні. Безліч церков було в долині Нілу, старовинні коптські монастирі та церкви збереглися до наших днів.

Єгиптяни-копти дуже радо ставляться і до православних, і до католиків. Це дуже згуртована група населення, яка терпить безліч утисків в ісламській країні. Церква для них єдине місце, де можна вільно зустрітися і поговорити по душах, поспілкуватися, попросити підтримки.

5.2. Ефіопська Церква

Ефіопія - єдина країна Африки, яка прийняла християнство в першому столітті нашої ери зробила його державною релігією в IV столітті нашої ери. Тоді цей регіон називався Абіссінія, про нього марили стародавні римляни, а апостол Філіп став родоначальником християнства в Ефіопії. Він охрестив євнуха, який охороняв багатства в свиті посланців цариці Кандакії. Ця подія записана в " Діяння святих апостолів "(8: 26-30). Пізніше, вже в IV столітті, святий Фрументий, тирянин і громадянин Риму, після краху свого корабля вибрався на берег Ефіопії і вижив, а через кілька років став довіреною особою правителя і хрестив його сина. Згодом син в 330 році успадкував трон, та відразу ж проголосив християнство державною релігією своєї країни. Так величезна країна отримала релігію завдяки краху корабля. Через кілька років він поїхав до Олександрії, де святим Афанасієм Олександрійським був висвячений на єпископа для новоствореної ефіопської церкви. Святитель Фрументій став, таким чином, просвітителем Ефіопії. Недарма ефіопи називають його «Отцем світу» і «Відкривачем світла».

FOR AUTHOR USE ONLY

Близько 480 року почалася друга хвиля християнізації, оскільки в провінції було все ще поширене язичництво. Історія ефіопської Церкви тісно пов'язана з коптською, звідси і її міафізитство.

У цій країні налічувалося 9 місіонерів з Сирії. Вони і привнесли елемент свого вчення, акцентуючи увагу на Божественній природі Ісуса Христа. Їх вплив (поряд з традиційним зв'язком з коптами в Єгипті), пояснює чому Ефіопська Церква відкинула Халкідон. "Дев'ять Святих", як вважають, остаточно покінчили із залишками язичництва в Ефіопії, прищепили монастирську традицію та внесли величезний внесок у розвиток релігійної літератури: вони переклали Біблію та інші релігійні твори на класичну ефіопську мову. По всій країні поширилися монастирі, які швидко стали важливими духовними та інтелектуальними центрами.

Діяльність "Дев'яти святих" внесла відчутну лепту в зміцнення позицій християнства в царстві Ефіпоії (Аксум). На початку шостого століття місцева церква вже мала дуже релігійної літератури, постійно збільшується громадою парафіян та добре організованим священничеством. Навіть якщо вважати, що мандрівники шостого століття, котрі розповідали про те, що в Ефіопії «несть числа церков», перебільшували, все-таки ясно, що церква вже зайняла реальне місце в країні.

FOR AUTHOR USE ONLY

Маючи добрі стосунки з Візантією, ефіопи мали право посилати своїх представників до Палестини та влаштовувати там свої монастирі, церковні подвір'я при єрусалимських святинях. (В середині XIX століття начальник Руської Духовної Місії Антонін Капустін викупив частину цих земель у розорених ефіопських ченців). З VII століття почався занепад Аксума (Ефіопії). Перси захопили Ємен, взяли під свій контроль Червоне море. Ефіопія виявилася відрізаною від усіх тодішніх торгових шляхів. Це дозволило коптам повністю контролювати ефіопську церкву. Були періоди, коли в ефіопської церкви був відсутній єпископат, так як з Єгипту не

надсилалися єпископи (з 1250 року протягом ряду десятиліть у них не було єпископа).

Ефіопська Церква досягла розквіту в XV столітті, коли з'явилося багато талановитої богословської та духовної літератури, а Церква активно займалася місіонерською діяльністю. У XV столітті почалося посилення ісламу біля кордонів Ефіопії (торговці, проповідники). Наступ очолив імам Ахмат ібн Ібрагім. З допомогою португальців ефіопи змогли завдати ряд поразок мусульманам, тому з цього часу почалося зближення Ефіопії та Португалії (XVI століття).

Значних подій в історії е фіопської церкви від епохи Ренесансу до XX століття не відбувалося. Але XX століття принесло свої зміни в життя найпівденнішої на той момент християнської країни. У 1948 році з допомогою імператора Хайле Селассіє (1930 - 1974 рр.) було досягнуто угоду з коптами про обрання місцевого митрополита після смерті коптського митрополита Кирила. Коли в 1951 р. він помер, зібрання духовенства і мирян обрало митрополитом ефіопа Василя. Так була встановлена автономія ефіопської церкви. У 1959 році Коптський патріарх і папа Олександрійський Кирило VI затвердив митрополита Василя першим патріархом ефіопської церкви.

Після табуни (патріарха) друге місце в абіссінської ієрархії займає ечегге, глава чорного духовенства (архімандрит- благочинний всіх монастирів, кількість яких у абіссінцев досить значно), хоча не має єпископського сану, але, тим не менш, користується великим впливом, так як в його руках зосереджена управління всіма церковними справами. Після них йдуть представники білого духовенства, причому церковне управління покладається не на слугує духовенство, а на різного роду посадових осіб духовного

FOR AUTHOR USE ONLY

звання, але не мають священного сану. Склади причтом досить численні, так що іноді при одній церкві складається по кілька десятків священиків та дияконів.

В університеті в Аддіс-Абебі існував ефіопський факультет богослов'я (Коледж Св. Трійці) до 1974 р., коли уряд його закрив. У тому ж році Церква заснувала в Аддіс-Абебі Коледж Св. Павла для навчання богослов'я майбутніх священиків. Бажання стати священиком серед ефіопів - справа звичайна; в 1988 році в країні налічувалося 250 000 священнослужителів. Щоб дати їм належну освіту нещодавно в різних районах Ефіопії було відкрито шість "центрів навчання священиків". Майже в кожному приході є нідільна школа.

До соціалістичної революції 1974 року, яка повалила імператора та поставила на чолі уряду диктатора, полковника Менгинсту Хайле Мариама, ефіопська церква була державною. Незабаром після революції Церква була відокремлена від держави та більшість церковних земель були націоналізовані. Це послужило сигналом для початку антирелігійної кампанії по всій країні.

Режим Менгісту був відверто атеїстичним, і його політика була спрямована проти церкви як інституції. Проте, цей режим вважав за краще не вести відкритої боротьби проти християнства та віруючих, хоча і лагодив їм усілякі перешкоди. Наприклад, коли створювалися селянські об'єднання та районні комітети, їх збори навмисно призначалися на неділю вранці. Разом з тим, протягом всіх цих років більшість населення продовжувала святкувати основні свята без побоювань.

Парадоксальним чином революція в деяких аспектах навіть зробила благо церкви. Існуюче багато поколінь традиційне

FOR AUTHOR USE ONLY

сприйняття церкви як символу консерватизму та залежності від влади, тепер змінилося. Збереження християнства отримало відтінок протесту проти уряду та висловлювало бунтарські настрої. Церква, що втратила свої земельні володіння і свій інтерес зберегти феодальні порядки, могла тепер присвятити себе потребам віруючих і, з іншого боку, отримати їх підтримку.

Більш того, починаючи з 80-х рр. робилися серйозні кроки з модернізації устрою церковних інститутів та її системи освіти. Відтепер церкви створювалися не за фінансової підтримки влади, а на пожертви віруючих, бажаючих продемонструвати свою релігійність. Крім того, всесвітні християнські та інші організації, які побоювалися за долю ефіопської традиції в умовах диктаторського атеїстичного режиму, мобілізували всі можливості для збирання, збереження та опису духовних багатств – рукописних текстів та церковного мистецтва Ефіопії.

FOR AUTHOR USE ONLY

Після падіння в травні 1991 року комуністичного уряду становище Церкви змінилося у кращу сторону. Ефіопська церква, особливо в останні роки, діяльно допомагає нужденним. Вона надає допомогу біженцям та постраждалим від посухи, під її заступництвом засновано безліч сирітських притулків. У 2007 році коптська та ефіопська церкви урочисто проголосили "єдність віри, вірність загальним свідченням та готовність поглиблювати і розширювати співробітництво" шляхом підписання спільної декларації предстоятелями цих давніх східних Церков.

Ця Церква унікальна тим, що вона зберегла деякі іудейські обряди, такі як обрізання та дотримання біблійних законів про вкушении їжі, а також святкування, поряд з ніділією, суботи.

Ймовірно, це пов'язано з тим, що християнство прийшло в Ефіопію прямо з Палестини через Південну Аравію.

З найдавніших часів Ефіопія розуміла себе як Новий Ізраїль. І ефіопські царі вважали себе нащадками Соломона. В Ефіопії досі неймовірно популярно переказ про походження ефіопської цивілізації від царя Соломона, який одружився із царицею Савською. В результаті їх союзу народився царевич Менелік. У 20 років він був посланий до свого батька. Той його прийняв, визнав та пропонував, як каже ефіопське сказання, залишитися у Єрусалимі та успадковувати Соломонове царство. Але Менелік був патріотом своєї країни. Тоді цар Соломон віддав йому кращих синів Ізраїлю, щоб вони разом повернулися в Ефіопію та затвердили там новий Ізраїль. Ці молоді люди не хотіли йти без головної святині та вкрали Ковчег Завіту із храму Соломона з усім його вмістом. А там знаходилися і скрижалі заповіту, і посудину з манною, і жезл Аарона. Ковчег заповіту, з усім його вмістом, принесли в Ефіопію, а в Ізраїлі Соломон залишив його копію.

FOR AUTHOR USE ONLY

Ефіопи стверджують, що вкрадений Ковчег зберігається досі в Аксумі, але його ніхто не має права бачити (і раніше не мав). Він стоїть у спеціально відбудованій церкві, завжди закритій. До неї можна підійти і помолитися біля її стін. Взагалі тема Ковчега Завіту і наступності Ефіопії від Ізраїлю в країні неймовірно популярна. Найважливіший елемент літургійного вбрання всякої ефіопської церкви – це маленька копія Ковчега Завіту, яка стоїть на вівтарі як знак зв'язку та символічного єдності між храмом Соломона і кожним храмом Ефіопії.

Зі Святою Землею пов'язано одне з найпопулярніших місць паломництва, монастир Лалібела, ефіопський Новий Єрусалим. Це

найдавніший у світі Новий Єрусалим, збудований як певний комплекс у кінці XII – початку XIII століть, коли ефіопський цар Лалібела, який дізнався про те, що Салах ад-Дін відвоював у хрестоносців Єрусалим, який для християн було тоді втрачено, вирішив створити Новий Єрусалим у себе в Ефіопії. Він знайшов місце, скелясту гору і вирішив вирізати в ній Єрусалим. У підсумку вийшов комплекс з 16 храмів, вирізаних зверху вниз. Майстри приходили на вершину скелі та починали рити вниз, вирізали химерні храми, з інтер'єром, з великим внутрішнім простором усередині однієї величезної скелі. Це абсолютно унікальний проект, який в християнській традиції має помістити в десятку найважливіших пам'яток світу. Лалібела – найвідоміший пам'ятник в Ефіопії. Він придуманий як проект Святої землі. Там є місце Голгофи, є Оливна гора, є Йордан-місце хрещення, тобто все задумано як ландшафтна просторова ікона.

Існує думка, що іудаїзм був відомий в Ефіопії ще до приходу християнства. Як і юдеї, християни Ефіопії вважають свинину нечистим продуктом.

FOR AUTHOR USE ONLY

Ефіопська літургія має олександрійське (коптське) походження, але вона піддалася впливу сирійської традиції. Нині на парафіях все частіше використовують сучасна амхарська мова. Зберігся потужний чернечий рух.

Церковною мовою є геез- стародавня класична богослужбова. Для здійснення літургії потрібно мінімум п'ять священнослужителів (два священика та три диякона), які повинні утримуватися від їжі принаймні за дванадцять годин до богослужіння. Книга, по якій відбувається Літургія, називається кедасьє. В користуванні є близько чотирнадцяти анафор, однак деякі збереглися у вигляді невеликих частин богослужінь, якими іноді замінюють відповідні місця основної

літургії «Святих Апостолів». Роки у ефіопів мають свої найменування, носячи ім'я одного з євангелістів. Перший, після високосного, рік носить ім'я Матвія, другий – Марка, третій – Луки, а високосний – Івана. Крім звичайних є малі Господній свята: 1-я, 2-я і 3-я тижні Різдвяного посту, переддень Різдва Христового, обрізання Христове, диво в Кані Галілейської, набуття Чесного Хреста Господнього та іннні спогади Різдва Христового відбуваються в кінці кожного місяця, крім березня.

Особливе шанування віддається Пресвятій Богородиці, на честь якої встановлено 33 Богородичних свята. Святкується також подія Воздвиження Чесного Хреста Господнього. Серед святих ефіопської Церкви особливе місце займають Святий Фрументій та Святий Едесій, а також Дев'ять святих, які проповідували в V столітті.

Встановлені свята архангела Михаїла, архангела Гавриїлу, Рафаїла, Уриїла і так далі, патріархів Старого Заповіту, пророків, Юдити та ін. Свята встановлені і в честь чотирьох апокаліптичних тварин.

FOR AUTHOR USE ONLY

Пости суворо дотримуються віруючими. Всього приблизно 250 пісних днів у році, хоча не всі з них є обов'язковими для кожного віруючого члена Церкви. Зазвичай для мирян є обов'язковими 180 пісних днів. У році чотири великі періоди посту, що збігаються за тривалістю з православними, але крім Великого посту, який триває вісім тижнів. За два тижні до Великого посту є Ніневійський піст тривалістю в три дні. Напередодні Різдва Христового та Богоявлення, а також свята усікновення голови Іоанна Хрестителя є також пісними днями. Середа та п'ятниця – пісні дні, за винятком періоду від Пасхи до П'ятидесятниці. З усіх постів Різдвяний та Петровський обов'язкові для священнослужителів, хоча можуть дотримуватися і простими

віруючими. Всі інші пости вважаються обов'язковими для всіх віруючих, крім дітей дошкільного віку. У Страсну седмицю забороняється їсти до першої години дня. Найбільш благочестиві віруючі починаючи з Страсної седмиці до Великодня нічого не їдять.

Церква представляє державну релігію Ефіопії. Главою Церкви є патріарх, голова Священного Синоду, що складається з шести архієреїв. Синод видає церковні постанови, за винятком питань догматичного характеру, які розглядаються та вирішуються після попередньої консультації ефіопської церкви з усіма нехалкидонськими Церквами. Церква проводить велику місіонерську роботу як всередині країни, так і в Судані, Вест-Індії, Британській Гвіані.

FOR AUTHOR USE ONLY

Статистика: На сегодні Ефіопська церква складає близько 35 мільйонів членів, 30 єпархій, близько 400000 священнослужителів, 25000 парафіяльних храмів, 937 монастирів. Основні друковані органи на амхарської. Ефіопська Церква має те ж догматичне вчення, що і коптська. Вона визнає перші три Вселенських собору, Нікео-Цареградський символ, сім таїнств.

Еритрейська Церква

На території Еритреї на південно-західному узбережжі Червоного моря колись знаходилося християнське царство Аксум. Воно занепало в VII столітті після мусульманської навали, і на його місці виникло нове Ефіопське царство. Цей регіон зберігав до деякої міри незалежність, поки в XVI столітті не потрапив під османське панування. З 1890 по 1941 роки Еритрея була італійською колонією, потім захоплена Великобританією. У 1952 році вона вступила в

федерацію з Ефіопією, а в 1962 році була анексована як ефіопська провінція. Тривала боротьба за незалежність Еритреї закінчилася її проголошенням 24 травня 1993 року.

У липні 1993 року єпископи Еритреї за підтримки уряду подали прохання папі коптської церкви Шенуді III про відокремлення від ефіопської церкви та про статус автокефалії. 28 вересня 1993 коптський Священний Синод задовольнив це прохання та взяв на себе зобов'язання підготувати в коптських монастирях десять єпископів для еритрейськой Церкви. 19 червня 1994 папа Шенуда висвятив п'ять з цих єпископів в Каїрі.

Встановлення н езалежної еритрейської церкви відбувається за згодою ефіопської церкви. У вересні 1993 року ефіопський патріарх Павло та архієпископ Філіп (головний єпископ в Еритреї) схвалили поділ церков, проголосивши разом з тим бажання працювати в тісній співпраці. У лютому 1994 року було підписано угоду в Аддіс-Абебі, що підтвердило автокефальний статус ефіопської та еритрейської церков та визнало перевагу честі серед східних церков в Африці за коптською церквою.

FOR AUTHOR USE ONLY

У квітні 1998 року, після гарячих суперечок в урядових та церковних колах, єпископ асмерський Філіп був обраний першим патріархом еритрейської церкви. 8 травня 1998 в Каїрі він був поставлений коптським папою Шенудою III патріархом. Був підписаний протокол між священними синодами еритрейської та коптської церков, що забезпечує їх тісну взаємодію. Сюди відноситься скликання загальних спільного собору не рідше ніж раз на три роки, поминання предстоятелів обох церков на літургіях, формування єдиної делегації на богословських диспутах з іншими церквами та установа постійної комісії двох синодів для забезпечення

взаємодії в галузі богословської освіти, соціального служіння та проектів розвитку. В Еритрейській Православній Церкві близько 1500 храмів, 22 монастиря та 15000 священиків.

Особливості Церков Коптської традиції:

• Тимкат – богослужбовий священний танець, виконуваний босоніж спеціальним церковнослужителем

• Використання особливих музичних інструментів на богослужіннях: вигнуті півколом металеві палички

• Багато католицьких священиків переходять через неможливість зберегти целібат

• Еклектична архітектура

• "Книга царів" як відзнака влади у правителя (в європейських країнах – держава і скіпетр). У ній записана міфічний Родовід (яку ефіопи ведуть від Мемеліка, нібито народженого від цариці Савської і Соломона).

• У Біблії абіссинці налічують 81 книгу, включаючи сюди, поряд з канонічними, шановані ними неканонічні книги і наступні: *Книгу Еноха* та *Книгу ювілеїв*, а також додаткова *Друга Книга Варуха*.

FOR AUTHOR USE ONLY

Тема 6. Історія Сіро-Яковітської Церкви

У попередніх розділах у нас мова йшла про так званих східних сирійців, або ассирійців, несторіанах (тобто ассірійської Церкви Сходу). А західні сирійці-міафізити (хоча у вітчизняній традиції їх неправомірно називають монофізитами).

Як і в інших Давньосхідних церквах ми спостерігаємо ту ж історію з паралельними кафедрами Константинополя і міафизитів.

Різниця між сирійцями і ассирйцями полягає в тому, що сирійці - це арабський народ, що говорить арабською мовою. А ассірійці-це древній народ, що населяє територію Ассирії, а також їх прямі нащадки- айсори, які говорять на новоарамейських мовах, практично вимерлих, які також як і арабська, відносяться до семітських мов. Сирійці живуть в Сирії, а айсори в більшості своїй в Іраку. І сам термін сирійці - ні що інше як усічена форма слова ассірійці. Сирійці були корінними жителями великої Сирії (Ассирії) – географічного простору, що включав Північну і хоча б частково Південну Месопотамію, а також Заречные області (Заєвфраття). З втратою власної державності в умовах політичної та конфесійної роз'єднаності етнічна самосвідомість сирійців з часом стала більш локальною.

FOR AUTHOR USE ONLY

Західні сирійці, які проживали переважно у Сирії в сучасному розумінні, природно та справедливо вважають себе сирійцями, східні ж – ассирійцями, так як їхня частина Сирії, Месопотамія, територіально збігається з серцем Ассирії і в їх регіоні збереглася пам'ять про походження терміна «Сирія» від топоніма «Ассирія». Етноніми ассірійці та сирійці вживаються в деяких східних мовах як взаємозамінні. З утворенням в середині XX століття держави Сирія

навіть вчені почали коливатися в питанні коректності використання етноніма сирійці, а значна частина ассірійської інтелігенції стала їм просто обтяжуватися.

Входження у побут політоніма Сирія закріпило за арабоязычными жителями Сирії назву сирійці, яка, як це не дивно, рідко ставиться під сумнів, хоча країна офіційно іменує себе Сирійською Арабською Республікою, а самі араби здавна називають столицю Дамаск і кероване з неї держава ім'ям «Шам», що означає «Лівий», тобто західний.

Далі у нас піде мова про власне історію західно-сирійської церковної традиції, яка отримала найменування Яковітская.

Сучастна Сіро-яковитская (Сирійська) церква[4] — одна з шести давньосхідних церков, що визнають три Вселенських собори, також іменованих «нехалкидонськими» церквами. При самоназві «Православна», Сирійська церква (як і всі інші давньосхідні, орієнтальні, церкви) своєю богословською традицією відрізняється від властне православної традиції візантійської церкви, що будує своє вчення на рішення Халкідонського та наступних трьох соборів, і не перебуває з нею у євхаристійному спілкуванні.

FOR AUTHOR USE ONLY

Отже, Яковіти - це **західно-сирійські** міафізити, які разом з несторіанами, або ассірійцями, ведуть своє походження від первісного східного християнства. Якщо сирійська мова та національне почуття сирійців допомогли їм витримати страшні урагани політичних змін, які пронеслися над ними, то це ж національна самосвідомість відрізнялась різким правим ухилом, що

[4] Офіційно Церква називається Сирійська православна церква (англ. Syriac Orthodox Church). Повна назва: Сирійський православний патріархат Антіохії і всього Сходу; також відома як Сіро-яковитская (православна) церква, Сирійська давньосхідна церква, Сирійська орієнтальна церква, а її прихильників зазвичай коротко називають яковітами.

виразилися в прагненні ігнорувати візантійський церковно-політичний вплив.

Небажання прийняти халкідонське визначення відбувалося тому, що це вчення- вчення кесаря, настільки ненависного населенню східних провінцій. Тому міафізитство стало швидко поширюватися в Сирії; грунт був підходящим. Проте в Сирії були і прихильники православного вчення (мелкіти), які визнали IV Вселенський собор, але з-за політики імператорів часто змушені були терпіти різні утиски з боку міафізитів. Поступово викристалізовувалися дві протилежних ворогуючих між собою угруповання: православних та міафизитів.

Сіро-яковіти – це сирійці, які за збігом обставин ухилилися не в антропомонофізитство (нестроіанство), а в теомонофізитство (міафизитство). Вперше ім'я «яковіти» було вжито в діяннях VII Вселенського Собору. Поділ між яковітами і ассірійцями-несторіанами відбувся в V столітті в період соборів в Ефесі (431 р.) та Халкідоні (451 р.). Поодинці і ассірійці, і сіро-яковіти з часом почали згасати, тим більше перебуваючи в мусульманському оточенні.

FOR AUTHOR USE ONLY

Саме виникнення автокефальної помісної Сирійської православної церкви пов'язано з конфесійним поділом у колись єдиної Церкви Римської імперії, коли східні народи не погодилися з імперською релігійною політикою та відокремилися в своїх помісних церквах. Відмова християн Сирії та Єгипту визнавати Халкідонський собор призвіла до зміщення нехалкидонитських патріархів Антіохії та Олександрії, і, як наслідок, до створення паралельних кафедр, які поступово набули етнічні особливості, оскільки лояльні імперії греки більше тяжіли до халкидонитських патріархатів, а місцеве населення воліло патріархати нехалкидонські. Поява терміна "Яковітская"

пов'язано з місіонерською діяльністю едеського єпископа Якова Барадея (+ 578). Він був сином священика Феофіла бар-Ману.

Найважливішим рішенням Халкідонського собору, що відбувся за півстоліття до народження Якова (451 рік), було засудження монофізитства (евтихіанства) як єретичного вчення. Однак монофізитство та міафізитство знайшли собі опору в національній ворожнечі, якої не могли здолати ні грецька культура, ні римське панування. І через три чверті століття, до моменту воцаріння імператора Юстиніана I (527 рік) ця нестійкість не була подолана, що відбивалося у взаємно погодженому, «розподіл ролей» між імператором та його дружиною Феодорою. Юстиніан продовжував (до 531 року) гоніння на монофіситів, в той час як Феодора висловлювала їм співчуття та «таємну» підтримку.

Так чи інакше, популярність Якова як суворого аскета і освіченого богослова з часом досягла Константинополя, і цариця Феодора викликала молодого провінційного настоятеля монастиря в столицю.

FOR AUTHOR USE ONLY

На прохання сирійських монофізитів та за сприяння імператриці Феодори Яків Барадей був висвячений на єпископа Едеського. Яків одразу ж взявся за реорганізацію своєї церкви, проповідуючи та відновлюючи храми. Близько 40 років він бродив по Сирії та Єгипту. Вважають, що він висвятив десятки єпископів, тисячі священиків та дияконів. Перейшовши перський кордон, він діяв в Ірані, в результаті чого монофізити поширилися до Демавендских гір (на північ від Тегерана), заснувавши в Персії свою митрополію. Самого Якова висвятив Олександрійський папа Феодосій.

Однак сам Яків Барадей не став патріархом, висвятивши себе наступником Сергія, єпископа Телласского і єгипетського ченця Павла,

з яких починається спадкоємність монофизитських Антиохійських патріархів. Таким чином, Яків Барадей остаточно відокремив від решти церкви сирійське міафізитство.

Але, на відміну від коптів, західно-сирійська церква ослабла в VI столітті. Здавалося, вимре під натиском Константинополя.

Історія яковітів була пов'язана з постійними переслідуваннями з боку візантійських імператорів, крім Зенона та Анастасія. Спроби византийських імператорів Юстиніана I (VI ст.) та Никифора II Фоки (X ст.) возз'єднати яковітів з Православною Церквою не вдалися ради їх ворожого ставлення до греків.

Яковіти були гнані і арабськими халіфами, особливо при Адб-аль-Малике і Язиді нарівні з іншими християнами. Хрестоносці заборонили їм дотуп до Гробу Господнього в Єрусалимі. Довгий час яковіти не були офіційно визнані Османською Портою, а їх патріарх не мав права клопотати за свою паству перед урядом.

FOR AUTHOR USE ONLY

До кінця VI століття яковітський митрополит жив у монастирі Мар Маттаї, в Месопотамії. В 629 році на зборах, що відбулися в Мар Маттаї, з схвалення антіохійського патріарха Афанасія був поставлений «великий митрополит», або «католікос», юрисдикція якого включала дванадцять діоцезів Сходу. Першим великим митрополитом був Маруфа (629-649), який проживав у Тагрифі. Голова сирійських християн в Месопотамії носив титул ***мафріан***, який був прийнятий в 629 році, щоб відрізняти міафізітських ієрархів від несторіанських. У 991 році його престол перенесений в Тікріт, з 1089 по 1112 рік перебував у Мосулі, і після руйнування Тікріта в 1156 році остаточно перенесений в Мосул, в монастир Мор Маттай. З появою мафріанату в Турабдині, мафріани Сходу стали називати себе мафріанами Мосула (щоб відрізнятися від

турабдинських). У період розквіту в XII столітті кордону патріархату Сирійської церкви досягли Середньої Азії та охопили 20 митрополій і більше 100 єпархій. З 1293 року кожен патріарх Сирійської православної церкви носить ім'я Ігнатій, в честь святого Ігнатія Антіохійського, як наступник його кафедри.

У 1393-1404 роках церква піддалася жорстокому переслідуванню з боку Тамерлана, у зв'язку з чим чисельність сирійських християн різко впала, так що в XVI столітті Патріархат включав всього 20 єпархій. Сирійські християни розселилися і в східному напрямку до самої Індії, де в 1665 році увійшли в унію з місцевою Малабарською Церквою.

Важке випробування випало на долю Сирійської церкви і після першої світової війни, коли в Туреччині відбувалася жорстока різанина християн. Це викликало втечу населення. У 1924 році з монастиря Дер ез Зафаран патріарх переїхав у сирійське місто Хомс, а в 1959 році — в Дамаск, де знаходиться і зараз.

FOR AUTHOR USE ONLY

Послідовники Сирійської церкви живуть також в Індії, Вірменії, Іраку, Єгипті та Ефіопії. З 11 безпосередньо підлеглих Патріарху єпархій сучасної Сирійської церкви чотири знаходяться в Сирії, дві- в Туреччині, дві-в Іраку, по одній-в Лівані, Ізраїлі та США. Чисельність віруючих найбільших громад близько 680 тисяч осіб в Сирії і близько 12 00000 в Індії (не включаючи Маланкарську церкву).

У доктринальному відношенні Сирійська церква, як всі міафізитські давньосхідні церкви, слідує дохалкідонському богослов'ю, сповідуючи формулу святого Кирила про єдину природу Бога Слова втіленого. Серед культових особливостей хрещення «триєдиним» обливанням, особлива форма хресного знамення.

Використовується літургія святого Якова Єрусалимського, що здійснюється арабською та старосирійською мовами. Широко поширене чернецтво, шановані ченці, що здійснюють відлюдницький подвиг. Велика частина церкви з 1955 року користується григоріанським календарем, проте Великдень і пов'язані з ним свята відзначаються за юліанським календарем. Юліанський календар використовують і храми, що знаходяться на Святій Землі.

Духовенство готує Сирійська семінарія ім. св. Єфрема, заснована в 1939 році в Мосулі (Ірак), але в 1960-х роках вона перебралася до Лівану. У 1968 році були відкриті нові факультети в Атшані, поблизу Бейрута, але громадянська війна в Лівані змусила перенести заняття в Дамаск.

Всередині Сирійської церкви періодично виникали тенденції до возз'єднання з церквою Римо-католицької, в той час як до самої Сирійської церкви тяжіють мароніти та мелькіти. У 1662 році Патріарх Андрій Ахіджян вступив в унію з Римом, поклавши початок сирійському католицькому патріархату. З 1702 по 1782 рік католицький патріархат не існував, але у 1782 році частина єпископів знову відновила церковне спілкування з Римом, відновивши існування Сирійської католицької церкви з центром у Бейруті. 27 жовтня 1971 папа Павло VI та яковітський Патріарх Мар Ігнатій Якуб III підписали декларацію, що сповідує спільну віру в Христа. Іван Павло II, зустрічаючись 23 червня 1984 року з Маран Мар Ігнатієм Заккой I Івасом, підтвердив раніше вироблені визначення.

FOR AUTHOR USE ONLY

Особливості Сиро-Яковітської Церкви:

- Іконопочитання;
- Причастя тільки Тілом Христовим (ймовірний вплив католицтва);
- Хрещення відбувається триразовим обливанням, а не зануренням;
- Причастя на дому не відбувається;
- Таїнство шлюбу може відбуватися на дому;
- Існує до 16 видів літургій, головна – літургія апостола Якова;
- У храмах вівтар відділяється завісою, а не іконостасом;
- Можна відслужити заупокійну месу по давно помер людині;
- Під час меси використовується акордеон;
- Богослужбова мова – давньосирійська;
- Поряд зі святими єдиної Церкви, поклоняються і власним святим;
- Крім середи та п'ятниці, є пост в четвер в тиждень митаря і фарисея, що називається постом пророка Іони: середа, четвер і п'ятниця.

FOR AUTHOR USE ONLY

Тема 7. Історія Малабарської Церкви та інших традиційних християнських церков Індії

Протягом століть західні історики категорично відкидали твердження християнської Церкви в Індії, відкидали її апостольські корення, а також домагання на те, що вона є найстарішою християнською Церквою за межами Римської імперії.

Як південно-індійський переказ, так і прикрашений сирійський оригінал "діянь Фоми", датований II століттям, довгий час здавалися не більше ніж апокрифічними легендами. Хоча багато кто з отців Церкви повідомляв про апостольську місію святого Фоми в Індію, не було історичних свідчень про згаданих у «Діяннях» царів, назви багатьох стародавніх географічних місць також були невідомі науці. Незважаючи на те, що з моменту виникнення «Діяння» були широко поширені в християнському світі, але і тексту, і переказами не вистачало міцних речових доказів.

FOR AUTHOR USE ONLY

І все ж «Діяння Фоми» були захоплюючою історією, яка традиційно починалася з опису того, як апостоли поділили між собою світ для місіонерства. В Індії, згідно з його життя, Фома і прийняв мученицьку смерть після сварки з місцевим жерцем на місці нинішнього індійського міста Ченнай (до недавнього часів називався Мадрас). Однак індійські офіційні публікації дуже не люблять за це згадувати.

Тим більше що зараз вчені вважають, що християнство в Індії не приніс апостол Томас-Фома, а торговець - християнин Томас (Фома) Канський з Антіохії (що в нинішньої Туреччини), який приблизно у 345 році н. е. за вказівкою місцевого патріарха відправився з кількома

десятками християнських сімей на кораблях відкривати для християнства нові землі, досягнувши малабарського узбережжя Індії. За вказівкою Патріарха Антіохійського відправився на трьох великих кораблях разом з 72 християнськими сім'ями в Індію і в 345 році пристав на малабарському березі, де заснував християнську громаду.

Сучасні дослідники припускають, що саме Фома Канський, а не помилково ототожнений з ним Апостол Фома, був засновником християнства в Індії. Епітет "Канський" пояснюється в цьому випадку від найменування ізраїльського міста Кана Галілейська, в якому Ісусом Христом було скоєно перше диво і свідком якого був апостол Фома. Незважаючи на легендарний характер діянь святого апостола Фоми, фрагменти його мощей є в багатьох місцях: в Індії, Італії і навіть в Угорщині. Хоча точне походження християнства в Індії залишається неясним, вважається загальновизнаним, що християнство в Індії з'явилася настільки давно, що поширилося там задовго до появи в багатьох країнах Західної та Східної Європи.

FOR AUTHOR USE ONLY

Поширення християнства в Індії досягло своєї кульмінації в IV столітті, коли, рятуючись від переслідувань в Персії, 70 ассірійських християнських сімей (близько 500 чоловік) зі священиками і єпископом переселилися на Малабарський (Південно-Західний) берег Індостану. Іммігранти змішалися з місцевими жителями, але зберегли свою релігію і навіть долучили до неї деякі індуїстські сім'ї, у тому числі з вищих каст.

У V столітті Індийська церква організаційно належала до Східно-сирійського (несторіанського) патріархату Селевкії-Ктесіфона, вплив якого в Аравії та Північній Індії був домінуючим. Найменування церкви походить від слова Маліанкар, географічній назві місця на південному заході узбережжя Індостану (штат

Керала), де, згідно з переказами, на землю Індії вперше вступив апостол Фома.

Принаймні, починаючи з IV століття єпископи Малабарської церкви надсилалися з Персії Церквою Сходу. А у VIII столітті громада отримала власного митрополита, який займав десяте місце в ієрархічному переліку Ассірійської церкви Сходу. Оскільки єпископи та митрополити, як правило, не знали місцевої мови, їх функції обмежувалися вчиненням літургії та висвятою нових священиків, реальна адміністративна влада перебувала в руках індійського священика, званого архідияконом всея Індії.

Громада **християн апостола Фоми** на Малабарському узбережжі входила в індійське суспільство на положенні особливої касти. Незважаючи на те, що організаційно Малабарська Церква була влаштована за зразком давньосхідних Церков, а літургійний халдейський обряд був загальним з Церквою Сходу, культурне життя християн апостола Фоми носило чисто індійський характер. Аж до XV століття індійські християни не контактували з європейськими церквами.

FOR AUTHOR USE ONLY

До часу прибуття перших європейців в Індію у XVI ст. тут налічувалося близько 1500 храмів та 200 тисяч християн, які отримували своїх єпископів від ассірійського католикоса. Однак під час португальської окупації багато малабарських християн прийняли унію з Римом (Сирійська Малабарська Католицька Церква) або, не маючи можливості зв'язатися з католикосом Церкви Сходу, перейшли в міафізитство (Сирійська Маланкарська Церква).

Проте, невелика частина християн Індії (30 парафій) і сьогодні вірні ассірійської Церкви Сходу. Вони утворюють автономну

індійську Церкву Сходу та підпорядковуються митрополиту міста Трічур, штат Керала.

В даний час Християни апостола Фоми представлені декількома сучасними християнськими громадами Індії, з яких найбільш відомі:

Сиро-Малабарська католицька церква-одна зі східнокатолічних церков (Східно-сирійського обряду)

Халдейська сирійська церква (східно-сирійського обряду, гілка Ассірійської церкви сходу)

Індійська православна церква (Маланкарська православна церква, Західно-сирійського обряду)

Яковитская сирійська християнська церква (західно-сирійського обряду)

Сиро-Маланкарська католицька церква-одна зі східнокатолічних церков (Західно-сирійського обряду)

Церква Мар-Тома, реформована на основі західно-сирійського обряду, в унії з Англіканською церквою.

FOR AUTHOR USE ONLY

Загальна чисельність становить понад 9,5 мільйонів чоловік. Більшість християн апостола Фоми говорять мовою малаялам.

Проте "християни апостола Фоми" тепер в переважній більшості не є несторіанами. Після відкриття Малабарського узбережжя португальцями (1489 р, Васко да Гама), почалося окатолічіваніе індійської церкви. Це призвело **до розколу 1653 року**, коли найбільша частина малабарських християн **відокремилася від нав'язаної їм португальцями унії і в 1665 році приєдналася до Сіро-яковитской церкви, яка домінувала на півночі**. Ця об'єднана церква тепер відома як Сирійська Церква Індії.

Для індійського християнства характерна риса, що різко відрізняє його від європейського: домінування традиції та обряду над

ідеологією (в.т.ч. і богословськими постулатами). Вірність індусів сирійської літургійної традиції призвела до того, що вони просто проігнорували різницю між несторіанством та міафізитвом. На хвилі неприйняття унії з Римом, християни святого Фоми, які були до приходу португальців несторіанами, перепідкорилися яковітам-міафізитам. Так, у XVII столітті малабарські християни вирішили створити власну незалежну ієрархію та вирішили звернутися за допомогою до Яковітської Церкви. І протягом декількох століть Малабарська Церква залежала від сіро-яковітів. У 1958 році Сирійська ортодоксальна церква Індії отримала автономію, яку визнала Сиро-Яковітська Церква. Титул Глави малабарських християн - "Каталікос". Церква налічує близько 400 тис. осіб, більше 10 єпископів. Малабарські християни дуже активні в місіонерському плані: в сусідніх штатах споруджуються церкви і ведеться місіонерська діяльність.

FOR AUTHOR USE ONLY

У Маланкарської церкви, як і в інших християнських церквах Індії (за винятком протестантських), зберігаються поділу на касти і кастова дискримінація: у храмах члени нижчих каст сидять окремо і причащаються з особливою посуду.

Особливості Малабарської Церкви:

• Немає розвиненої іконопису і особливого іконопочитання

• Богослужіння проходить до світанку через спеку

• На богослужіннях використовуються дзвіночки

• Під час проповіді віруючі сідають на циновки на підлозі (лави вони, як правило, не мають)

• Померлих малабарських християн поминають не тільки на 9-й і 40-й дні, але також на 16-й і 20-й (16-й день може бути таким собі впливом

індуїзму)

• Відсутність молебнів і панахид.

FOR AUTHOR USE ONLY

Тема 8. Історія Вірменської Апостольської Церкви

Вірменська Апостольська Церква (ВАЦ) - одна з найдавніших християнських церков, що має ряд істотних особливостей, що відрізняють її як від візантійського православ'я, так і римського католицизму.

Саме така офіційна назва цієї церкви. Коли-то ми її називали "Вірмено-Григоріанська Церква". Це правильно, але не зовсім престижно для вірмен, це все одно, що говорити, що у нас кн. Володимир хрестив Русь, і наша "Руська Свято-Володимирська Церква" – частка істини тут є, але це не зовсім звично для нас звучить. Тому, хоча святий Григорій і був просвітителем Вірменії, вірмени вважають, що початок IV століття – це занадто пізня дата для їх історії, і намагаються звести християнство у Вірменії до часів апостольських, тому взяли собі таку назву. Якщо їх назвати "Вірмено-Григоріанська Церква", вони особливо не образяться, але, тим не менш, поправлять, що апостольська Церква. На Сході завжди намагаються, щоб титули вживалися правильно.

FOR AUTHOR USE ONLY

Вірменська Апостольська Церква відноситься до групи давньосхідних Церков, і як і всі Церкви цієї групи відкидає Халкідонський собор та його рішення. У своїй догматиці ВАЦ ґрунтується на постановах трьох перших Вселенських Соборів і дотримується дохалкидонської христології Олександрійської богословської школи, найвидатнішим представником якої був святий Кирило Олександрійський.

Відрив від традиції Православної Церкви не завадив Вірменській церкві зберегти ту частину предання, яка формувалася

до її відпадання. Так, наприклад, у вірменське богослужіння входять деякі православні піснеспіви.

Більш того в XIII столітті в синаксарь було вставлено перекладене на вірменську мову житіє святих князів Бориса та Гліба. Багато хто помиляється в розумінні положення, яке займає Вірменська Церква у християнському світі. Одні вважають її однією з Помісних православних церков, інші вважають її частиною Римо-Католицької церкви. Насправді, обидві ці думки неправильні- вірменські християни стоять особняком і від православного, і від католицького світу. Хоча з епітетом Апостольська не сперечаються навіть їхні опоненти.

Адже Вірменія дійсно стала першою в світі християнською державою: в 301 році Велика Вірменія прийняла християнство в якості державної релігії. Першорядну роль у цьому найбільшому для вірмен подію зіграли святий Григорій Просвітитель, який став першим ієрархом державної Вірменської Церкви (302-326), та цар Великої Вірменії, святий Трдат III Великий (287-330), який до свого звернення був жорстоким гонителем християнства. Ця Церква прямо протилежна ассирійській позиції з христологічного питання. Вірменська Церква (як і Ефіопська, і Коптська) акцентує увагу на божественній природі Ісуса Христа (міафізитство).

FOR AUTHOR USE ONLY

В період з 301 по 311 рр., за 10 років, християнство у Вірменії пустило такі глибокі корені, що за свою нову віру вірмени підняли зброю проти сильної Римської імперії (відомо про похід римського імператора Максиміна в 311 р. проти християнських громад Малої Вірменії).

У 330-340 рр. перський цар Шапух II спорудив гоніння на християн. У цей період загинули десятки тисяч мучеників. До кінця

IV століття перський уряд неодноразово намагався вогнем та мечем звернути Вірменію до зороастризму, але вірмени з Божою допомогою відстоювали право свого народу на сповідання християнства.

В 366 році Церква отримала незалежність. Вірменська держава роздиралася війнами, а Церква підтримувала духовну єдність. У 387 році Вірменія все ж була розділена між Візантією та Персією. Візантійською Вірменією після падіння Вірменського царства стали керувати намісники, що призначаються з Візантії. У Східній ж Вірменії, що перебувала під владою Персії, царі правили протягом ще 40 років.

Вірмени не брали участь в Халкідонському Соборі 451 року через те, що Візантія не надала підтримку у повстанні проти персів. Причиною неприйняття постанов Собору Вірменською церквою послужив неправильний їх переклад, в результаті якого було невірно витлумачено вчення про Христа.

FOR AUTHOR USE ONLY

З давніх часів Вірменія перебувала попеременно під владою то Візантії, то Персії. Перські царі час від часу робили спроби знищення у Вірменії християнства та насильницького насадження зороастризму.

У травні 451 р. відбулася знаменита Аварайрська битва, яка стала першим у світовій історії прикладом збройного самозахисту християнства, коли протистояли світло і темрява, життя і смерть, віра і зречення. Проти 200-тисячної перської армії виступили 66 тисяч вірменських воїнів, людей похилого віку, жінок, ченців на чолі з Варданом Мамиконяном.

Хоча вірменські війська зазнали поразки та понесли величезні втрати, Аварайрська битва вивищили і запалила вірменський дух настільки, що він став здатний жити вічно. Перси захопили і розорили

країну, повівши в полон багатьох священнослужителів Вірменської церкви на чолі з католикосом. Тим не менш християнство зуміло вижити у Вірменії. Ще протягом 30 років вірмени вели партизанську війну проти перських військ, вимотуючи сили ворога, поки 484 році шах не погодився підписати мирний договір між Вірменією та Персією, в якому перси визнали право вірменського народу на свободу сповідання християнства.

Саме інформацію про Халкедонський Собор вірмени отримували від монофізитів, які приходили до них та поширювали помилковий слух, що на Халкидонському Соборі відновлена єресь несторіанства. Коли ж, постанови Халкідонського Собору з'явилися у Вірменській церкві, то, за незнання точного значення грецького слова **єство**, вірменські вчителя перевели його в значенні особи. Внаслідок цього вони зробили висновок, що Христос нібито укладав в собі одну особу, маючи при цьому два єства-божеське та людське. По-грецьки ж це звучало з прямо протилежним змістом. Таким чином, закавказькі країни поступово через Сирію заразилися усіма упередженнями проти «халкідонітів», не кажучи вже про неможливість адекватного перекладу з грецької тонких богословських термінів.

FOR AUTHOR USE ONLY

В 491 році у вірменській столиці Вагаршапаті відбувся Помісний собор, на якому були представники Вірменської та Грузинської Церков. Цей собор відкинув халкідонські постанови, як нібито затвердили "дві особи". Постанова Вагаршапатського собору звучить так: "ми, вірмени і грузини, сповідуючи єдину справжню віру, заповідану нам святими отцями на трьох Вселенських соборах, відкидаємо такі богохульні промови (тобто що у Христі дві окремі особи) і одностайно зраджуємо анафемі все тому подібне". Саме цей

собор став історичним вододілом між грецьким православним та григоріанським сповіданням на всі віки.

Спроби відновити церковну єдність відбувалися неодноразово, але успіху не мали. Протягом V і VI століть скликалися помісні Собори трьох церков Закавказзя, Вірменії та Грузії, які об'єдналися на позиціях монофізитства.

Грузинська Церкви, що розвивалася в тісному зв'язку з Вірменською і здавна знаходилися з нею в братніх стосунках, в VI столітті дотримувалися однакової позиції з питання по Халкидонському питанню. Проте в результаті поглиблення процесів церковної децентралізації в Закавказзі стався розрив між вірменським католикосом Авраамом I та предстоятелем Грузинської Церкви Кирионом I. Грузинський католікос Кіріон перейшов на бік грецького православ'я, тобто Халкідонського собору, та цим ліквідував майже 70-літній залучення своєї Церкви в монофізитство під впливом сусідів.

FOR AUTHOR USE ONLY

У 505 році зібрався Перший Двінський собор Закавказзя. Собор ще раз засудив несторіанство і прийняв документ «Послання про віру», яке не зберігся до наших днів. У цьому документі церкви Вірменії та Грузії засудили несторіанство і крайнє монофізитство, визнавши основою віри помірне монофізитство.

Подальша історія Вірменської Церкви проходить на тлі суперництва візантійського імператора Юстиніана (527-565) та перського шаха Хозроя I (531-579). У роки свого правління вони почали змагатися в тих землях, які вони вважали сферою їх впливу. Вірменія знову потрапила між молотом та ковадлом. Почалися війни між греками і персами, і вірмени були далекі від того, щоб поглибити свої знання у грецькому богослов'ї та виявити ті невідповідності, які

були зроблені через неточного перекладу рішень Халкідонського Собору, у них було завдання просто вижити під час військових дій. Хоча у Візантії були введені деякі поправки щодо христології, і був зроблений крок назустріч Вірменії, але вірменам було не до цього, вони просто про це не знали.

29 березня 554 зібрався другий Двінський собор, який виробляв відношення до афтартодокетизму – юліанізму, тобто до вчення про нетлінність тіла Христа під час його життя. В 564-му році цю ж ідею намагався провести в життя імператор Юстиніан Великий, але візантійські ієрархи чинили опір. У Вірменії ж цей монофізитський принцип був все ж визнаний. Це було вже ну дуже радикальне монофізитство і з часом Вірменія відмовилася від юліанизму. На цьому ж соборі було постановлено ввести в молитву "Святий Боже, Святий міцний ... "Доповнення"... за нас розіп'ятий".

Близько 590 року на частині території Вірменії утворився халкідонський Аванський Католікосат. Він проіснував недовго і незабаром був ліквідований персами, але від нього залишився слід у вигляді цікавого Аванського собору.

У 609-610 роках зібрався третій Двінський собор. Грузія в цей момент поступово поверталася назад в православ'я, а Вірменська церква засудила ці наміри. На соборі було вирішено перервати спілкування з грузинською церквою, не ходити в грузинські храми і не допускати грузин до причастя. Так в 610 році шляхи грузинської та Вірменської церкви остаточно розійшлися.

У самій Вірменії відбувалося дивне: з 630 по 660 роки її католікоса були халкідоніти Езра та Нерсес. Саме при них були побудовані багато знамениті храми - храм Гаяне, Звартноц і Ішхан (в області Тао).

FOR AUTHOR USE ONLY

З подій вірменської історії VII століття можна відзначити установа патріархії Вірменської Церкви в Єрусалимі в 622 році. Вірмени перебували до того часу багато в чому в розсіянні; обмежена територія Вірменії, гориста, часто безплідна виштовхувала вірмен в еміграцію; Хайястан (Вірменію) вони іноді називають "Карастан" – земля каменів. Вірмени переселялися куди тільки могли, і багато хто осідав в Єрусалимі. До VII століття склалася там сильна торгова вірменська спільнота. Якщо раніше там був лише архієрей, то в 622 році там став власний патріарх, який у духовному відношенні підпорядковувався каталикосу (в Вірменської Церкви каталікос вважається вище патріарха), а резиденція каталікоса до цього часу остаточно утвердилася в Ічмиадзинському монастирі, який був заснований на початку IV століття святим Григорієм Просвітителем.

Незважаючи на те, що були у Вірменській Церкві великі труднощі різного порядку, тоді були оприлюднені багато праці вірменських богословів. У VII ст. було записано народний епічний твір "Давид Сасунський". Для вірмен це приблизно те ж саме, що для нас "Слово о полку Ігоревім". У Єревані стоїть величезна статуя Давида Сасунського з мечем на коні.

До честі вірменської церкви треба сказати, що вона від крайнього монофізитства поступово дрейфувала до помірного, потім до ще більш помірного. Маназкертський собор 726 засудив юліанство і ця радикальне монофізитське вчення було, нарешті, відринуто. Майже сталося об'єднання з грецькою церквою, але завадила арабська навала.

Справедливості заради, треба сказати, що сама Вірменська церква вважає себе не монофізитської, але "міафізитської". Достатньо сказати лише те, що всі богослови і Католицької та Православної

FOR AUTHOR USE ONLY

Церков вважають вірмен та єгипетських християн-коптів єретиками-монофізитами без варіантів. Хоча і ставляться з повагою до їх давнини і незаперечної Апостольської спадкоємності. Так, їх священнослужителів у разі переходу, скажімо, в Українську Православну Церкву, приймають в сані, не даному повторно — лише через принесення покаяння.

Говорячи про вірменів, слід зазначити, що свідомість сучасної Вірменської церкви характеризується вираженим адогматизмом. Якщо інші нехалкідоніти виявляють чималий інтерес до своєї богословської спадщини та відкриті для христологічної дискусії, то вірмени, навпаки, мало цікавляться власною христологічною традицією. В даний час інтерес до історії вірменської христологічної думки проявляють швидше деякі вірмени, свідомо перейшли з вірмено-григоріанської церкви в Православ'я, причому, як в самій Вірменії, так і в Україні.

FOR AUTHOR USE ONLY

Поступово ААЦ стала зовсім близька до Православ'я, але все ж не зробила останнього кроку і залишилася церквою неправославною. Згодом час від часу відбувалися спроби зближення з Візантією, але всякий раз вони закінчувалися невдачею.

У VIII столітті спостерігається нашестя арабів на Близький Схід, і південь Малої Азії піддався арабській навалі (Мала, або Кілікійська Вірменія). Араби дуже сильно гнобили вірмен, і близько 730 вірмени повстали проти арабів. Це повстання було придушене, а Вірменська Церква знову була змушена звернутися за допомогою до Візантійської, почалися чергові переговори про зєднання Церков. Оскільки греки зайняли жорстку позицію: вимагали, щоб вірмени визнали Халкідонський Собор, відмовилися від всіх анафематствованій, вірмени не могли на них піти, для них це було

принциповим пунктом. Оскільки попередні переговори велися, то це було богословське листування, коли переводилися догматичні трактати на грецький і вірменський; хоча унія не була укладена, це взаємно збагатило обидві сторони більш глибоким знанням. Твори св. Кирила Олександрійського були переведені на вірменську; оскільки св. Кирило займав примирливу лінію з питання христології, то вірмени тлумачили примирливість його позиції на свою користь і надалі грунтувалися на його працях.

Дивно, але Вірменія уникла ісламізації і вірменські християни не перетворилися в мусульман, як багато монофізити Палестини і Сирії. Монофізитство настільки близько до ісламу по духу, що перетворення відбувається майже безболісно, але вірмени уникли такого перетворення.

FOR AUTHOR USE ONLY

В IX столітті арабський гніт був ослаблений. Цим вірмени скористалися і в 850 році підняли чергове повстання проти арабського панування. Оскільки араби зазнали поразки, вірмени скористалися цим і створили на території Вірменії царство зі столицею в місті Ані (Анийське царство). Араби були змушені визнати це царство в 886 році. У місті Ані стали зводитися величні споруди. Згодом був сильний землетрус, місто було зруйноване, і збереглися лише стародавні руїни. Місто знаходиться на території Туреччини майже на самому кордоні з Вірменією, де протікає річка Аракс. У цей час Вірменія знайшла свою державність, і до цього часу відносяться чергові переговори між Вірменською та Візантійською Церквою про зближення.

У цих попередніх переговорах взяв участь знаменитий патріарх Фотій, який був у Візантії причиною охолодження відносин між Римом та Константинополем. З вірменської сторони брав участь

каталікос Захарія. Грецька сторона знову зайняла жорстку позицію, вони наполягали, щоб вірмени прийняли рішення Халкідонського Собору. Вірмени відмовилися це зробити, і переговори закінчилися невдачею (можна навести деяку паралель: коли східні Церкви в силу важких обставин звертаються за допомогою до Риму, у Римі перший пункт – визнання Filioque і верховенства папи, і переговори закінчуються нічим). Коли зараз ведуться переговори про зближення, обрали принцип: спочатку говорити про те, що у нас збігається. Коли тут буде якась спільність, говорити про більш гострі питання. Якщо починати відразу з гострих питань, тоді після першої зустрічі може статися охолодження.

Отже, спроба Фотія та Захарії зазнала невдачі, і в черговий раз з'єднання не було досягнуто. В кінці IX століття була зроблена ще одна спроба. Тодішній византийський патріарх Микола Містик намагався вести переговори з каталікосом Мштоцем. Минуло кілька років у попередніх переговорах, які вірмени різко перервали, оголосивши, що вони не можуть відмовитися від засудження рішень Халкідонського Собору. Отже, була ціла серія спроб зближень, які закінчилися невдачею.

FOR AUTHOR USE ONLY

У X столітті почалося роздроблення Вірменії на кілька князівств. Візантія цим скористалася і завоювала деякі з цих маленьких ослаблених князівств. Відповідно, в церковній атмосфері настало ще більш різке охолодження між Вірменією та Візантією. До цього у Вірменії та Візантії був спільний ворог-араби, коли вони зайняли територію нинішнього Іраку, і утворився Багдадський халіфат. Араби погрожували і Вірменії та Візантії, і були спільним ворогом. Поки араби були сильні, Вірменія та Візантія вважалися союзниками, і були зближення по церковній лінії. Як тільки араби

ослабли, Візантія тут же взяла під свій контроль ряд вірменських князівств, і церковні відносини відразу ж погіршилися. В результаті вірмени почали сприймати візантійських греків, як своїх ворогів, і це знайшло своє відображення в церковній сфері. Один з вірменських соборів, який проходив в середині X століття (950-ті роки), постановив приймати православних в лоно Вірменської Церкви тільки через перехрещування, тобто православних греків і за християн не вважали, а брали, як язичників, або злісних єретиків. Можна навести подібний приклад з історії РПЦ МП, коли політика дуже впливає на церковні питання.

У 1045 році Візантія приєднала до себе Анійське вірменське царство. Вірменія та Візантія знову стали супротивниками. У 2-й половині XI століття на Вірменію стали наступати турки-сельджуки, які рушили з меж Середньої Азії і поступово завоювали Іран та Вірменію, захопили місто Ані. Турки вийшли на рубежі Візантійської імперії і почали битися з візантійцями. Коли турки-сельджуки показали, що вони – більш небезпечні противники, ніж Візантія, вірмени знову почали вести переговори про зближення з Візантійською Церквою, щоб знайти захист.

FOR AUTHOR USE ONLY

У 1060 році Візантійський патріарх Костянтин III почав переговори про з'єднання Церков з каталікосом Качиком. Оскільки ці переговори, як і раніше, закінчилися невдачею, то можна лише відзначити цю дату.

У 1118 - 1199 роках Вірменія поступово, по частинах, входить до складу Грузинського царства. Цей процес мав два наслідки. Перше: в Північній Вірменії з'являється багато халкидонських монастирів. Друге: починається масове храмове будівництво. Більше половини всіх вірменських монастирів побудовані саме в цей період - з кінця

XII до кінця XIII століття. Наприклад, споруди монастиря Гошванк зведені в 1191 - 1291 роках, в монастирі Ахпат основний храм побудований в X столітті, а решта 6 будівель - в XIII. І так далі. Залишаються не цілком ясними взаємини грузинської та вірменської церков у цей період. Наприклад, як поєднувалося перебування в складі грузинського царства з рішеннями Двінського Собору про припинення спілкування між церквами.

У XIV ст. Вірменія була завойована і розорена ордами Тамерлана. Багато випробувань пережила Вірменія. Багато завойовників пройшли по її території. В результаті багатовікових іноземних навал вірменські землі виявилися заселені тюркськими кочовими племенами.

FOR AUTHOR USE ONLY

В наступні два століття Вірменія стала об'єктом запеклої боротьби спочатку між тюркськими племенами, а пізніше між Османською імперією та Персією. Мусульманське ярмо тривало над вірменами до XIX століття, коли після переможних для Росії російсько-перських воєн 1813 та 1829 років і російсько-турецької війни 1878 року східна частина Вірменії увійшла до складу Російської імперії. Вірмени користувалися покровительством і підтримкою російських імператорів.

В Османській ж імперії вірмени ще в кінці XIX століття піддавалися репресіям, які 1915-1921 роки перетворилися на справжній геноцид: тоді турками було винищено близько мільйона вірмен.

Після революції 1917 року Вірменія стала на короткий період незалежною державою, тут же піддавшись агресії з боку Туреччини, а в 1921 році вона увійшла до складу СРСР.

Існує помилкова думка критиків Вірменської церкви, що в ранній період їй було властиво іконоборство. Таку думку могло виникнути із-за того, що в цілому у вірменських храмах мало ікон і немає іконостасу, що є лише наслідком місцевої давньої традиції, історичних умов та загального аскетизму оздоблення (тобто з точки зору візантійської традиції іконошанування, коли іконами покриті всі стіни храму, це можна сприйняти як «відсутність» ікон, або навіть «іконоборство»). З іншого боку, така думка могла скластися через те, що серед віруючих вірмен не було традиційним мати ікони вдома. В домашній молитві частіше використовувався Хрест. Це пов'язано з тим, що ікона в ВАЦ повинна бути неодмінно освячена рукою єпископа святим миром, а тому вона є скоріше храмової святинею, ніж неодмінним атрибутом домашньої молитви.

FOR AUTHOR USE ONLY

Згідно критиків «вірменського іконоборства», основними чинниками появи цього явища вважаються:

1) панування в VIII—IX століттях у Вірменії мусульман, релігія яких забороняє зображення людей;

2) то, що «монофізитство» не передбачає у Христі людства, та не може бути і предмета зображення;

3) ототожнення іконошанування з Візантійською церквою, з якою у Вірменської апостольської церкви були істотні розбіжності з часів Халкідонського собору.

Але, а оскільки наявність ікон у вірменських храмах свідчить проти думки про іконоборство в ВАЦ, стало висуватися думка, що починаючи з XI століття в питаннях іконошанування Вірменська церква сходиться із візантійською традицією.

Сама Вірменська апостольська церква заявляє про своє негативне ставлення до іконоборства і засуджує його, оскільки має

свою історію боротьби з цією єрессю. Ще в кінці VI, початку VII століть (тобто більш ніж за століття до виникнення іконоборства у Візантії, VIII—IX) у Вірменії з'явилися проповідники іконоборства. Двінський священик Хесу з кількома іншими духовними особами пройшли в області Содк та Гардманк, де проповідували відкидання і знищення ікон. Проти них ідеологічно виступила Вірменська церква в особі католікоса Мовсеса, богословів Вртанеса Кертоха та Ована Майрагомеці. Але боротьба з іконоборцями не обмежилася тільки богослов'ям. Іконоборці піддалися гонінням, і будучи схваченными гардманським князем, вони вирушили на суд Церкви в Двін. Таким чином внутрішньоцерковну іконоборство було швидко придушене, але воно знайшло грунт у сектантських народних рухах середини VII століття і початку VIII, з якими Вірменська церква вела боротьбу.

У Вірменській Апостольській Церкві хресне знамення триперстне (аналогічно грецькому) і зліва направо (як у латинян), але це не поєднання запозичених елементів, а саме вірменська традиція. Інші варіанти Хресного знамення, що практикуються в інших церквах, ВАЦ не вважає «неправильними», але сприймає як природну помісну традицію.

Вірменська Апостольська Церква в цілому живе за Григоріанським календарем, але громада у діаспорі, на територіях Церков використовують Юліанський календар, з благословення єпископа може жити і за Юліанським календарем. Тобто календареві не надається «догматичного» статусу. ВАЦ відзначає Різдво Христове 6 січня одночасно з Хрещенням, під загальною назвою Богоявлення.

Сьогодні Вірменська церква налічує більше 30 єпархій (9 з них-у Вірменії, інші-в різних частинах світу) і більше 6 млн. вірних.

FOR AUTHOR USE ONLY

В Україні вірмени з'явилися ще задовго до виникнення Київської держави. У XI ст. візантійська політика переслідування вірмен стали причиною їх масового переселення з рідних земель до Київської держави, переважно на територію її західної частини.

Важливим фактором збереження національної самобутності в умовах діаспори стала Вірменська Церква. У 1364 р. Патріаршою грамотою Католикоса всіх вірмен Месропа I у Львові заснована вірменська єпархія, яка через три роки була затверджена декретом польського короля Казимира Великого. Таким чином, Львівський храм Успіння Пресвятої Богородиці (освячений у 1363 р.) став кафедральним собором та єпархіальним центром усіх вірмен Русі, Валахії та Молдови.

Тринадцятий по черзі єпископ цієї єпархії , владика Микола Торосович, в 1630 р. проголосив єднання з Римом, а з часом, в 1635 р., її повторив у присутності папи Урбана VIII (1623-1644), отримавши титул архієпископа. З тих пір на території Речі Посполитої була укладена постійна унія вірмен з Римським Престолом, хоча боротьба між її прихильниками та противниками тривала до кінця століття. Унія сприяла інтеграції меншин в польське суспільство, але одночасно викликала їх асиміляцію. Львівська архієпархія вірмено-католицького обряду перебувала в безпосередньому підпорядкуванні Папі і вже не була частиною Вірменської Апостольської Церкви.

28 листопада 1991 р. в Україні було офіційно відновлено і зареєстровано єпархію Вірменської Апостольської Церкви, громади якої зараз діють у Львові, Києві, Одесі, Харкові, Донецьку, Дніпропетровську, а також у деяких містах Криму.

FOR AUTHOR USE ONLY

Особливості Вірменської Апостольської Церкви:

• Літургія відбувається тільки по суботах, неділях і святкових днях
• Різдво святкують 6 січня
• Євхаристійне вино не розбавляється водою
• Арарат – святиня (згадується в Біблії)
• Церкви будуються у вигляді хреста, з куполами конічної форми.
• Наприкінці XX століття між вірменською та римсько-католицькою Церквами досягнуто євхаристійного спілкування.

FOR AUTHOR USE ONLY

Тема 9. Історія уній стародавніх церков з Католицькою Церквою

Окремі представники давньосхідних і православних церков уклали унії з Римом. Нині Римсько-Католицька Церква включає в себе 22 "обряди", що утворюють шість груп. Це латинський обряд, до якого належить 90% католиків у всьому світі, візантійські обряди, олександрійські обряди, антіохійські обряди, східно-сирійські обряди та вірменський обряд.

Віруючі всіх католицьких обрядів дотримуються єдиного віровчення та визнають владу Папи, однак у кожному обряді зберігаються свої власні літургійні традиції, церковна організація і духовність, в основному збігаються з тими, які характерні для відповідних некатолицьких церков. Так, наприклад, у католиків східних обрядів зберігається інститут одруженого священства, оскільки целібатне священство є характерною особливістю церковної дисципліни католиків латинського обряду, а не предметом католицького віровчення. Католиків східних обрядів часто називають уніатами, проте ця назва вважається образливою. Вони користуються значною свободою в управлінні своїми справами.

FOR AUTHOR USE ONLY

В результаті Брестської унії 1596 до Римсько-Католицької церкви приєдналося багато українців. Ті з них, які проживали на територіях, що увійшли до складу Російської імперії у XVIII ст., під тиском царських властей були повернуті в православ'я, однак українці, що проживали на території Австрійської імперії (в Галичині), стали католиками українського обряду, а проживали в Угорському королівстві – католиками русинського обряду. Пізніше

Галіція перейшла під владу Польщі, де напередодні Другої світової війни налічувалося ок. 3-5 млн. українських католиків.

Вони проживали переважно на території, яка була анексована Радянським Союзом в 1940-х роках, і були насильно приєднані до Російської Православної церкви. До церкви русинського обряду, на чолі якої стоїть архієпископ Пітсбурзький, також належать в основному емігранти. Історично близькі до них Угорський, Словацький та Югославський обряди в цілому мали більш благополучну долю у себе вдома.

Католики румунського обряду існують з 1697, коли Трансільванія увійшла до складу Угорщини, і налічували ок. 1,5 млн.чоловік до того моменту, коли в 1948 вони були насильно приєднані до Румунської Православної церкви.

На території давньосхідних церков активно займалися місіонерством католики, в той час як самостійного розвитку стародавніх Церков не дозволяло мусульманське оточення.

FOR AUTHOR USE ONLY

В результаті виникли **Східнокатолічні церкви** – помісні католицькі церкви, що використовують в церковному житті один зі східних літургійних обрядів. Вони знаходяться в юрисдикції Папи Римського через Конгрегацію для східних церков — одне з відділень Римської курії, утворене в 1862 році в рамках Конгрегації поширення віри (Propaganda Fide, нині Конгрегація євангелізації народів), що займається місіонерською діяльністю. У 1917 році вона була перетворена папою Бенедиктом XV на автономну Конгрегацію.

Східнокатолічні церкви перебувають у повному віросповідному та літургійному спілкуванні зі Святим Престолом. Вони користуються власним канонічним правом, відмінним від прийнятого для Латинської церкви, у зв'язку з чим їх адресу часто

застосовується термін «Церкви свого права» («sui iuris»). У 1990 році Апостольський Престол оприлюднив «Кодекс канонів Східних церков», що містить норми канонічного права, загальні для всіх католицьких церков східних обрядів.

Згідно Декрету Другого Ватиканського Собору "Orientalium Ecclesiarum" ("Про Східні Церкви"): Католицька Церква високо цінує встановлення, літургійні обряди, церковні традиції та уклад християнського життя Східних Церков, бо в них, «славних своєю священною старовиною, сяє Традиція, що йде від Апостолів через Отців і складова частина нероздільної Богоодкровенного надбання всієї Церкви».

Східно-католицькі церкви розділяться за обрядами:

Олександрійської літургійної традиції:

Коптська католицька церква; еритрейська католицька церква; Ефіопська католицька церква.

Західно-сирійського обряду:

Маронітська Католицька Церква ; Сирійська католицька церква; Сиро-Маланкарська католицька церква.

Східно-сирійського обряду:

Халдейська католицька церква; Сиро-Малабарська католицька церква

Ряд восточнокатолических церков утворився після відділення від Давньосхідних церков і Ассірійської церкви Сходу, і подальшого укладення унії зі Святим Престолом.

До таких відноситься **Халдейська католицька церква**. У 1281 році на патріарший престол (каталікос та патріарх тут синоніми) був обраний монах з Пекіна Яхбаллаба. Монголи боролися з турками-мусульманами, а Ассірійська Церква користувалася захистом

FOR AUTHOR USE ONLY

монголів, які були частково несторіанами. Оскільки їх становище було неміцним, несторіанські християни-монголи запропонували Риму союз проти турків. Яхбаллаба відправив своє сповідання віри папі Римському Миколі IV, щоб укласти віросповідну унію. Хоча формально унія була укладена, і єпископат прийняв цю унію в 1304 році, тим не менш, прості віруючі унію не підтримали, тому в Ассірійській Церкві стався розлад, основна маса парафіян вступила в конфлікт зі своїм єпископатом.

В 1552 році, коли патріархом Церкви Сходу став за традицією племінник попереднього патріарха, ряд єпископів відмовився його визнати. Ними був обраний патріарх Юханнан Сулака, який відправився в Рим для укладення унії. В 1553 році папа Юлій III проголосив Сулаку «патріархом халдеїв» Симоном VIII. Незабаром після повернення на батьківщину він був схоплений пашею Амадієм, підданий тортурам та в січні 1555 страчений. Зрештою його послідовники повернулися в Ассірійську Церква Сходу, але протягом двохсот років тривала боротьба між про - і - антикатолицькими партіями.

FOR AUTHOR USE ONLY

Однак зв'язок з папством ослаб при наступників Сулаки, останній уніатський патріарх, якого офіційно визнав Папа Римський, помер в 1600 році. Хоча громади були відновлені в 1672 та 1681 роках. Наприклад, в 1672 році, коли мар Йосип I, архієпископ Амідський, увійшов в спілкування з Римом, відокремившись від Ассірійської Церкви Сходу. У 1681 році Святіший Престол присвоїв йому звання «Патріарха Халдейського, позбавленого свого патріарха». Однак життя цього патріархату було важким завдяки протидіям з боку консерваторів та мусульман. Всі наступники Йосифа I взяли ім'я Йосипа. Лінія Йосипа об'єдналася в 1830 році з

патріархатом несторіан в місті Алкоша. Щоб це зробити, патріархат міста Алкоша вступив в повне спілкування з Римом, а два халдейських патріархати об'єдналися. Саме з цього моменту виникла Халдейська Католицька церков в її сучастному стані.

У 1830 році папа Пій VIII затвердив митрополита Іоанна Горміздаса главою всіх халдейських католиків, присвоївши йому титул Патріарха Вавилона Халдейського з резиденцією в Мосулі. У 1954 році кафедра Патріарха була перенесена в Багдад. Під час Першої світової війни церква піддалася жорстоким гонінням, під час яких загинуло близько 70 000 віруючих.

Після підписання в листопаді 1994 року в Римі христологічної угоди між папою Римським та Ассірійським патріархом відносини між Халдейської Католицької Церквою та Ассірійської Церквою Сходу стали швидко поліпшуватися. У серпні 1997 року Священні Синоди обох Церков заснували комісію по діалогу для обговорення питань пасторського співпраці на всіх рівнях.

FOR AUTHOR USE ONLY

Найбільше халдео-католиків живе в Багдаді (Ірак). Всього в світі налічується 21 халдейський діоцез (єпархія), з них 10 — в Іраку, 3 — в Ірані, 2 — в США, по одному в Лівані, Єгипті, Сирії, Туреччини, Австралії та Канаді. У Церкві використовується халдейська (або східно-сирійська) літургіка з елементами латинської. Літургійна (богослужбова) мова — ассирійська.

Прихильники Халдейської Католицької церкви живуть в Іраку, Ірані, Сирії, Лівані, Туреччині, Ізраїлі, Єгипті, США, Австралії, Канаді, Франції та інших країнах. Загальна їх чисельність за даними Annuario Pontificio за 2014 рік перевищує 536 тисяч осіб. У Церкві 17 єпископів, 162 парафії, 156 священиків.

У свій час частина ассірійців була змушена прийняти унію з Римською Церквою, щоб якось вижити, щоб місцеві мусульмани їх не знищили взагалі. Обряди у них власні, але юрисдикція Римська. Є і повністю латинська фракція – вони служать за католицьким (латинським) обряду, і якщо б не східні риси обличчя, то можна було б подумати, що це – звичайні католики, насправді це – ассірійці, які прийняли католицтво «в чистому вигляді».

Є ще порівняно невелика протестантська англіканська фракція – це частина ассирійців, які в свій час рятувалися від різанини під захист англійських військ, і деякі громади взяли англіканське віросповідання.

Ті ассирійці, які з епохи російсько-турецької та російсько-перських воєн з початку XIX століття бігли від турок в межі Закавказзя та оселилися у Вірменії та інших закавказьких землях, згодом приймали Православ'я та асимілювалися з православними віруючими, і є тому російська православна фракція.

FOR AUTHOR USE ONLY

Сіро-Малабарська католицька церква

У 1498 році на Малабарське узбережжя прибули кораблі португальського мореплавця Васко да Гами. Португальські місіонери, послані в Індію, на свій подив зустріли в нових землях невідому їм давню християнську церкву, яка була прийнята в літургічне спілкування з Римом.

У 1653 році значна частина християн апостола Фоми заявила про розрив відносин з Римом. Група священиків під керівництвом архідиякона Мар-Фоми дала урочисту клятву про непокору латинському духовенству. Оскільки древні зв'язку з Ассирійської

церквою Сходу до XV століття були втрачені, пошуки цією групою союзників привели їх до контактів з патріархом давньосхідної Сиро-яковитской церкви. В 1665 році цієї церкви патріарх погодився послати єпископа очолити громаду за умови, що вона прийме сирійську міафізитську христологію та західно-сирійський (антіохійський) літургійний обряд. Ця група стала автономною Церквою в рамках сиро-яковітського патріархату та відома під назвою Маланкарська Церква. Інші християни апостола Фоми залишилися в спілкуванні з Римським Папою, поклавши таким чином початок сучасної Сиро-малабарської католицької церкви та уникнули надалі розколів.

Навпаки, Маланкарська церква надалі пережила цілу низку розколів, в результаті яких до кінця XX століття з неї утворилися п'ять церков західно-сирійського обряду: давньосхідні Маланкарська Сиро-Яковитская церква та Маланкарська сирійська православна церква, Сиро-Маланкарська церква, яка зазнала великий вплив англіканської доктрини, Маланкарська церква Мар Фоми і маргінальна і непризнана іншими церквами світу (включаючи давньосхідні) Малабарська Незалежна Сирійська церква.

FOR AUTHOR USE ONLY

Святий Престол відреагував на розкол 1653 тим, що усунув від управління сиро-малабарської церквою єзуїтів та послав до Індії місію кармелітів, які керували сиро-малабарськими громадами аж до 1896 року. До 1662 році в єдність з Римом, тобто в сиро-малабарську католицьку церкву, повернулося 84 громади з 116, включені в створений у 1659 році Апостольський вікаріат Малабара, в 1779 році перейменований в Архиєпархію Вераполі. У 1887 році вони з Архієпархії Вераполі були виділені сиро-малабарські громади в апостольські вікаріати Тричура і Коттаяма (з 1896 року Чанганачеррі),

в 1896 році з них був виділений Апостольський вікаріат Ернакулама, а в 1911 році з них всіх був виділений Апостольський вікаріат Коттаяма.

У XX столітті церква випробувала бурхливе зростання чисельності парафіян. Якщо в 1876 році було близько 200 000 сиро-малабарських католиків, то до 30-х років XX століття їх число подвоїлося. У 1960 році налічувалося майже 1,5 мільйона прихожан, а до початку XXI століття їх число наблизилося до 4 мільйонів.

У XX столітті також йшов процес очищення сиро-малабарської Літургії від зайвих латинських запозичень. Новий місал, заснований на відновленій Східно-сирійській літургії, був представлений в 1962 році, проте викликав ряд протестів з боку прихильників латинізованої літургії. У 1988 році папа Іван Павло II дозволив єпархіям сиро-малабарської церкви служити літургію по обох місалах і самостійно вирішувати питання про кращий варіант літургії.

FOR AUTHOR USE ONLY

У сиро-малабарців сильні релігійні традиції, особливо серед жінок — число жінок-черниць майже в п'ять разів перевищує число ченців чоловіків.

У церкві є 16 жіночих чернечих конгрегацій. Крім того, певне число сиро-малабарцев подвизается в індійських монастирях латинського обряду. Головні духовні семінарії розташовані в Альває (готує священиків як східно-сирійського, так і латинського обрядів, а також священиків-біритуалів), Коттаямі, Сатне, Бангалорі та Удджайне. Згідно з даними Annuario Pontificio за 2016 рік число членів церкви перевищує 4 мільйони 189 тисяч чоловік. У церкві 53 єпископи, більше 7 тисяч священиків, більше 9 тисяч ченців (включаючи 3,5 тисячі ієромонахів), близько 34 тисяч черниць, 2 866 парафій.

Богослужіння проводяться мовою малаялам, сирійською та англійською.

Сіро-Маланкарська католицька церква

Одна зі східнокатолічних церков. Дотримується західно-сирійського літургійного обряду, висхідного до старовинного антіохійського обряду (крім сиро-маланкарської церкви цей обряд використовується також сирійською католицькою церквою). Одна з чотирьох східнокатолічних церков, що мають статус верховного архієпископства. Церква поширена, головним чином, в Індії, є однією з частин давньої індійської християнської громади, відомої як християни апостола Фоми.

FOR AUTHOR USE ONLY

Морський шлях до Індії, який відкрив Васко да Гама, забезпечив інтенсивну колонізацію індійського узбережжя португальцями. Разом з колоністами в Індію прибули члени недавно створеного католицького Товариства Ісуса (єзуїти). Одним з перших на індійську землю ступив св. Франциск Ксав'є («Апостол Індії та Японії»), який прибув в Гоа в 1542 році та поклав початок католицької місії в Індії. Португальці були здивовані, зустрівши тут християн, які стверджували апостольське походження своєї громади.

У свою чергу християни св. Фоми вітали європейців дуже сердечно. Однак португальці поставилися до місцевого населення з підозрою, особливо тому, що ті дотримувалися сирійського обряду, а також вели своє спадкоємство від халдейських християн, уклонившихся в несторианскую єресь. Католики дуже швидко почали пере форматувати церковне життя на свій лад. Перш за все був поставлений архієпископ Гоа та всієї Південної Індії. А в 1599

році архієпископ Менезес скликав Собор в Удаяьперуре, першочерговим завданням якого було виправлення всіх "помилок" в Церкві св. Фоми. Легітимність таких дій була сумнівною з тієї причини, що до розгляду цих питань не були запрошені корінні християни і їх глава, архідиякон Гивархвес.

Головним чином «виправлення помилок» було зведено до простої латинізації всього церковного устрою та богослужбового життя християн Індії. Втілювати в життя це було досить легко, оскільки до того часу індійська Церква вже не мала єпископів. 16 січня 1637 року більшість індійських християн зібралися біля м. Кунан-Крос і поклялися більше ніколи не підкорятися Риму. Причиною цього стала недалекоглядна діяльність португальських єзуїтів. Та частина індійців, які залишилися в єдності з Римським Престолом, продовжили свій розвиток, і сьогодні ця структура відома як Сиро-Малабарська Церква Індії (назва походить від Малабарського узбережжя Керали, де, за переказами, і зійшов на берег Св. Фома).

FOR AUTHOR USE ONLY

Інші індійські християни звернулися з проханням про допомогу до сирійського (яковітського) Патріарха Антіохії. Патріарх спочатку поставив умови: прийняття західно- сирійського обряду та навчання Сирійської Церкви. Але переговори не дали позитивного результату. Патріарх відмовився висвятити архієрея. В 1772 р. Патріарх Антіохії погодився висвятити індійського єпископа Мар Фому VI (висвячений з ім'ям Діонісія I). Церква прийняла вчення Сирійської Церкви і західносирійський обряд (замість східно-сирійського).

Однак протягом всього періоду до отримання легітимного єпископа ця група не припиняла спроб знайти єдність з усіма індійськими християнами і прагнула відновити єдність з Римом. Такі

спроби робилися в 1704 та 1748 роках. Навіть після висвячення Діонісія I, бо останній кілька разів звертався до Риму з проханням про відновлення єдності. Ці спроби продовжили і його наступники Діонісій IV та Діонісій V. Однак всі ці ініціативи залишилися безрезультатними.

Зв'язуючі ініціативи маланкарців (маланкар-це давня назва штату Керала, колиски індійського християнства) досягли позитивного результату тільки в XX столітті. Але спочатку в самій Маланкарської Церкви стався розкол. Митрополит Мар Геваргхес попросив незалежності від сирійського патріарха, за що був позбавлений сану. Після чого він заснував в 1912 році незалежний католікосат в Кералі. Таким чином в Індії утворилися ще дві Церкви, одна в підпорядкуванні сирійському патріарху, інша автокефальна (Маланкарська Православна Церква). Серед автокефального єпископату відрізнявся харизматичний Мар Іваніос, який після довгих пошуків побачив вихід з труднощів Маланкарської Церкви у відновленні єдності з Римом.

FOR AUTHOR USE ONLY

Після довгих переговорів з Римським Престолом 20 вересня 1930 двоє (Мар Іваніос та Мар Теофілос) з п'яти єпископів Маланкарської Церкви відновили повне спілкування з Католицькою Церквою. Конгрегація Східних Церков проголосила, що для Маланкарської Церкви повинен зберігатися сирійсько-антіохійський обряд (західно-сирийський), на відміну від Малабарской Церкви, яка використовує сирійсько-халдейський (асирійський, або східно-сирийський). Також в Маланкарській Церкві скасовувалося одружене священство та вводився обов'язковий целібат. Після відновлення єдності до Маланкарської Католицької Церкви почали приєднуватися тисячі маланкарців, а в 1937 та 1939 роках

приєдналися ще два єпископа. У 1932 році єпископ Мар Іваніос відвідав Рим, де зустрівся з Папою Пієм XI.

Папа проголосив Апостольську Конституцію Christo Pastorum Principi, в якій формально підтвердив поєднання Маланкарських єпископів з Католицькою Церквою та заснував архиєпископство Трівандрум як центр Маланкарської Церкви. Подальша історія Церкви позначена стрімким розвитком структур і зростанням числа віруючих. Єпископи Маланкарської Церкви активно брали участь у II Ватиканському Соборі. Митрополит Мар Грегоріос був постійним членом Синоду Вселенської Церкви як глава Маланкарської Церкви. Він також був президентом Конференції католицьких єпископів Індії з 1988 до 1990 року. У 1986 році Маланкарську Церкву відвідав Папа Іоанн Павло II. Він, зокрема, благословив наріжний камінь новозбудованої семінарії в Трівандрумі. А 10 лютого 2005 Папа Бенедикт XVI документом Ab ipso Sancto Thoma звисив статус Маланкарської Церкви до Верховного архієпископства.

FOR AUTHOR USE ONLY

Вірменська католицька церква

Вірменська католицька церков-громада вірмен, які перейшли в католицтво та відкололися від Вірменської Апостольської церкви. Утворилася в XVIII столітті внаслідок активного прозелітизму католицьких місіонерів в Османській імперії. Одна зі східнокатолічних церков. Один з шести східнокатолічних патріархатів. У богослужінні Вірмено-Католицька церква використовує вірменський обряд.

З загибеллю Візантії на її колишніх територіях починається широка діяльність католицьких місіонерів. Зростання активності

Римсько-Католицької церкви йшло одночасно зі зміцненням економічних зв'язків Османської імперії з Європою в XVII-XVIII століттях. В Константинополі, де перетиналися політичні інтереси Сходу та Заходу, європейські посольства та католицькі місіонери з орденів домініканців, францисканців та єзуїтів розгорнули активну місіонерську діяльність серед вірменської громади.

ВАЦ в цілому займала різко негативну позицію по відношенню до місіонерської діяльності Риму серед вірмен. Проте, ця діяльність давала свої плоди: почали з'являтися окремі вірменські католицькі громади, а на початку XVIII століття вірменські єпископи Алеппо та Мардіна відкрито висловлювалися на користь переходу в католицтво.

У XVIII столітті великий вплив серед вірмен, які співпрацювали з католиками, придбав католицький чернечий орден антонитів. Громади антонітів на Близькому Сході формувалися з представників давньосхідних Церков, які перейшли у католицтво, в тому числі з ВАЦ. Орден Вірменських антонітів був заснований в 1715 році, і його статус затверджений папою Климентом XIII. До кінця XVIII століття більшість єпископату Вірменської католицької церкви належали до цього ордену.

FOR AUTHOR USE ONLY

З плином часу розкидані, але чисельно зростають вірменські католицькі громади стали просити для себе церковної ієрархії і власного патріарха. У 1742 році Бенедикт XIV затвердив колишнього єпископа ВАЦ Аврама Ардзивяна (1679-1749) католицьким патріархом Кілікійської Вірменії з резиденцією в Лівані і юрисдикцією над вірмено-католиками в південних провінціях Османської імперії. Вірмени, що жили на півночі, окормлялись латинським апостолічним вікарієм в Константинополі. Новий Патріарх став іменувати себе Авраам Петро I, і всі, хто

успадковував йому, також вводили в свій церковний титул ім'я Петрос (Петро).

Політико-адміністративна система турків надавала національним меншинам адміністративну автономію під управлінням релігійних лідерів (система міллетів), в результаті всі вірмени-католики опинилися під цивільним управлінням Константинопольського патріарха ВАЦ. Це призвело до цілої низки труднощів для вірмен-католиків та навіть до гонінь, що тривали до 1829 року, коли під тиском Франції турецький уряд дозволив їм організуватися у вигляді окремої адміністративної одиниці (мілета) зі своїм архієпископом у Константинополі. У 1846 році цей архієпископ був наділений правами цивільного управління.

Ненормальний стан речей, при якому архієпископ в Константинополі представляв цивільну і церковну владу, а патріарх, духовний лідер Церкви, знаходився в Лівані, було усунуто в 1867 році, коли Пій IX об'єднав два престоли та перевів резиденцію патріарха в Константинополь.

FOR AUTHOR USE ONLY

Організований Османською Туреччиною в кінці Першої світової війни геноцид вірмен завдав величезної шкоди вірменської католицької громади: загинули 7 єпископів, 130 священиків, 47 черниць та більше 100000 мирян. У зв'язку з різким зменшенням вірменської громади в Туреччині, вірмено-католицький синод, що зібрався в Римі в 1928 році, постановив знову перенести патріархат в Ліван (в Бейрут), а Константинополю (Стамбулу) дати статус архієпархії.

Львівський вірмено-католицький архідіоцез України (1630-1946)

Існуюча з XIV століття, що сформувалася і зміцніла під польським пануванням, східноєвропейська вірменська діаспора з духовним центром у Львові в XVII столітті проходила через кризу. Щоб зрівнятися в правах з католицьким оточенням, багато віруючих переходили в католицизм. У 1630 році львівський єпископ Вірменської апостольської церкви, владика Миколай Торосович, який перебував у конфлікті з віруючими, щоб зберегти свою владу, прийняв унію з Римом, отримавши титул архиєпископа. Унія була підтримана католицькими орденом театинців, які відкрили духовну семінарію у Львові для вірмен-католиків, і наступним архієпископом Вартаном Унаняном. Боротьба між прихильниками та противниками цієї унії в Речі Посполитої йшла до кінця XVII століття, коли процес прийняття унії був вже закінчений. Всі вірмени Речі Посполитої стали уніатами. У той час унія налічувала приблизно 15 церков, 20 священиків та 3500 віруючих. Львівська вірменська уніатська архієпархія перебувала в безпосередньому підпорядкуванні папі та проіснувала до 1945 р. У першій половині XX століття вірмено-католиків на Галичині було близько 5,5 тисяч (9 церков і 16 каплиць).

FOR AUTHOR USE ONLY

Під час та після Другої Світової війни церква сильно постраждала, так як приблизно половина її прихожан (близько 2500 чоловік) була заслана до Сибіру, багато священиків було вбито гітлерівською та радянською владою, чоловіки загинули в армії. При цьому велика частина етнічного вірменського населення в 1945-1947 роках була насильно виселена до Польщі.

Ліквідація Вірменського католицького архидиоцеза Львова здійснювалася співробітниками львівського НКДБ з особистого відома першого секретаря ЦК КП(б) України М. С. Хрущова. Вірмено-католицька громада майже перестала існувати. 8 священиків та сестри-бенедектинки вірменського обряду, що залишилися в живих, також переїхали до Польщі.

Величезне церковне майно львівського вірмено-католицького архидиоцеза, включаючи церковні споруди в містах Львів, Івано-Франківськ, Тисмениця, Лисець, Снятин, Бережани, Городенка, Коломия, Кути та ін, було націоналізовано. Частина майна врятували віруючі та священики, виселені до Польщі, і зараз воно знаходиться у фонді культури і спадщини Польських вірмен. У Польщі вірмено-католицька громада існує досі, маючи власний ординаріат Польщі, 3 парафії (у Гданську, Варшаві та Глівіцах), 3 священиків і прибл. 2000 віруючих.

FOR AUTHOR USE ONLY

У 1991 вірмено-католицька громада була відтворена у Львові (всього 20-30 осіб). Крім їх зусиль, при відродженні Української єпархії ВАЦ, в січні 2000 року Львівський вірменський собор був переданий Вірменської Апостольської Церкви. Але офіційно, вірмено-католицька архієпархія Львова існує досі.

У листопаді 1992 року в Римі зібрався Синод вірмено-католицьких єпископів, він розглянув потреби Церкви в новій ситуації. У червні 1997 р. він знову зібрався в Римі для підготовки нового статуту Вірменської католицької церкви.

В даний час найбільше вірмено-католиків проживає в Бейруті (Ліван), Алеппо (Сирія), в Грузії (Самцхе-Джавахетія) і на півночі Вірменії. У церкві 11 єпархій: на Близькому Сході (дві в Сирії і по

одній-в Лівані, Іраку, Ірані, Єгипті та Туреччині), у Франції, США і Південній Америці.

Є інші структури в колишньому СРСР (Вірменія, Грузія, Росія, Україна), Палестині, Греції та Румунії. Главою Вірменської католицької церкви до своєї смерті 25 червня 2015 року був католікос-Патріарх Нерсес Бедрос XIX Тармуні (рід. у 1940 р., обраний в 1999 р.), титул: Католікос-Патріарх Кілікії для вірмен-католиків, резиденція в м. Бейруті (Ліван). 25 липня 2015 новим Патріархом Кілікії обраний Ординарій Єпархії Святого Хреста в Парижі Григорій Габроян, прийняв ім'я Григор Бедрос XX. Загальна чисельність вірмено-католиків на 2016 рік — за даними Annuario Pontificio, - 736 тисяч осіб у 106 парафіях, 16 єпископів, 94 священика.

FOR AUTHOR USE ONLY

Коптська католицька церква

Коптська католицька церква-одна зі східнокатолічних церков, що дотримуються коптського обряду, висхідного до Олександрійської літургійної традиції. Виникла в результаті укладення унії з Римом частини Коптської православної церкви. Число прихильників за даними на 2016 рік становить близько 175 тисяч осіб, головним чином, в Єгипті. Церква налічує 7 єпископів та 259 священиків в 166 парафіях. Коптська католицька церква-одна з шести східнокатолічних церков, що мають статус патріархату.

У 1741 році коптський Патріарх Єрусалиму Анастасій увійшов у повне спілкування з Римом. Папа Бенедикт XIV встановив для коптської католицької громади апостольський вікаріат; втім Анастасій незабаром повернувся в Коптську церкву, але лінія коптських апостольських вікаріїв була продовжена. У 1824 році

Святий Престол створив для коптів-католиків патріархат, проте існував лише на папері через протидії його діяльності з боку влади Османської імперії. Патріархат був визнаний в 1829 році і тоді ж отримано дозвіл на будівництво церков. У 1895 році папа Лев XIII повторно заснував коптський патріархат та в 1899 році звів єпископа Кирила в ранг патріарха з титулом «Патріарх Олександрії і всіх коптів».

Резиденція патріарха розташована в Каїрі, хоча він і носить титул Патріарха Олександрійського. До складу коптської католицької церкви входять сім єпархій з центрами в Олександрії, Погоди, Гізі, Ісмаїлії, Луксорі, Мінье і Сохаге. Олександрійська єпархія очолюється власне патріархом. У Коптській Католицькій Церкві відсутні монастирі східної традиції, порівнянні з монастирями Коптської церкви. Існує кілька чернечих громад, побудованих за зразком західних чернечих орденів. Освіту священики отримують у Патріаршій семінарії Св. Лева в Мааді, біля Каїра. Крім неї існують ще три невеликі семінарії. Парафії Коптської католицької церкви є в таких містах, як Париж, Монреаль, Лос-Анджелес, Сідней і Мельбурн.

FOR AUTHOR USE ONLY

Ефіопська католицька церква

Католицькі місіонери проповідували в Ефіопії з XIV століття. У 1439 році папа Євген IV звертався до імператора Ефіопії із закликом укласти унію, проте пропозиція була відкинута. Зміцнення військово-політичних зв'язків між Ефіопією та Європою сталося в XVI столітті, коли християнська Ефіопія насилу

стримувала експансію Османської імперії. Португальська військова допомога допомогла Ефіопії в 1543 році розбити османську армію.

У XVII столітті активізувалися спроби укладення унії, головну роль при цьому грали прибулі в Ефіопію єзуїти. Спроби увінчалися успіхом в 1622 році, коли імператор Сисиній уклав з Римом договір, згідно з яким Ефіопська церква входила в літургійне спілкування з Римом, стаючи, таким чином, однією зі східнокатолічних церков. Папа Григорій XV призначив для церкви патріарха — португальця Альфонсо Мендеша.

Вибір виявився вкрай невдалим. Мендеш прибув до Ефіопії в 1626 році. Він намагався латинізувати літургію та церковний статут, а імператор насильно вводив нові порядки, невдоволення народу придушувалося силою. Після загибелі Сисинія в 1632 році його наступник Василь розірвав унію, частина місіонерів стратив та вигнав католиків з країни.

FOR AUTHOR USE ONLY

Наступна спроба встановити зв'язки між латинською та Ефіопською церквами була зроблена лише в 1839 році, коли в країні почали працювати місії лазаристів та капуцинів, а в 1849 році був організований Апостольський вікаріат. Першим апостольським вікарієм Ефіопії став святий Юстин де Якобіс, отець-лазарист, який зумів частково подолати вороже ставлення місцевого населення до католиків своєю благодійною діяльністю та твердою підтримкою ефіопського обряду. Остаточний дозвіл на вільну діяльність католиків в країні було отримано лише в 1889 році. У цей же період під контроль італійців перейшла Еритрея, де різко активізувалася католицька місія, в результаті чого число католиків ефіопського обряду зросла. Після закінчення Другої Світової війни Еритрея була приєднана до Ефіопії.

У 1961 році були засновані постійні структури Ефіопської католицької церкви. Була створена митрополія в Аддіс-Абебі та єпархії в Асмері та Адді-Граті. Ефіопська католицька церква має статус митрополії. Резиденція архієпископа-митрополита розташовується в Аддіс-Абебі. З 1991 року церкву очолює архієпископ-митрополит кардинал Бирханейесус Демрев Сурафел, що належить до ордену лазаристів.

Згідно з даними Annuario Pontificio за 2014 рік число прихильників церкви становило 206 067 осіб. Церква налічує 8 єпископів, 238 парафій, 721 священика, близько 2 400 ченців. Літургія ведеться, як і в ефіопській церкві, мовою геез.

FOR AUTHOR USE ONLY

Еритрейська католицька церква

Еритрейська католицька церква-одна зі східнокатолічних церков, що дотримуються ефіопського обряду, висхідного до Олександрійської літургійної традиції. Наймолодша зі східнокатолічних церков, утворена в 2015 році шляхом виділення з Ефіопської католицької церкви. Прихильники проживають головним чином в Еритреї.

В кінці XIX століття Еритрея перейшла під контроль італійців. Після цього тут різко активізувалася католицька місія, в результаті чого в Еритреї з'явилося істотне число католиків ефіопського обряду.

Після закінчення Другої Світової війни Еритрея була приєднана до Ефіопії. У 1961 році були засновані постійні структури Ефіопської католицької церкви. Була створена митрополія в Аддіс-Абебі, якій підпорядковувалася суффраганна єпархія в Асмері (суч.

столиця Еритреї). У 1993 році Еритрея знову стала незалежною, після чого були засновані ще дві єпархії в цій країні — Керена та Баренту. У 2012 році утворена єпархія Сегенейті.

19 січня 2015 року чотири єпархії, розташовані на території Еритреї, були виділені в окрему митрополію, утворивши, таким чином, нову церкву. Головний собор Еритрейської церкви-собор св. Йосипа в Асмері. З моменту створення Церква очолює єпископ Менгестеаб Тесфамаріам.

Загальне число віруючих близько 150 тисяч, що становить приблизно 3 % населення країни. Характерною особливістю католицизму в Еритреї є те, що всі віруючі католики належать юрисдикції східного обряду, церковних структур латинського обряду в Еритреї не існує.

FOR AUTHOR USE ONLY

Сирійська католицька церква

Сирійська католицька церква, або Сиро-католицька церква-одна зі східнокатолічних церков, що дотримуються Західно-сирійського обряду, що сходить до стародавньої антіохійської літургії. Церква відокремилася від Сиро-Яковітской церкви в XVII столітті.

Вперше ідея про встановлення церковного спілкування між Римом та Сіро-яковитами виникла в часи хрестових походів, коли між латинськими тасирійськими єпископами часто встановлювалися хороші стосунки, проте до конкретних результатів ці контакти не привели. Друга спроба унії була зроблена на Феррaро-Флорентійському соборі, але вона також не привела до встановлення реального церковного спілкування, залишившись на папері.

Ситуація почала змінюватися у XVII столітті. Відносини між Римом та Сиро-яковітской церквою зміцнилися, крім того в результаті діяльності місій єзуїтів та капуцинів велике число сирійців перейшло в католицизм. У церкві виникло дві партії — прихильників та противників унії. Після обрання в 1662 році патріархом Андрія Ахіджяна, прихильника унії, Церква розкололася. Після смерті Ахіджяна в 1677 році кожна зі сторін обрала свого патріарха, що остаточно оформило розкол і появу окремої від сиро-яковітской церкви східнокатолицкої церкви. Сирійська католицька церква прийняла ортодоксальну христологію, відмовившись від міафізитства, але зберігши західно-сирійський літургійний обряд. Андрій Ахіджян шанується сирокатоликами, як перший Патріарх під ім'ям Ігнатій Андрій I.

Після кончини другого Патріарха церкви, Ігнатія Петра VI, в 1702 році лінія сирійських католицьких патріархів перервалася в умовах крайньої ворожості Османської імперії по відношенню до католиків східних обрядів. Більшу частину XVIII століття церква проіснувала в підпіллі.

Відновився сирійський католицький патріархат в 1782 році, коли Синод Сиро-Яковитской церкви обрав патріархом митрополита Алеппського Михайла Джарвиха. Незабаром після цього той оголосив себе католиком, втік в Ліван і побудував монастир Богородиці в Шарфі, який існує досі і вважається духовним центром сирокатоликов. Після Джарвіха (Ігнатія Михайла III) лінія сірокатолічних патріархів вже не переривалася.

У 1829 році Сирійська католицька церква була визнана владою Османської імперії, а в 1831 році була побудована патріарша резиденція в Алеппо. Через переслідування в 1850 році резиденція

FOR AUTHOR USE ONLY

була перенесена в Мардін (Південна Туреччина). Стабільне зростання церкви за рахунок сиро-яковітів було припинено різаниною в Туреччині на початку XX століття. У 1920-ті роки резиденція Патріарха була перенесена у Бейрут, куди бігло безліч віруючих.

Сиро-католицька церква використовує літургію св. Якова Єрусалимського, служать сирійською та арабською мовами. Як і всі інші східнокатолицькі церкви знаходиться в юрисдикції Папи Римського через Конгрегацію для східних церков, але зберігає автономію у внутрішніх справах. Офіційний титул предстоятеля церкви — сирійський патріарх Антіохії та всього Сходу. До імені патріарха традиційно додається ім'я Ігнатій.

За даними Ватиканського щорічника Annuario Pontificio за 2016 рік-загальна чисельність віруючих -205 тисяч осіб в Іраку, Сирії, Лівані, Йорданії, Туреччині, США та інших країнах. Церква налічує 90 парафій, 127 священиків та 13 єпископів.

FOR AUTHOR USE ONLY

Маронітська католицька церква

Маронітська церква не має аналога серед східно-християнських церков. У 1182 році мароніти підтвердили свою єдність з Римом, однак більшість маронітів вважає, що вони ніколи та не переривали спілкування з Римською Церквою. Проте, вважається, що саме з цього часу мароніти прийняли католицьку догматику і стали, таким чином, однією зі Східних Католицьких Церков.

Історія ліванських маронітів сходить до кінця IV століття, коли навколо святого Марона зібралася група учнів. Звідси і назва. Пізніше вони побудували на півдорозі з Алеппо в Антіохію монастир. У V — VI століттях монастир, де блаженний Феодорит Циррусу заснував

богословську школу, рішуче виступав проти монофізитів і міафизитів, підтримуючи христологічний вчення Халкідонського Собору.

Завоювання Сирії арабами на початку VII століття призвело до того, що аж до початку VIII століття православні патріархи Антіохійські жили в Константинополі. В цих умовах сирійські монофеліти в кінці VII століття обрали власного патріарха, однак це рішення не було визнано ні патріархом Константинопольським, ні номінальним патріархом Антіохійським. У зв'язку з цим представники маронітів не брали участь у VI Вселенському соборі (681 рік), який засудив монофелітство як єресь, і довгий час залишалися в невіданні щодо цього рішення. Після низки конфліктів з Антіохійської православної церквою та сирійськими монофізитами, а також внаслідок гонінь на християн в VII-XI століттях мароніти були витіснені з великих міст.

З огляду на безперервні переслідування, маронітські ченці разом з групою своїх послідовників перебралися у віддалену область гірського Лівану, де кілька століть проіснували у відносній ізоляції. Саме в цей період вони усвідомили себе особливою Церквою та стали іменувати свого єпископа патріархом Антіохії та всього Сходу.

В XII столітті, коли хрестоносцями було засновано Антіохійське князівство, мароніти увійшли в контакт з латинською Церквою. Мароніти надали діяльну підтримку Раймунду VI Тулузькому під час облоги Тріполі.

Існує думка, що до контактів з хрестоносцями мароніти були монофелітами, послідовниками вчення, заснованого на творах міафізитського патріарха Олександрії Євтихія, проте воно

FOR AUTHOR USE ONLY

спростовується самими маронітами. У будь-якому разі не викликає сумнівів, що з 1182 року мароніти сповідують ортодоксальну християнську.

У 1180-81 роках в Тріполі відбулося відновлення сопричастя Маронітської Церкви з Римським Престолом. Маронітська Церква вперше вступила в контакт із зовнішнім світом, вже як окрема помісна Церква. Єремія Аль-Амшітті (1199-1230) став першим маронітським патріархом, який відвідав Рим та взяв участь в IV Латеранському соборі 1215 році. З цього часу починається поглиблення зв'язків Маронітської Церкви з Латинською, проте паралельно з цим церковна традиція маронітів починає відчувати латинізацію. Після поразки військових кампаній хрестоносців багато хто з колишніх лицарів знайшли притулок серед маронітів, за що папа Олександр IV дякував патріарха Симона, називаючи його маронітським Патріархом Антіохії.

FOR AUTHOR USE ONLY

Мамелюки правили в Лівані з 1291 по 1516 рік, після чого Сирія, Ліван та Єгипет були завойовані Отоманською імперією. При мамелюках маронітська «нація» раділа певних прав автономії, а єпископи та патріарх, крім духовного керівництва, вирішували і внутрішні цивільні справи. В цей час в богослужіння у маронітській церкві знову повернена східна ідентичність, яка була частково втрачена в період хрестових походів. Також зменшується інтенсивність контактів з Римом, які були відновлені тільки під час патріаршества Іоанна Аль-Джаї (1404-45).

Однак у 1445 році Папа Євген IV зажадав від маронітів повного зречення від власних традицій та повного прийняття латинського обряду. Латинізація тривала і в наступні десятиліття - під час турецького панування. Папа Пій IV продовжував у листі

Патріарху Мойсею наполягати на тому, щоб мароніти використовували латинський обряд, а також поступово обмежував автономію глави Маронітської Церкви. У цей час мароніти впровадили ряд реформ, прийнятих на Тридентському соборі, а в 1606 році ввели Григоріанський календар.

Відновлення зв'язків з Римом мало і позитивні наслідки. У 1584 році Папа Григорій XIII заснував у Римі маронітської колегіум, яким керували єзуїти. Цей інститут зробив значний внесок у вивчення традицій Маронітської Церкви, а також сприяв зростанню освітнього рівня серед маронітського духовенства, яке тут навчалося.

До початку XVIII століття серед маронітів утворилися дві групи – одна виступала за збереження маронітської ідентичності, інша прихильно ставилася до більшої латинізації. Для подолання протистояння був скликаний Ліванський Собор, що проходив в 1736 році та впровадив велику реформу внутрішнього життя Церкви. Основні правила, прийняті на Соборі, діють понині.

FOR AUTHOR USE ONLY

Незважаючи внутрішні проблеми Церкви, мароніти зазнавали також значних утисків з боку турецьких правителів. Апогей переслідувань припадає на 1860 рік, коли після конфлікту між маронітами та друзами протягом трьох днів (9-11 липня) друзи і турецькі військові влаштували "маронітську різанину", під час якої було вбито близько 25 000 християн, спалено 560 храмів та багато шкіл, зруйновано близько 390 маронітських сіл. З метою захисту християнського населення Франція ввела війська на територію Лівану. А після Першої Світової війни Сирія та Ліван перейшли під контроль французів. У 1944 році Ліван отримав незалежність.

На сьогодні Маронітська Католицька Церква є найбільшою східною католицькою Церквою на близькому Сході. Кількість її вірних перевищує три мільйони. Більше мільйона віруючих проживає за кордоном, багато з них покинули Ліван під час громадянської війни в 1975 році. Маронітський Патріархат включає єпархії в Сирії, Лівані, Єгипті, на Кіпрі, екзархати в Ізраїлі, Палестині та Йорданії. А також єпархії в США, Канаді, Аргентині, Бразилії, Мексиці та Австралії. Резиденція Патріарха з 1790 року знаходиться в місті Бкерке (25 миль від Бейрута). Сьогодні Церкву очолює Патріарх Мар Насрулла Бутрос Сфеир з титулом Антіохійський та всього Сходу.

До складу церкви входять вісім архиєпархій — Антелиаса, Бейрута, Тріполі і Тіра (все в Лівані), Кіпрська архиєпархія, Алеппо, Дамаска (обидві — Сирія), Хайфа (Ізраїль); 17 єпархій і два патріарших екзархату. Церква налічує 1033 парафії, 1359 священиків і 41 єпископа. Маронітська Церква — найчисленніша в Лівані, в неї входить 37 % християн та 17 % населення Лівану.

FOR AUTHOR USE ONLY

За даними Annuario Pontificio за 2016 рік чисельність парафіян церкви — 3,54 мільйона чоловік. У маронітського Патріархату є духовна семінарія в Газірі та єпархіальна семінарія в Кармі-Садді, поблизу Тріполі. У Маронітської церкви діють кілька чернечих орденів, серед яких найвідомішими є чоловічі конгрегації маріамитів, баладитів, антоніан-маронітів та ліванських місіонерів. Одним з найвідоміших монастирів Маронітської церкви є монастир Кузайя, що знаходиться в районі Згарта провінції Північний Ліван.

Загальна чисельність маронітів у світі становить понад 1 млн. осіб. За іншим даними, де в число маронітів, мабуть, включені всі особи маронітського походження, багато з яких вже давно втратили

маронитську самосвідомість та дотримуються не антіохійського, а латинського обряду, чисельність їх значно вище — 3-4 млн. чоловік. Основна частина їх зосереджена в Лівані, де, відповідно до не зафіксованим у письмовій формі угодою, президентом країни обирається мароніт. Значні групи маронітів є в Сирії, Єгипті, США, Бразилії, Аргентині, Канаді, Австралії, на Кіпрі і в інших країнах.

Питання про національну приналежність маронітів викликає суперечки. Багато мароніти, незважаючи на те, що говорять арабською мовою, вважають себе не арабами, а нащадками древніх фінікійців.

Особливості Маронітської Церкви:

FOR AUTHOR USE ONLY

• Мова богослужіння-арамейська (сирійська) мова

• Євангеліє на арамейською та арабською

• Глава маронітів знаходиться в Лівані і одночасно є кардиналом Римської курії

• Громади маронітів в еміграції розташовуються в США, Європі, Йорданії, Ємені, Ірані, Океанії.

• Варто відзначити, що в останні десятиліття в Лівані спостерігаються політичні складнощі по відношенню до Положення маронітів в суспільстві.

• Найбільш відомий мароніт у всьому світі-це святий Шарбель Маклуф.

Мелькитська католицька церква

Мелькитська Церква — найчисленніша близькосхідна католицька громада після Маронітської церкви. Згідно з даними Annuario Pontificio за 2016 рік число членів церкви близько 1,52 мільйона чоловік. Церква налічує 479 парафій, 32 єпископа та 524 священика.

Слово "мелькит" походить від сирійського «malka» - "цар, імператор". Так прихильники нехалкидонских Церков називали ті церкви давніх патріархатів Олександрії, Антіохії та Єрусалима, які прийняли постанови Халкідонського собору 451 року (візантійські імператори також прийняли постанови Халкідонського собору).Згодом термін змінив своє первісне значення, а в даний час використовується для позначення візанто-католиків, що ведуть своє походження від цих трьох стародавніх патріархатів.

На початку XVIII ст. в Антіохійській Православній Церкві виник рух, що виступав за унію з Римом. Центром прихильників унії став Дамаск, а супротивників — Алеппо. У 1724 р. помер патріарх Афанасій, який призначив наступником монаха Сильвестра, прихильника алеппской партії та противника унії. Однак дамаскці не погодилися з кандидатурою Сильвестра та обрали патріархом свого прихильника — Кирила. Після втручання Константинопольського патріарха та турецького уряду, які підтримали Сильвестра, Кирило змушений був тікати з Сирії до Лівану. П'ятьма роками пізніше папа Бенедикт XIII визнав Кирила патріархом Антіохії, що зафіксувало розкол та створення Мелькітської греко-католицької церкви.

FOR AUTHOR USE ONLY

Спочатку мелкіти існували тільки на території Сирії і Лівану, проте незабаром парафії церкви з'явилися в Палестині і Єгипті. У 1838 р. мелкітський католицький Патріарх отримав додаткові титули патріарха Єрусалимського і Олександрійського. У 1848 р. турецький уряд, який раніше ставився до мелкітів вороже, визнав мелкітську церкву, що дозволило перенести резиденцію патріарха з Лівану назад в Дамаск. Церква активно росла, переважна більшість її членів становили араби-християни. У 1860 р. під час антихристиянських погромів у Дамаску багато мелкіти були вбиті, а інші покинули Близький Схід, поклавши початок масової еміграції.

В XIX та XX століттях мелкіти поширилися по всьому світу, складаючи частину численних емігрантів з Близького Сходу. Мелкитские парафії з'явилися в США, Канаді, Мексиці, Австралії, країнах Південної Америки. Відносини з Антіохійською Православною Церквою залишалися до недавнього часу складними, проте в 1995 році була заснована двостороння комісія з діалогу між мелкітами та антіохійськими православними. З обох сторін було висловлено бажання подолати розкол 1724 р. Мелкитська католицька церква має статус Патріархату. Мелкітський Патріархат — один з шести східнокатолічних патріархатів і єдиний Патріархат візантійського обряду; глава носить титул Патріарх Антіохії, Олександрії та Єрусалима. Резиденція Патріарха знаходиться в Дамаску, а кафедри Олександрії та Єрусалиму є титулярними.

FOR AUTHOR USE ONLY

Тема 10. Історія відносин стародавніх східних церков з Православною Церквою. Спроби діалогу

У взаєминах Православних церков і Стародавніх церков Сходу можна виділити два аспекти: культурологічний, пізнання і емоційне сприйняття іншої християнської традиції, і богословський діалог. Дуже часто «неслитно і нероздільно» ці аспекти переплітаються і дополняють один одного.

Багато людей, відвідуючи близькосхідні країни, Північну Африку, стикаються з християнством, вкоріненим в апостольських традиціях, але існуючим тепер, найчастіше, у ворожому оточенні. Для людей, які приїхали з благополучних країн, це християнство представляється якщо не дивовижним, то загадковим. Це, природно, народжує питання «як»? (воно виживає серед мусульманства), «чому?» (воно так живе) і «навіщо?» (що чекає тубільних християн). Але Схід ще тонше, ніж здається. У ньому минуле живе в сьогоденні, переплітаючись в різних релігійних традиціях.

FOR AUTHOR USE ONLY

А на Сході християнам залишається терпіти до кінця, виживати та вірити в Христа до кінця, тому що для них - це історична територія. І коли говорять про зіткнення на Сході, говорять частіше про політичні зіткнення, не вникаючи в релігійну строкатість регіону та навіть в різнорідність ісламу. Християни на Сході щодня свідчать свою віру кров'ю — раз і назавжди їм багато роздумів не треба. Час аргументів минув, є спосіб життя, який дозволяє бачити спільну віру та прагнути налагодити контакт. Історично шляхи словянських паломників прямували премущественнов Єгипет, значно рідше в Сирію, Ассирію, а тим більше – в далеку Індію.

Так, паломники, мандрівники, вчені здавна бували в Єгипті і знайомилися з його християнськими святинями. Так, у "Повісті минулих літ" неодноразово згадуються Єгипет (Єюпет), Олександрія, Ніл (Геона).

До 70-х років XIV століття відноситься подорож на схід архімандрита Агрофенія. Його "Ходіння" цінне тим, що він чи не перший з паломників відвідав Єгипет, міста Каїр та Олександрію і, очевидно, познайомився з християнами-коптами.

Заповітною метою паломників був Синай, куди вони спрямовувалися, щоб відвідати знаменитий монастир св. Катерини та вклонитися його святиням, проте при цьому шлях паломників нерідко лежав через Каїр з його древніми коптськими храмами та монастирями. У цих обителях в середині XVI століття побували архідиякон Новгородської Софійської церкви Геннадій та Смоленський купець Василь Поздняков. На початку XVIII століття єгипетські святині відвідали іеромонахи "з Новгородська Сіверського" Макарій і Селіверст. Заслуговує згадки і "Подорож з Константинополя в Єрусалим і Синайську гору…. священика Андрія Ігнатьєва і брата його, Стефана, в 1707 році", у якому автор наводить опис Олександрії та її святинь і дає коротку характеристику коптам.

FOR AUTHOR USE ONLY

Перша половина XIX століття багата мандрівниками, які відвідали Святу Землю і Єгипет. Чудовий внесок у паломницьку літературу вніс Олександр Миколайович Муравйов, описав свою подорож, розпочату в 1830 році. Як і його попередники, він дає опис коптів і вказує на їх суспільне становище.

Неоціненна заслуга в історії єгиптології та коптології належить Абраму Сергійовичу Норову, який здійснив у 1834-1835 рр. довгу та важку подорож по Нілу - від Олександрії до Нубії. У другій

половині XIX та на початку XX століття опису коптських храмів та монастирів приділили увагу такі відомі дослідники, як архімандрит Порфирій (Успенський), Картавцов, Ростовцев, Тураєв та ін. Зіставляючи їх записи, можна отримати цілісне уявлення про історію християнських святинь Єгипту, колиски східного чернецтва.

Стан дохалкідонських Церков як лакмусовий папірець для інших Православних Церков. Стояння у вірі — запорука виживання нації, збереження національної ідентичності. Віра в одного Бога — найкоротший шлях до єдності народної. Стійкість віруючих християн Близького Сходу тому приклад. А наш обов'язок прийняти їх та побачити, що і вони висловлюють християнські ідеали, які ми бачимо в Євангелії. Інакшість — це не сигнал тривоги, а перше слово діалогу.

Євхаристійного спілкування з дохалкідонськими церквами (Ассірійської, Сіро-яковітської, Коптської, Ефіопської, Еритрейської, Вірменської, Малабарської) немає, тому що немає ще повноти домовленості у всій богословській повноті, зате є сповідництво, є тверді християнські традиції та твердість у вірі у Христі.

FOR AUTHOR USE ONLY

Історія ізольованості Дохалкидонский Церков, спроб зближення з Візантією і взаємини з іншими християнськими конфесіями дуже заплутана. Розплутуючи історичний клубок, ми навряд чи зрозуміємо, наскільки вони вірно, з нашої точки зору, славлять Бога. Так чи інакше, їх сьогоднішнє життя у Христі, стояння у вірі, прихильність до збереження християнських цінностей дають їм стійкість, яка сильніше доктрин та формальних законів. У них можна багато чому повчиться, адже вони, перебуваючи у своєрідній "релігійній резервації", зуміли зберегти себе та свою віру.

Від того, з якою традицією ми вступаємо в діалог, залежатиме його результат. Але діалог варто вести з любов'ю та пошуком шляхів

до об'єднання. «Я абсолютно не згоден з тим, що ви говорите, але це не означає, що ми вороги, не означає, що ми повинні один одного ненавидіти» - такий принцип міжконфесійного діалогу.

Ще в середині XIX століття архімандрит (згодом єпископ) Порфирій (Успенський), пробувши довгий час на Сході на посаді настоятеля Російської Духовної місії в Єрусалимі, пильно вивчав догматичні, богослужбові та інші відмінності коптської церкви від Православних візантійських Церков. Висновки отця Порфирія були такі, що Святіший Синод Російської Православної Церкви дозволив йому почати переговори з коптським патріархом Кирилом IV про приєднання Коптської Церкви до Вселенського Православ'я. Однак обставини склалися так, що виповнитися його намірам було не судилося.

Спроби прийти до догматичної єдності і подолати поділ робилися вельми наполегливі. Про це говорить знаменитий церковний історик кінця XIX століття професор В. В. Болотов: «в особі своїх видних представників монофізитська доктрина підійшла надзвичайно близько до православного вчення, і православні самі відчували цю близькість, але тим не менше між ними існувала прірва, яка заважала їх з'єднанню». Це твердження уточнює відомий сучасний православний патролог, професор А. В. Сидоров: "Монофізитська доктрина не підійшла надзвичайно близько до православного вчення, а не відійшла від нього досить далеко".

Як ми вже згадували, серед грецьких та латинських авторів вкоренилася широко поширена думка про давньосхідних церквах як про "монофізитських". Але на сьогодні вже стає ясно, що таке іменування не тільки не коректно, але і не вірно по суті. Таке

FOR AUTHOR USE ONLY

розуміння стало можливим завдяки ведучому з 1964 року активному діалогу між богословами православних та давньосхідних церков.

Саме тогда в місті Орхус (Данія) почався діалог між богословами православних церков візантійської традиції та давньосхідних церков. Сторони дійшли наступних висновків:

1. Православні церкви не є діофізитськими, бо діофізитизм-це несторіанство, а православні церкви відкидають несторіанство;

2. Давньосхідні церкви- не монофізитські, бо монофізитизм-це євтихіанська єресь, яка віддана анафемі давньосхідними церквами, зокрема, Вірменською Апостольською церквою.

Далі діалог Православних Церков та церков Долхалідонської традиції продовжився в 1967 р. в Брестові (Англія) та 1970 р. в Женеві. Всі ці зустрічі чисто технічні.

Більш важлива зустріч проізощшла в 1971 р. в Адіс-Абебі. Саме тоді була здійснена спроба провести вже першу всеправославно-дохалкідонську власне богословську зустріч. З боку дохалкідонітів велику роль відігравала Ефіопська Церква та імператор Ефіопії Хайле Селласіє. Ефіопія і її государ завжди дружньо ставилася до Росії. Після 1971 року група незадоволених офіцерів здійснила переворот, імператор був смешен з трону, до влади прийшла група військових, які встановили, як ми вже відзначали вище, переслідування віруючих.

Церква була гнана, ефіопський патріарх Феофіл був зміщений, заточений у в'язницю і повішено. Це і послужило причиною того, що діалог всеправославно-халкідонський був тимчасово припинений, бо представники Ефіопської Церкви не могли брати участь. Обидві сторони вирішили, що неетично починати такий діалог у відсутності представників однієї з головних церков міафизитського напрямку.

FOR AUTHOR USE ONLY

Росссийские ієрархи нині не прагнуть афішувати свою діяльність з міафізитами, зараз є ряд опозиційних газет, де всі роздувається до скандальних розмірів, і всі стали діяти обережно, прораховуючи кожен крок.

Наступними кроком стали такого діалогу між православними християнами та дохалкідонськими церквами стали так звані Шамбезийські угоди 1993 року, які містить узгоджений текст христологічного вчення, а також містить механізм відновлення спілкування між «двома сім'ями» церков через ратифікацію угод їх синодами. 34 офіційних представники двох сімей церков та їх консультанти обговорили проблеми, що розділяють Церкви та запропонували шляхи подолання роз'єднання.

"Заява", сформулирована в Шамбезі, не повинна розглядатися як остаточний документ, достатній для відновлення повного сопричастя між православною церквою та східними церквами, так як містить неясності в окремих христологічних формулюваннях. При цьому христологійний аспект цих угод має метою знайти компроміс між православними та східними церквами на основі богословської позиції, яку можна було б охарактеризувати як «помірне монофізитство».

У них містяться двозначні богословські формули, які допускають монофізитське тлумачення. Тому реакція у православному світі на них не однозначна: чотири православні церкви їх прийняли, деякі не взяли із застереженнями, а деякі принципово проти цих угод. Потрібне продовження роботи по усуненню неясних тлумачень. Наприклад, вчення про волю та дії у Христі можна зрозуміти і дифізитськи (православно) та монофізитськи. Все залежить від того, як читач розуміє

FOR AUTHOR USE ONLY

співвідношення волі та іпостасі. Чи розглядається воля, як приналежність природи, як у православному богослов'ї, або вона засвоюється іпостасі, що характерно монофізитству. Оскільки Шамбезійські угоди є тільки богословськими рекомендаціями, то їх прийняття, або відкидання знаходиться суто у веденні помісних соборів церков.

З вірменами ж сьогодні навряд чи взагалі можливий догматичний діалог, через відсутність з їх сторони інтересу до проблем догматичного характеру. Після того, як в середині 1990-х рр. стало зрозуміло, що діалог з нехалкідонітами зайшов у глухий кут, православна церква почала двосторонні діалоги – не з усіма нехалкидонськими Церквами разом, а з кожною окремо.

Склалося кілька напрямків, один з них – з Коптської; другий – з Сиро-Яковитской; третий – з Вірменською церквами. Але вірменська сторона готова обговорювати питання соціального служіння, пастирської практики, різні проблеми суспільного та церковного життя, але до обговорення догматичних питанням інтересу не виявляє. В рамках цього діалогу, покликаного відновити церковне спілкування, відбулося лише кілька зустрічей, а в останні роки вони майже не проводились.

Сходознавець, богослов та єпископ РПАЦ Григорій (В. М. Лур'є) у співавторстві з дияконом РПЦ МП Андрієм Кураєвим в своєму відкритому листі до голови богословської комісії РПЦ МП з приводу можливої унії праовславних халкидонітських церков візантійської традиції з дохалкідонськими міафизитськими церквами стверджували, що з точки зору візантійського православ'я, «монофізитство» термінологічно допустимо в православному дискурсі, але «монофізитство» в тому вигляді, як його розуміють

FOR AUTHOR USE ONLY

історичні дохалкидонські церкви, не відповідає православному віровченню, і є по суті формою монофізитської єресі.

Дана обставина лише показало ускладненість, а в деяких аспектах неможливість діалогу між російським православ'ям та древневосточными церквами

FOR AUTHOR USE ONLY

Висновки. Узагальнення матеріалу

Давньосхідні церкви (рос. дохалкидонские, нехалкидонские церкви; англ. Oriental Churches; нім. altorientalische Kirchen) – термін, який умовно об'єднує християнські Церкви, які в V–VI ст. відійшли від євхаристійного спілкування з Візантийською Церквою та визнають авторитет тільки Другого, або Третього Вселенських Соборів.

У 451 році у візантійському місті Халкідон був скликаний Четвертий Вселенський собор. Обговорювалося актуальне богословське питання: якою мірою Ісус Христос був Богом, а в якій-людиною. Більшість учасників собору наполягли на тому, що в Христі *нероздільно і неслиянно* з'єдналися дві природи, проте це формулювання задовольнило далеко не всіх: деякі богослови стверджували, що у Ісуса Христа одна природа — боголюдська.

FOR AUTHOR USE ONLY

Незважаючи на тонкість цього питання та неочевидність різниці для далекої від релігії людини, суперечка призвела до справжнього розколу. Церкви, які не визнали рішення більшості, пізніше отримали назву нехалкідонських, або древніх східних, церков. Опоненти традиційно називають їх монофізитськими (с грец. - "одна природа"), але самі нехалкідонські християни не приймають цього терміна та називають себе просто православними. Кожна з цих церков унікальна: їх храми, ікони, вбрання священиків і багато традицій, на перший погляд, не мають нічого спільного, але найголовніше — основа віровчення — у них спільне.

Серед давньосхідних Церков виділяються дві основні конфесійні групи, між якими також немає євхаристійного

спілкування: Церква Сходу та Східні Церкви (вірменська, коптська, маланкарська, сирійська, еритрейська та ефіопська).

У старій літературі належні до них християни іменувалися відповідно «несторіанами» і «монофізитами». У число Давньосхідних Церков іноді включають і Маронитскую Церква, проте, в даний час вона, як і інші уніатські церкви східного обряду, відноситься до групи Східних Католицьких Церков.

Давньосхідні Церкви сповідують так зване міафізитство (від грец. μία - "єдина " + φύσις - "природа, єство"), христологічну доктрина, яка стверджує єдність Боголюдської природи Ісуса Христа. Ця доктрина виникла в V столітті внаслідок богословської полеміки святого Кирила Олександрійського з Олександрійської богословської школи проти Несторія Константинопольського, який згідно Антіохійському богослов'я проповідував природне розділення у Христі.

FOR AUTHOR USE ONLY

Міафізитську доктрину виводять з приписуваній Афанасію Великому формули «μία φύσις τοῦ θεοῦ λόγου σεσαρκωμένη». За допомогою даної формули св. Кирило спростовував діофізитство Несторія (дві природи, дві іпостасі, одна особа), стверджуючи, що для сповідання єдиної особи втіленого Сина Божого дві досконалі природи, Бога та людини, повинні бути в єдності (грец. «μία φύσις») і утворювати єдину іпостась.

На відміну від монофізитської єресі Євтихія, міафизітство не вчить про змішанні двох природ у Христі, чи про поглинання однієї в іншу, але говорить лише про їх нерозривну єдність з повним збереженням своїх властивостей, що підкреслює в одній зі своїх робіт відомий теолог-міафізит папа Олександрійський (Коптської православної церкви) Шенуда III.

Ассирійська церква Сходу (або просто Церква Сходу) - єдина існуюча в даний час стародавня східна церква, яка відкидає не тільки Халкідонський собор (451 р., де засудили монофізитів), але і Третій Вселенський собор (431 р., де засудили Несторія). Ассирійська церква не перебуває в євхаристійному спілкуванні з церквами міафізитської христології, хоча і відносяться до давньосхідних Церков.

Християнство проникло в Месопотамію та інші області регіону дуже рано. До початку IV ст. на чолі християн цього регіону стояв католикос Селевкії - Ктесифона. Після визнання християнства в IV ст. державною релігією Римської імперії іранські влади стали з підозрою ставитися до місцеви[християн, а це, мабуть, спонукало останніх до того, щоб підкреслювати свою релігійну окремішність.

FOR AUTHOR USE ONLY

У 424 році собор місцевих єпископів проголосив незалежність католікоса від церкви Римської імперії. Засуджене Ефеським собором (431 р.) христологічне вчення Несторія набуло поширення на Сході, і в 486 месопотамський собор схвалив несторіанське догматичне формулювання. Починаючи з VI та VII ст. несторіанські місіонери несли християнське віровчення в Центральну Азію, Індію та Китай. У VII ст. Іран був завойований мусульманами, але завойовники терпимо ставилися до несторіан, і останнім належала значна роль у здійсненні перекладів грецьких філософських та природничонаукових творів на сирійський та арабську мови. Несторіані користувалися великим впливом у монголів, під владою яких в XIII ст. перебувала велика частина Азії, проте в кінці XIV ст. Несторіанська церква була майже повністю знищена в результаті гонінь Тамерлана.

У XVI ст. у несторіанської церкви стався розкол: деякі її члени приєдналися до Римсько-католицької церкви в якості католиків халдейського обряду. Незабаром після цього більшість несторіан Індії стало або католиками Малабарського обряду, або яковітамі. До XVIII ст. залишки несторіан жили в горах Курдистану в якості національної меншини, говорили на одному з арамейських діалектів. У XIX ст. вони стали називати себе ассірійцями, або айсорами. У 1898 р. кілька тисяч айсорів (ассірійських християн) з Туреччини на чолі з арх. Урмийским Мар Іоною перейшли в Російську Православну Церкву.

У період Першої Світової війни багато ассірійців були вирізані, а з вцілілих багато втекли з Курдистану. У 1933 патріарх-католикос Мар-Шимун XXI, після його спроби створити незалежну ассірійську держава, був висланий з Іраку та оселився в США. Його наступник, Мар-Динха IV, був обраний в 1976 і повернувся на Близький Схід. На початку третього тисячоліття налічувалося ок. 500 000 несторіан, які проживали переважно на території Іраку, Ірану і США.

FOR AUTHOR USE ONLY

Коптська церква була заснована самим святим Марком Євангелістом, який прибув до Африки в 47-48 рр. та проповідував в Олександрії, тодішній столиці Єгипту. В 69 році він прийняв мученицьку смерть від римлян. Святий Марк шанується коптами як їх перший Патріарх.

Християнство без особливих зусиль свого часу поширилося в Стародавньому Єгипті, тому що його жителі тисячоліття вірили в вмираючого та воскресаючого бога Осіріса. Крім того, близьке сусідство Єгипту зі Святою Землею теж сприяло цьому. Вважається, що на берегах Нілу протягом майже 4 років Діва

Марія з Йосипом ховали маленького Ісуса від переслідувань царя Ірода. Ці місця відвідують християнські паломники з усього світу.

Єгипет був одним з головних центрів стародавнього християнства. Єгипетські місіонери звертали в християнство жителів Ефіопії та Нубії. Коптами були Св. Афанасій, Св. Василь Великий – автор святкової православної церковної літургії, Св. Пахомій – засновник отшельнического руху. Саме у коптів в II-IV-му столітті виникло чернецтво, яке звідси поширилося по християнському світу. Стало воно невід'ємною частиною і візантійського православ'я.

Перший монастир, існуючий досі, був заснований в пустелі на сході Єгипту преподобним Антонієм Великим. Майже водночас там виник і монастир св. Павла. Шановані християнською церквою святі Марія Єгипетська, преподобний Макарій Єгипетський, св. Катерина [сама освічена жінка толга часу, яку розтерзав натовп язичників] народилися і жили на берегах Нілу.

FOR AUTHOR USE ONLY

Після засудження монофізитства на Халкидонському соборі (451) еллинизоване населення великих єгипетських міст в основному підтримало імперську владу та православ'я, а сільські жителі, які говорили коптською мовою, в основному були налаштовані проти офіційної влади та віддавали перевагу міафізитству.

Політичні та релігійні суперечки між двома частинами християнської громади, що розкололася, тривали до 641 р., коли до Єгипту вторглися мусульманські армії.

Багато коптів обрали опинитися під владою арабського халіфату, але не Візантійської імперії. Незважаючи на арабське завоювання Єгипту та гоніння на християн, копти в Єгипті дуже шанувалися. Від них ніхто не зажадав відмови від християнства, коптська мова навіть використовувався в офіційних документах.

Зараз копти складають близько 9-10% населення Єгипту, але в структурах влади їх представників немає, тому що офіційною державною релігією є іслам.

Копти - найчисленніша християнська громада на Близькому Сході. Пам'ятники давнини коптів дбайливо відновлюються та охороняються державою, в Каїрському музеї зберігаються скарби коптської культури.

Коптські храми відрізняються скромністю та простотою свого оздоблення, фрески зустрічаються нечасто, іконопис спрощений, схожий на дитячі малюнки. У більшості храмів є лавки. Але в цілому зсередини вони схожі на всі православні храми: вівтар, орієнтований на схід, солея, іконостас, розписи, свічки. Мова богослужіння - стародавня коптська.

FOR AUTHOR USE ONLY

Своєрідну форму мають хрести коптських церков: вони орієнтовані в двох напрямках, тому при погляді з будь-якого боку видно Хрест. Священики носять хрести, зроблені частіше зі шкіри, ходять в шапочках- тюрбанах. При вході в храм для причастя копти обов'язково знімають взуття. Моляться вони сім разів на добу, обличчям на схід, обов'язково в головних уборах, більшу частину року постять. Вони дуже шанують Богородицю та святих, обов'язково сповідаються.

Копти суворо зберігають чистоту своєї крові і в дружини беруть тільки жінок копток, або європейок. Одружуються вони тільки один раз, вінчаючись в церкві, цивільні шлюби та розлучення у них не зізнаються. Християнські традиції вони зберігають дуже трепетно, незважаючи на те, що більшість населення країни давно сповідує іслам.

Олександрія є древнім коптським церковним центром, там знаходяться поховання всіх предстоятелів Коптської Церкви, починаючи від апостола Марка. Але в даний час центр Коптської Церкви і взагалі всього коптського народу розташований у Каїрі та включає в себе гігантський собор св. Марка, древній храм апостолів Петра і Павла, безліч різних служб та будівель. Тут знаходиться головна духовна семінарія коптської Церкви, яку закінчила більшість священиків. В Коптської Церкви є 12 чоловічих і 6 жіночих монастирів, де ченці живуть в строгості та молитвах, харчуючись в основному хлібом та водою.

Однак багато коптських християн прийняли іслам, проте Коптська церква продовжувала існувати. На чолі Коптської Церкви стоїть коптський патріарх з титулом Папи Олександрії, Пентаполіса та Ефіопії, резиденція якого знаходиться в Каїрі. Між єгипетським урядом та коптським меншістю нерідко виникали напружені відносини, і з 1981 по 1985 папа Шенуте III за розпорядженням влади знаходився на засланні в одному з монастирів в пустелі. Коптський папа-патріарх обирається довічно, користується незаперечним авторитетом і є лідером нації.

FOR AUTHOR USE ONLY

Ефіопська (Абіссінська) церква так само входить до складу давньосхідних церков. Була поширена і нині також представлена в Ефіопії. Прибулий з Олександрії святий Фрументій, перший єпископ ефіопів, був посвячений в єпископський сан близько 347 р. У наступні століття Св. Письмо та твори пізніших християнських авторів були переведені на гєез – класичну мову ефіопів. Виникла Ефіопська церква, в якій важливу роль відігравало чернецтво, зберігала тісні зв'язки з Олександрією: протягом більше п'ятнадцяти століть на чолі її стояв абуна – коптський єпископ,

присылаемый з Олександрії, хоча справами церкви керував представник ефіопського духовенства. Ефіопський абуна вперше був поставлений тільки в 1951 р.

При царі Сисинії (1607-1632) увійшла в унію з Римом, але наступний, цар Василь (1632-1667), вигнав католиків з Ефіопії. До 1959 р. частина Коптської Православної Церкви, а потім - автокефалія. Як і в коптській церкві, в ефіопській є багато пустельних монастирів.

Специфіка Ефіопської церкви полягає в тому, що вона крім канонічних книг Св. Писання використовує такі апокрифічні книги, як *Книга Еноха* та *Книга Ювілеїв*, і зберігає багато релігійних звичаїв, характерних для іудаїзму: це стосується обрізання, вживання їжі та дотримання суботи в суботній (як і в недільний) день. Тринітарні і христологічні суперечки, що хвилювали християнську церкву давнину, не вщухали тут аж до сучасної епохи. Резиденція її глави, абуни, знаходиться в Адді с-Абебі.

FOR AUTHOR USE ONLY

Богослужіння відрізняються надзвичайним багатством текстів, співів і достатком свят. Мовою богослужіння і священних текстів в Абіссінської церкви є мовою гєез з самобутнім алфавітом.

Еритрейська Церква раніше була частиною ефіопської Православної церкви. Її автокефалія була неохоче визнана ефіопським Патріархатом в 1998 році після здобуття Еритреєю Незалежності в 1993 році.

Сирійська (яковітська) церков входить до складу давньо-Східних Церков. Релігійне життя в Сирії в V-VI ст. зазнало майже ту ж еволюцію, що і в Єгипті. Більшість місцевого сирійськомовного населення прийняло вчення міафізитів, що в значній мірі було обумовлено неприязню до еллінізованих землевласників та жителів

міст, а також до грецького імператора у Константинополі. Хоча найбільш видатним сирійським монофізитським богословом був Севір Антіохійський (+ 538), Яків Барадай (500-578), який зіграв настільки важливу роль в будівництві монофізитської церкви Сирії, що її стали називати яковітською.

Витримавши жорстоку боротьбу з імперією, яковіти в 610 р., віддали себе під панування персів. У 630 р., при імператорі Іраклії, частково прийняли монофелітство ("єдиновілля") - визнання двох сутностей Христа, але єдиної божественної волі. На початку VIII ст., рятуючись від арабів, деякі сиійці втекли до Єгипту. Розселилися і в східному напрямку по всьому Межиріччю до самої Індії, де у 1665 р. увійшли в унію з Малабарськими християнами. Спочатку населення Сирії становили переважно християни, проте пізніше більшість населення прийняло Іслам.

Загальна чисельність прихильників Сиро-Яковітської церкви на кінець XX століття - близько 900 тисяч осіб, переважно в Індії та Сирії. На чолі її стоїть яковитский патріарх Антіохійський, резиденція якого знаходиться в Дамаску (Сирія).

Маланкарская церква (християни апостола Фоми) – автокефальна давньосхідна громада в Індії, за переказами заснована в 52 р. від Р. Х. За переказами, християнство в Індії приніс апостол Фома. До VI ст. в південно-західній Індії вже існували несторіанські громади. У міру того як несторіанська церква занепадала, ці християни набували все більшої самостійності.

У XVI ст. під впливом португальських місіонерів деякі з них стали католиками. Однак спроби долучити індійських християн до західної релігійній практиці у багатьох викликали протест, і в XVII ст. ті з віруючих, хто не побажав приєднатися до Римсько-католицької

FOR AUTHOR USE ONLY

церкви, стали яковітами. Так, в 1653 році велика частина віруючих відокремилася від уніатської Маланкарської церкви та дала "Клятву Хреста Кунан" про непокору Папі Римському. Тоді ж ними був висвячений єпископ Мар Тома (його
"висвятили" дванадцять священиків), який очолив церкву. У 1761 р. Мар Тома VI був висвячений в митрополити представниками сирійської церкви.

У 1816 році британські місіонери почали свою діяльність, в тому числі- перевели Біблію на мову малаям. На чолі Малабарської яковітської церкви стоїть католікос Сходу з резиденцією в Коттаямі (штат Керала). Сиро-маланкарський обряд (ritus Suro-Malankarensis) - один зі східних літургійних обрядів та належить до Сиро-Антіохійського, або Західно-Сирійського. В даний час маланкарський обряд у різних формах використовується християнами штату Керала (Індія).

FOR AUTHOR USE ONLY

Малабарська сирійська Церква св. Фоми, відокремилася від Яковітської церкви під впливом англіканських місіонерів в першій половині XIX ст.

Вірменська Апостольська Церква входить до складу давньосхідних Церков. За переказами, вона походить від апостолів Тадея та Варфоломія. Християнство з'явилося у Вірменії дуже рано, проте, перша достовірна звістка виходить з II століття. Християнство, сильно переслідуване, іноді абсолютно там зникало, поки нарешті єпископ Григорій Просвітитель не звернув в 301 р. царя Тірідата. З цього часу у вірменській церкві почалася просвітницька діяльність, і вірмени стали часто відвідувати школи в Афінах і Константинополі.

У 314 році Вірменія стала першою країною, яка проголосила християнство державною релігією. Після засудження монофізитства в 451 р. християнські суперечки у Вірменії не затихали, і в 506 р. Вірменська церква офіційно зайняла антихалкідонську позицію. У своїй догматиці Вірменська Апостольська Церква ґрунтується на постановах трьох перших Вселенських Соборів та дотримується християнології свт. Кирила Олександрійського (т. зв. міафізитство). Має сім таїнств, шанує Богородицю, ікони і т. д. ВАЦ у IV Вселенському Соборі не брала участь з об'єктивних причин і постанов його (спотворених перекладом) не визнала. У період з 491 по 536 рр. остаточно відокремилася від єдності Вселенської Церкви.

Скоро в середовищі вірмен почалася багата наукова діяльність, та значна богословська література почала переводитися на вірменську мову для того, щоб зробити її доступною духовенству. Нерсес-Клайеци, вірменський католікос XII століття, твори якого видавалися багато разів, вважається вірменами найбільшим їх богословом. Він же заявив, що християнський вчення Вірменської церкви аж ніяк не суперечить вченню Халкідонського собору; дійсно, вірмени були віддані монофізитській доктрині в значно меншій мірі, ніж, наприклад, ефіопські християни.

З грецької (православної) церквою григоріанці не зливаються досі. Але римські папи намагалися багато разів, наприклад, 1145, 1341, 1440 рр., коли вірмени зверталися за допомогою до західних держав проти магометан, відторгнути вірмен від старої віри.

Вірменська церква вціліла незважаючи на жорстоку різанину, вчинену турками під час Першої Світової війни та атеїзму радянського період. На чолі церкви стоїть патріарх-католікос, що

FOR AUTHOR USE ONLY

живе в Ечміадзині, монастирі біля Єривані, стародавньої столиці Вірменії.

Важливою сторінкою історії Східного християнства стали більш і менш вдалими спроби унії з Римським престолом. Так, **Католики візантійських обрядів** живуть на Близькому Сході та в країнах Східної Європи, а також в емігрантських громадах по всьому світу.

Мелькітський обряд виник в 1724 р., після спірного обрання патріарха Антіохійського. Починаючи з цього часу частина мелькітів дотримується Православ'я, а інша їх частина приєдналася до Римсько-католицької церкви. Саме слово *мелькіти* (або *мельхіти*) означає "роялісти" (прихильники царської влади) та використовувалося для позначення церков, які сповідували ту ж віру, що і візантійські правителі, – на відміну, наприклад, від коптів і яковітів. Мелькітську церкву очолює патріарх Антіохійський, який проживає в Дамаску.

FOR AUTHOR USE ONLY

Особливо слід зазначити, що існують і інші уніальні об'єднання. Так, **копти-католики** та **ефіопи-католики** дотримуються обряду, що походить від Олександрійської традиції. На чолі католиків коптського обряду стоїть католицький коптський патріарх Олександрійський.

Три значних групи католиків у своїй релігійній практиці дотримуються **західносирійських обрядів**, які походят від Антіохійської традиції. В результаті унії сиро-яковітів з Римом в 1782 р. виник сирійський обряд. На чолі католиків сирійського обряду стоїть католицький сирійський патріарх Антіохійський, кафедра якого знаходиться в Бейруті.

Мар- Іваніос, яковітський єпископ в південно-західній Індії, в 1930 р. став католиком; його приклад наслідували тисячі яковітів, які в 1932 р. отримали статус католиків **маланкарського обряду**.

Католики **маронітського обряду** своє походження ведуть з давньої Сирії. Колись св. Марон (+ 410) заснував у Північній Сирії монастир, ченці якого зіграли важливу роль у християнізації місцевого населення та будівництві церкви, що перетворилося на нелегке завдання після мусульманського завоювання Сирії в VII ст.

За переказами, перший маронітський патріарх був обраний в 685. У VII та IX ст. Маронітська громада поступово переселилася з Північної Сирії до Лівану. Мароніти майже не підтримували зв'язків з іншими християнами, і їх віровчення мало видимий монофелітський ухил, що пояснювалося їх необізнаністю про рішення III Константинопольського собору. Коли в Ліван прийшли хрестоносці, м ароніти вступили в контакт із західними християнами. у 1180-1181 рр. мароніти визнали папу римського Олександра III.

FOR AUTHOR USE ONLY

Вони залишалися католиками в переважно мусульманському оточенні і хоча говорили на арабською мовою, становили особливу національну меншину та мали власні традиції. В даний час мароніти відіграють помітну роль в політичному житті Лівану. У літургії та статуті маронітів помітно вплив латинського обряду. На чолі маронітської церкви стоїть маронітський патріарх Антіохійський, резиденція якого знаходиться в околицях Бейрута.

До католиків східносирійських обрядів відносять католиків Халдейської та Малабарської церков. **Халдейська католицька церква** виникла в 1553 р., коли у несторіанській церкві стався розкол та одна її частина визнала владу папи Римського. Більшість з халдеїв-католиків проживає на території Іраку, де вони складають

найчисленнішу християнську громаду. Християни Несторіанської церкви у Південно-західній Індії, які стали католиками в XVI ст., іменуються католиками Малабарського обряду. Малабарська Літургія і церковний ужиток носять друк сильного латинського впливу. На чолі малабарських католиків стоять архієпископи Ернакуламський та Чанганачерійський.

Унія вірменських християн з Римсько-Католицькою Церквою існувала з 1198 по 1375 рр. Початок цієї унії було покладено під час хрестових походів, коли вірмени стали союзниками латинян у боротьбі проти мусульман. Сучасний Вірменський обряд виник в 1742 р. вірменські католики, особливо бенедиктинські ченці-мехітарити, внесли помітний внесок у вірменську культуру, вони видавали книги та засновували школи. На чолі католиків вірменського обряду стоїть патріарх Кілікійський, резиденція якого знаходиться в Бейруті.

FOR AUTHOR USE ONLY

Важливою віхою у взаєминах давньосхідних церков та римського престолу стали їх **загальні христологічні декларації**, покликані подолати багатовіковий поділ.

Адже традиційно давньосхідні церкви іменувалися **нестроїанами** та **монофзітами.** Однак ці позначення носять переважно історичний характер. Насправді прихильність до монофізитській, або несторіанській доктрини на практиці нерідко грала набагато меншу роль у відокремленні цих церков, ніж географічні, етнічні та церковно-політичні причини. На зустрічі представників православних та нехалкідонських церков, що відбулася в 1964 р. в Орхусі (Данія), було досягнуто згоди з цілої низки христологічних питань, що розділяли ці церкви протягом п'ятнадцяти століть. Однак діалог Православ'я та дохалкедонітів не

був настільки успішним, як взаємодія цих церков з Римським престолом.

Шлях до діалогу з дохалкідонськими Церквами лежить не тільки через богослов'я, але через сповідництво. Ця рідкісна форма проповіді зараз залишена та вживається в крайніх обставинах. У ній виражається християнська віра, і саме сповідництво об'єднує нас з дохалкідонськими церквами. Можливо, на цьому рівні діалог і буде продовжений та призведе до подальшого зміцнення християнської єдності.

FOR AUTHOR USE ONLY

FOR AUTHOR USE ONLY

Buy your books fast and straightforward online - at one of world's fastest growing online book stores! Environmentally sound due to Print-on-Demand technologies.

Buy your books online at
www.morebooks.shop

Покупайте Ваши книги быстро и без посредников он-лайн – в одном из самых быстрорастущих книжных он-лайн магазинов! окружающей среде благодаря технологии Печати-на-Заказ.

Покупайте Ваши книги на
www.morebooks.shop

KS OmniScriptum Publishing
Brivibas gatve 197
LV-1039 Riga, Latvia
Telefax: +371 686 204 55

info@omniscriptum.com
www.omniscriptum.com

OMNIScriptum

FOR AUTHOR USE ONLY

FOR AUTHOR USE ONLY